

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

Darko Ćurulija

ULOGA VOJNOOBAVJEŠTAJNIH POSLOVA
ORUŽANIH SNAGA BIH
U SISTEMU SIGURNOSTI

Magistarski rad

Sarajevo, 2022.

ODSJEK SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

**ULOGA VOJNOOBAVJEŠTAJNIH POSLOVA
ORUŽANIH SNAGA BIH
U SISTEMU SIGURNOSTI**

- magistarski rad -

Kandidat:

Darko Ćurulija

Broj indeksa: 409/II-SPS

Mentor:

Prof.dr. Zlatan Bajramović

Sarajevo, april, 2022.

Sadržaj

UVODNA RAZMATRANJA	2
I .METODOLOŠKI OKVIR RADA	3
1.1. Problem istraživanja	3
1.2. Predmet istraživanja	3
1.3. Ciljevi istraživanja	5
1.4. Sistem hipoteza	5
1.5. Način istraživanja	7
1.6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	8
1.7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	8
II . VOJNOOBAVJEŠTAJNI POSLOVI	9
2.1. Istorijski razvoj vojnoobavještajnih poslova, službe i špijunaže	9
2.1.2. Vojnoobavještajni poslovi u drevnom svijetu	10
2.1.3. Antička Grčka i Rim	12
2.1.4. Drevna Indija	14
2.1.5. Sredni Vijek	14
2.1.6. Moderna vremena	15
2.1.7. I i II svjetski rat	17
2.1.8 Hladni rat i period poslije	19
2.1.9. Moderne obavještajne agencije	21
2.1.10. Obavještajna služba na području BiH	22
2.2. Mjesto i uloga VO poslova u sistemu bezbjednosti	23
2.2.1. Vojnoobavještajni poslovi i VO rad	26
2.2.2. Obavještajni ciklus	29
2.2.3. Vojnoobavještajne discipline	33
2.2.3.1. Izviđanje i dubinsko izviđanje	34
2.2.3.2. Obavještajni rad iz ljudskih izvora	36
2.2.3.3. El.ratovanje i el.izviđanje	38
2.2.3.4. Obavještajni rad iz otvorenih izvora	40
2.2.3.5. Geoprostorni obavještajni rad	41

2.2.3.6. Tehnički obavještajni rad	42
2.2.3.7. Obavještajni rad mjerenja i tragova	42
2.2.3.8. Kontraobavještajni rad	43
2.2.3.9. VO poslovi u savremenom ratovanju-primjer Ukrajina	44
REZIME I	44
III ULOGA VO POSLOVA OS BiH U SISTEMU SIGURNOSTI	43
3.1.Obavještajno-sigurnosna struktura BiH	44
3.1.2. Demokratki nadzor i kontrola VO poslova BiH	46
3.2. VO poslovi OS BiH	49
3.2.1. Nadležnost VO poslova BiH	52
3.2.2. Organizacija obavještajnih poslova na razini MO i OS BiH	56
3.3. Metode rada VO poslova OS BiH	58
3.4.Koncept uređenja i djelovanja OBS zemalja regije i komparacija sa obavještajnom sigurnostim sistemom u BiH	61
3.4.1. Republika Srbija	61
3.4.2. Republika Slovenija	63
3.4.3. Republika Hrvatska	65
3.4.4. Komparacija sa obavještajnim sigurnosnim sitemom BiH	68
3.5. Reforma VO poslova OS BiH	71
3.5.1.Preporuke modela budućeg sistema i organizacije vojnoobavještajne i vojnosigurnosne u odbrambenom sistemu BiH	72
3.5.2.Vojna obavješ.sigurnosna agen. ili služba na razini BiH, MO BiH i OS	73
3.5.3. VO poslovi na razini MO BiH i OS BiH	73
3.5.4. Nacion. obavještajna ćelija BiH za potrebe angažovanja u mirovnim misijama	74
REZIME II	74
ZAKLJUČAK	76
Skraćenice	77
Popis slika	80
Literatura	80

UVODNA RAZMATRANJA

Vojnoobavještajni rad i vojnoobavještajni poslovi u novom milenij, u moderno doba, se doktrinarno promjenio. Od tzv.konvencionalnog ratovanja prešlo se na asimetrično, jer su odnosi snaga i prijetnji postali asimetrični. Moderno ratovanje je dobilo i novu sferu kao bojište-cyber prostor, bez granica i ograničenih sfera. Najbolji primjer za ovo je sadašnji sukob u Ukrajini i ruska agresija na ovu suverenu državu. Tako se i vojnoobavještajni rad morao prikloniti novih zahtjevima ratovanja i svoj domen prošiti i na ovu sferu. U ovom radu tendencija je istražiti mogućnosti sinhronizovanog djelovanja cjelokupne obavještajne zajednice u BiH, odnosno mogućnost subordinacije, sadejstva i koordinacije svih sigurnosnih struktura BiH, a u cilju poboljšanja i otklanjanja nedostataka tokom izvođenja obavještajnih ,kontraobavještajnih i sigurnosnih aktivnost. Vojnoobavještajni poslovi su svakako jedan od segmenata koji mogu mnogo da unaprijedi ove aktivnosti. Rad se sastoji iz četiri poglavlja. U prvom poglavlju se predstavlja metodološki okvir samog magistarskog rada . Zatim, drugo poglavlje počinje sa kratkim istorijatom i razvojem vojnoobavještajnih poslova, razvoja VOR-a i njegove uloge i važnosti u savremenom svijetu. Također treba da se predstavi i opiše rad pojedinih savremenih vojnoobavještajnih disciplina kao i uloga i pozicija vojnoobavještajnih zadataka i aktivnosti u asimetričnom borbenom okruženju. Treće poglavlje treba objasniti ulogu VO poslova OS BiH u sistemu sigurnsti zemlje. Tu će se navesti svi aktere u obavještajnoj strukturi BiH, te objasniti mjesto koje zauzimaju OS BiH u njoj. Dalje će govoriti o razvoju VO poslova u OS BiH, strukturu i djelovanje određenih segmenata. Upoznat ćemo se sa tim kako su susjedne zemlje razvile svoje vojnoobavještajne sisteme. Na kraju ćemo dat presjek kako bi se trebao dalje razvijati vojnoobavještajni poslovi u OS BiH i dati zaključna razmatranja. Glavni zadatak svakog vojnoobavještajnog sistema odbrane je taj da on treba da osigura informacije za sve niveoe odlučivanja i komandovanja, za sve niveoe u lancu sigurnosti, uz potpuno pridržavanje odredbi domaćeg prava i zakonodavstva, kao i međunarodnih konvencija. VOR u savremenim državama svijeta podliježe nadzoru i kontrolicivilnih organa, što predstavlja demokratsko dostignuće i spriječavanje mogućih zloupotreba u radu istih. U ovom radu će biti razmotrene mogućnosti razvoja ovog roda u OS BiH, i koje bi se još agencije i organi VO poslova trebali oformiti na državnom nivou a u skladu sa potpisanim partnerskim ciljevima sa NATO-om. Iskustvo i praksa iz mirovnih misija OS BiH su pokazali da sve zemlje koje angažuju svoje snage u mirovnim misijama, angažuju i vojnoobavještajnu podršku iz vlastitih resursa. Za to će, u

ovom radu, biti razmotrena mogućnost formiranja Nacionalne obavještajne ćelije BiH odnosno u sastavu OS BiH, za potrebe budućih mirovnih misija naših snaga..

I. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Današnja sigurnosna situacija u cijelom svijetu, kao i u našem regionu, je svakako veoma teška i kompleksna. Uslijed negativnih trendova globalizacije (migrantska kriza, asimetrične prijetnje, razvoj desničarskih grupa u svijetu), prijetnjama i pritiscima po pitanju sigurnosti su izložene sve zemlje svijeta. Naša regija i država je u zadnjih nekoliko godina izložena žestokim pritiscima, koji mogu dosta uticati kako na sigurnost države, stanovništva i regije uopšte. Naša zemlja se nažalost našla u sredini sukoba različitih sila, različitih vojno-političkih blokova i sfera, koja svaka ima različite interese i ciljeve na ovim prostorima. Sadašnja ruska agresija na Ukrajinu sam je dokaz nestabilnosti sigurnosne situacije i nesigurnosti koja se prostire i na našu državu. Ovakvi izazovi predstavljaju ozbiljno iskušenje i ozbiljnu zadaću za našu obavještajno-sigurnosnu strukturu, na koje ona mora pronaći adekvatan odgovor i rješenje u skladu sa njenim moćnostima i kapacitetima.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja će razmatrati suštinske mogućnosti vojnoobavještajnih poslova, odnosno vojnoobavještajnog rada (VOR) u sistemu sigurnosti BiH, kako bi se definisale pojave i nedostaci u dosadašnjem radu, to o saradnji i koordinaciji sa ostalim sličnim službama. Vojnoobavještajni poslovi imaju misiju da istraže, otkriju, analiziraju, identifikuju, spriječe te dokumentuje potencijalne bezbjedonosne prijetnje, kako po oružane snage BiH, tako i potencijalne prijetnje po državu BiH (kao i ostale koalicijske zemlje), njeno stanovništvo, ustav i državni poredak, državne institucije, društvo i imovinu. Ovi zadaci se trebaju da se realizuju kroz obavještajne, kontra-obavještajne i sigurnosne aktivnosti, koje pripadnici OSBiH poduzimaju zajedno sa drugim službama, prvenstveno sa obavještajnim agencijama BiH (OSA) i agencijama drugih država (NIC)¹. Mora se odrediti, prvenstveno, gdje su dodirne tačke u toj saradnji između različitih sigurnosnih agencija kada zajedno

¹National Intelligence Cell (NIC), skrać. za „Nacionalnu obavještajnu ćeliju“.

izvršavaju svoje zadatke i koliko je ustvari moguće zajedničke aktivnosti, koordinacije i saradnje? Da li je ta saradnja aktivna ili je još u povoju i zašto, te da li zbog međusobnog nepovjerenja ili je po srijedi nešto drugog? Da li, vjerovatno postoje neke opstrukcije da se spriječi zajednički rad i unaprijedi stvaranje obavještajno-sigurnosne mreže na državnom nivou? I na kraju, koje su to agencije i tijela koje je potrebno oformiti u budućnosti? Ovo su neka glavna pitanja na koje trebamo dati odgovor.

1.2.1. Kategorijalno pojmovni sistem

Iz samog naziva teme pojmovi koji se trebaju odrediti: Vojnoobavještajni poslovi ; Misija OS BiH; A iz tih proizilaze i slijedeći pojmovi koji ujedno predstavljaju i predmet našeg istraživačkog projekta a to su: Vojnoobavještajni rad, Asimetrično ratovanje; Obavještajni ciklus; Obavještajni podatak; Obavještajne discipline; Obavještajna zajednica; Obavještajni organi- oficiri.

Vojnoobavještajni rad (VOR), predstavlja sveobuhvatan, planski i organizovan, proces u kojem primjenom obavještajnih taktika, tehnika i metoda dolazi do obavještajnih saznanja neophodnih za podržavanje procesa donošenja vojnih odluka (PDVO).

Asimetrično ratovanje predstavlja poseban vid savremenog ratovanja, gdje ustavri neprijatelj nije tačno definisan, a u suštini nemamo ni pravo ratište, kao i teritorij na kojem se izvode operacije. One se mogu izvoditi svugdje i u bilo kojem prostoru i vremenu. Novu dimenziju ratovanja otvorio je ratovanje u *Cyber* prostoru.

Obavještajni ciklus je proces koji se odvija kroz faze: 1. planiranje svih obavj. aktivnosti, 2. prikupljanje, 3. obrada, 4. analiza, 5. dostavljanje obavještajnih produkata krajnjim korisnicima. Obavještajni podatak predstavlja ustavri novu, neobrađenu informaciju koje će tek u postupku obrade postati dio obavještajnih upotrebljivih informacija za krajnje korisnike. Obavještajne discipline u savremenim uslovima ratovanja ustvari predstavljaju načine pomoću kojih se prikupljaju obavještajni podaci a koji mogu biti različiti,. To su prvenstveno Dubinskoizviđanje (*Long Range Surveillance* - LRS), Obavještajni rad koji koristi ljude kao izvore (*Human Intelligence* - HUMINT); Obavještajni rad iz otvorenih izvora (*Open Source Intelligence* - OSINT); Izviđanje radio veza (*Signal Intelligence* - SIGINT), Obrada aero – fotografskih informacija (*Imagery Intelligence* - IMINT); Geografski i Geoprostorni obavještajni rad (*Geospatial Intelligence* - GEOINT);

Obavještajna zajednica je svakao termin za sve civilne i vojne sigurnosno-obavještajne službe institucija jedne države. Našu obavještajnu zajednicu čine: OSA, SIPA, Granična policija, te

Služba za rad sa strancima, Vojnoobavještajna služba, te policijske službe entiteta, kantona i opština. U mirovnim misijama obavještajna zajednica se angažuje preko nacionalnih obavještajnih timova (*National Intelligence Cell* (NIC) timovi).

1.3. Ciljevi istraživanja

1.3.1. Naučni ciljevi

Otkrivanje mogućeg zajedničkog vojnog i civilnog obavještajnog djelovanja se javlja kao osnovni naučni cilj u ovom istraživanju². Svakako je potrebno detaljno obraditi glavne aktere obavještajnog sistema i rada, u cilju prevazilaženja evidentnih nedostataka u zajedničkim aktivnostima i radu te cjelishodnijeg naučnog pristupa savremenim sigurnosnim izazovima i prijetnjama u društvu.

1.3.2. Društveni ciljevi

Društveni ciljevi ovog istraživanja prvenstveno treba da objasne, informišu i upoznaju vojno i civilno osoblje sigurnosnih institucija BiH koje opisom obavještajnih, kontraobavještajnih i sigurnosnih poslova će biti upućeno u moguće, eventualne, zajedničke zadatke i misije svih aktera obavještajno-sigurnosne zajednice naše države. Svakako, zajednički rad i aktivnosti pripadnika vojnoobavještajnih poslova OSBiH u sigurnosnoj strukturi na svim nivou BiH moraju sadržavati detaljnija uputstva kada je u pitanju obavještajni poslovi i zadaci. Pripadnici OS BiH svakako imaju ogromna iskustva i znanja koja su stekli kroz mnogobrojne obuke u inostranstvu, te kroz mirovne misije širom svijeta, u zadnjih 15 godina postojanja. Svakao opšti društveni cilj treba predstavljati efikasno angažovanje pripadnika OSBiH u realizaciji misije za postizanje dobrobiti države , i pojačati njena nastojanja za prijem BiH u NATO.

²Zakon o OSA BiH i Zakon od odbrani BiH, definišu ovu saradnju saradnju.

1.4. Sistem hipoteza

1.4.1. Generalna hipoteza

Vojnoobavještajna zajednica u savremenim zemljama čini jednu od okosnica obavještajnog i kontraobavještajnog djelovanja u cilju zaštite kako vojnih tako i civilnih snaga, te doprinosi stvaranje efikasne zaštite od asimetričnih prijetnji, terorističkih aktivnosti te prevenciji mućih ogdruštvenih konflikata.

1.4.2. Posebne hipoteze

- a) Vojnoobavještajni poslovi svakako doprinose jaćanju i uspostavi demokratskih institucija vlasti (zakonodavna, sudska i izvršna vlast) pritom davajući velik znaćaj u funkcionisanju sigurnosne strukture države , što je u stvari krajnji cilj u strategiji prevencije društvenih konflikata u svijetu.
- b) Zajednićka subordinacija, planiranje, upravljanje i strategija su osnovni faktori bez kojeg nema uspješne realizacije vojnoobavještajnih poslova u razvijanju savremenih sistema sigurnosti.
- c) Elementi uspješnog zajednićkog obavještajnog i kontraobavještajnog rada sigurnosnih agencija doprinose cijelokupnoj strategiji u prevenciji konflikata i asimetrićnom ratovanju te i uz borbi protiv savremenih sigurnosnih izazova i prijetnji kako u svijetu, tako i u regiji.

1.4.3. Sistem varijabli

Nezavisne varijabla

- a) Obavještajni i kontraobavještajni poslovi u vojnim i civilnim operacijama - X
- b) Zajednićko planiranje, upravljanje i koordinacija obavještajnog i kontraobavještajnog rada– X

Zavisne varijable

- a) Vojnoobavještajni poslovi kao osnova obavještajnog i kontraobavještajnog djelovanja u vojnim i mećunarodnim sigurnosnim operacijama i operacijama mira- Y

- b) Rezultati vojnoobavještajnih poslova u CIMIC operacijama (civilno-bezbjednosnim operacijama na nivou države i regije – Y

1.4.4. Sistem indikatora

- a) Asimetrički napadi i savremene sigurnosne prijetnje
- b) Uspostava državnog pristupa u obavljanju zajedničkih obavještajno-bezbjednosne zadataka svih sigurnosnih državnih agencija.
- c) Neophodna uspostava sinhronovanog i koordiniranog rada obavještajne zajednice u našoj državi.

1.5. Način istraživanja

1.5.1. Teorijski način istraživanja

Kao elementarnu naučnu metodu u ovom radu koristili smo analitičko-deduktivnu metodu s obzirom da se koristi veliki broj podataka koji su sadržani u doktrinarnoj publikaciji OS BiH, bivše VF BiH, NATO-a, a koja je dostupna za ovu vrstu istraživanja (većina tih vojnih publikacija i dijela je nastala na bazi naučenih lekcija i iskustava iz predhodnih ratova, misija i angažovanja US armije i NATO članica, te bi se ovo istraživanje svakako moglo okarakterisati i kao teorijsko-empirijsko). A svakako sve to je protkano i iskustvenim primjerima naše vojnoobavještajne zajednice.

1.5.2. Metode istraživanja

Metode koje su korištenje za prikupljanja podataka su analiza sadržaja dokumenata i ispitivanja u obliku intervjua sa pripadnicima OSBiH koji su bili ili su i sad angažovani na poslovima sigurnosti i koji su bili angažovani u mirovnim misijama u inostranstvu. Korištena je i komparacija iskustava nekadašnjih pripadnika drugih armija sa ovih područja i sadašnjih OS BiH, kroz uspostavu zanimljive i jedinstvene kompilacije podataka o nekadašnjim protivnicima a sadašnjim saradnicima.

1.5.3. Uzorak istraživanja

Uzorak ispitanika se vrši po pravilu namjernog uzorka – intervjua sa pripadnicima OSBiH (5 vojnoobavještajnih oficira i podoficira), koji su učestovali u vojno-obavještajnim poslovima raznih profila, u zemlji i inostranstvu.

1.6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

1.6.1. Naučna opravdanost istraživanja

Sama spoznaja širine u naučnom pristupu vođenja svih obavještajnih i kontraobavještajnih poslova u cilju upotrebe cijelog sigurnosnog sistema u sprečavanju asimetričnih prijetnji, prevenciji i spriječavanju društvenih konflikata, koje i danas prijeti BiH, zahtjeva svakako proširivanje konteksta i naučnog pristupa istom. Za ovu vrstu problema, pored domaćih i stranih vojnih stručnjaka, potrebno je afirmisati i stručnjake iz raznih oblasti društvenih i socijalnih nauka : kriminalistike, sociologije, psihologije, kriminologije, politologije i ekonomije, da se aktivnije uključe u proučavanje srži problema sigurnosne zajednice u cilju uspostave što boljeg sigurnosnog aparata u državi. To je jedan od možda glavnih ciljeva sadašnjice u BiH. Svebuhvatan naučni pristup bi dao možda prave odgovore na same uzroke društvenih konflikata i sukoba, kako u zemlji, tako i u regiji i svijetu što bi znatno olakšalo buduće angažovanje pripadnika OS BiH.

1.6.2. Društvena opravdanost istraživanja

Vojnoobavještajni poslovi u OSBiH će u narednom periodu podržavati uspješnost angažovanja pripadnika OS BiH u izvršavanju misija oružanih snaga, kako u zemlji, tako i u inostranstvu, sa ciljem što brže EU i NATO integracije.

1.7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Istraživanje na temu “ Uloga vojnoobavještajnih poslova OS BiH u sistemu sigurnosti” obuhvata prvestveno post-ratni period BiH, vrijeme integracije entiteskih vojski u zajedničke OS BiH, pa sve do sada, kada su te snage jedan od glavnih elemenata i garanta angažovanja naše zemlje u NATO strukturama. Zadnji dio rada obuhvata i buduće procese koje bi se trebali desiti da bi se VO poslovi u OS BiH razvijaju na pravi način.

II DIO VOJNOOBAVJEŠTAJNI POSLOVI

*„Nema ništa teže i dragocjenije već
biti sposoban donositi dobre odluke“.
“Napoleon”*

2.1. Istorijski razvoj Vojnoobavještajnih poslova, službe i špijunaže

Istorijski posmatrano, sva društva od početka pisane istorije pa do sad, su prolazila i danas u svom razvoju stalno prolaze kroz razne vrste vojno, političkih, ekonomskih i sigurnosnih sukoba i konflikta. Ratovi su odvajkad dio ljudske istorije, ljudske civilizacije. Stalna potreba za informacijama o neprijatelju uticalo je na rano razvijanje (vojno) obavještajnih službi i poslova. Još su i drevni narodi (Egipćani, Sumerani..) isticali na važnosti poznavanja i procjenjivanja neprijatelja, a i svojih vlastitih mogućnosti i sposobnosti. Tajna politika, tajna diplomatija i vojnoobavještajne aktivnosti oduvijek su bili podupirači svih važnih državnih poslova. “Vilijam Kejsi, nekada prvi obaveštajac Amerike, umeo je iskreno da prizna da je špijunaža toliko ozbiljan posao da je ne treba prepuštati špijunima.”³ Najstariji pisani trag o vojnoobavještajnoj djelatnosti nađen je na jednoj glinenoj pločici ispisanoj prije četiri hiljade godina, kada je vojni obavještajac, Bonum, iz države Mavi na rijeci Eufkrat, javio svom vladaru da je primjetio sumnjive svjetlosne signale u susjednom neprijateljskom selu. Istoriju špijunaže i vojnoobavještajnih poslova i rada možemo podijeliti u četiri vremenska perioda: Stari vijek; Srednji vijek; Industrijska revolucija i svjetski ratovi i Moderno doba. Do Prvog svjetskog rata glavne obavještajne agencije su bile dvorske službe i služile su za zaštitu monarhija, a potom i države. Svjetski oružani sukobi koji su trajali do 1945. godine uzdigli su vojnoobavještajne aktivnosti i špijunažu na nivo tajnih paralelnih ministarstava, organizacija u sjeni, sa velikim budžetom i sredstvima. Karakter tajnosti ove službe su zadržale i poslije II svjetskog rata, u vrijeme hladnog rata, kada su funkcionisale kao glavna udarna snaga, kako Istoka tako i Zapada. Koliko su špijunaža i vojni obavještajci bili važni za svaku državu i kakve intelektualne i političke sposobnosti su trebali da ima vrhunski agenti, vidi se iz činjenice da su mnogi državni agenti vremenom uspijevali da se uzdignu do vladarskog trona

³<https://www.biblos.si/isbn/9788663291225> (prist. 09.04.2021.)

(najbolji primjer je svakako ruski agent iz doba KGB-a, a sadašnji predsjednik Rusije - Putin). Posljednjih pedeset-šezdeset godina historija svjetske špijunaže, zbog decenijskog bujanja hladnog rata, praktično se svodi na hronologiju tajnih bitaka Istoka i Zapada. I sad je to aktivno u aktivnostima Zapada i Istoka oko Ukrajine i Bliskog istoka. To je ustari bila borba, skriveni rat, između sovjetskog KGB-a, istočnonemačkog Štazija, i drugih tajnih službi zemalja varšavskog pakta s agenturama Sjedinjenih Država, Velike Britanije, Njemačke, Francuske i ostalih zapadnih zemalja. Kada je početkom devedesetih došlo do perestrojke, ujedinjenja Njemačke i raspad SSSR, tajni rat obavještajnih službi između ovih nekadašnjih blokova nije prestao. Samo se njegov obim umanjio, ali samo malo. Devedesete godine su donijele novu svjetsku opasnost, posthladnoratovsko političko nasilje, vjerski terorizam, a potom građanski terorizam, te asimetrično ratovanje i agresivnu mafiju, pa su sve nove političke bolesti civilizacije postale i glavna meta obavještajnih i vojnobavještajnih aktivnosti. Svaki zagriženi poznavalac geopolitičkog scenarija i igre u sjeni, dobro razumije činjenicu da se ustvari ratovi češće dobijaju u zatvorenim prostorijama i sastancima nego na otvorenom vojnom polju. Sadašnja dešavanja u Afganistanu i Siriji su najbolji pokazatelj toga. Dijeljenje obavještajnih podataka iza ovih sumnjivih odaja odigralo je presudnu ulogu u osiguravanju nekih od historijskih pobjeda. Počevši od davnina, vojnoobavještajna i špijunska mreža uvijek je igrala važnu ulogu širom svijeta. Te aktivnosti su ustvari jedne od najbolje dokumentiranih vojnih i političkih umjetnosti oduvijek. U postmodernom svijetu, ova se mreža ispoljila pod različitim sofisticiranim organizacijama, sa basnoslovnim resursima i mrežama, poput CIA-e, Mossada, GRU-a, BND-a, MI6 itd... Sadašnji sukob u Ukrajini možda najbolje pokazuje veličinu i važnost dobrog i kvalitetnog obavještajnog rada.

2.1.1 Vojnoobavještajni poslovi u drevnom svijetu

Kroz historiju, vojnoobavještajni rad se definisao kao prikupljanje, odabir, obrada, analiza i širenje kritičnih i strateških informacija. Historijski i književni izvještaji o špijunima i špijunaži neprijateljskih vojnih trupa, pojavljuju se u nekim od najranijih zabilješkama svjetske historije, kroz hijeroglif, papiruse i druge predmete. Prvi dokumentovano obavještajnu organizaciju, na osnovu Tanahe - hebrejsku Bibliju, stvorila su izraelska plemena koja su bila predvođena Mojsijem, oko 1300. pne. Nakon odlaska iz Egipta, te bijega od faraonove vojske i godina povedenih u pustinji, Izraelci su prešli rijeku Jordan u obećanu "svetu zemlju"- kanaansku zemlju. Prema Starom Zavjetu, Bog je tad rekao Mojsiju da "pošalje špijune da izvide zemlju Kanaan, koju dajem sinovima

Izraelovim". Kako za ovu misiju u Obećanu zemlju nije bilo na raspolaganju vojno obučeno obavještajno osoblje, Mojsije je, po Božjim upustvima, izabrao po jednog čovjeka iz svakog od dvanaest izraelskih plemena, koji će ovo izviditi. Također i druga sveta knjiga, Kuran sadrži sličan prikaz vojnoobavještajnih operacija i zadataka.⁴ Prvi zapisi o vojno-špijunskim aktivnostima uključuje opis zajedničkih operaciji koja uključuje dvije najstarije svjetske profesije (špijunaža i prostitucija). Upotreba javnih kuća u cilju dobijanja važnih vojnih podataka, kao jedna od najmoćnijih taktika u špijunažom, nalazi se u dokumentima starim koliko i samo vrijeme. Walter L. Pforzheimer-vojnoobavještajni stručnjak iz CIA kaže :“Đavoljska zmija je bila neprijateljski agent koji je djelovao kako bi pridobio Evu i postigao obavještajnu prednost sa ciljem destabilizacije odnosa između Boga i Rajskog Vrta“. Prva žena- špijun i vojni obavještajac koja je igrala veliku ulogu u izraelskom osvajanju Jerihona bila je Rahab, koja je radila u javnoj kući. Utjecaj ove misije može se vidjeti u modernim izraelskim obavještajnim agencijama kao što su Mossad i Shin Bet. Obje agencije imaju moto iz hebrejske Biblije, koje glasi: “Ko bdije nad Izraelom, neće ni drijemati ni spavati.”⁵ Parola Mossada je: Tamo gdje nema savjetnika, ljudi padaju, ali u mnoštvu savjetnika svakao postoji sigurnost.⁶Njihova ranija parola je bila: 'Prevarom ćeš voditi i dobiti rat.'⁷Osim Izraelaca, i stari Egipćani su bili duboko uključeni u operacije prikupljanja vonioobavještajnih podataka. Postoje dosta zapisa u hiroglifima o ovim aktivnostima.Egipatskim gradovima-državama upravljali su faraonski vazali sa jakim vojnim snagama i civilnom upravom. To je bio vitalni izvor prihoda za egipatsku vojsku. Najraniji dokazi o egipatskoj vojnoobavještajnoj aktivnosti nalaze se u "Amarnim slovima", napisanih na glinenim pločicama sredinom 14 vijeka p.n.e. Od 1 000 godine p.n.e nadalje, egipatske špijunske operacije fokusirale su se na strane obavještajne podatke o političkoj i vojnoj snazi suparnika Grčke i Rima. Egipatski špijuni dali su značajan doprinos špijunaži. Njihov zadatak je bio da se u periodu mira ubacuju u protivničke strukture i na taj način prikupljaju podatke koje su prosljeđivali svojim faraonima.da bi se na osnovu tih obavještajnih podataka izrađivali planovi za buduće ratne operacije. Svi tako prikupljeni podaci su bili u funkciji budućeg prosperiteta i razvoja u svim oblastima egipatske države i nekad su predstavljali ključnu kariku u egipatskim vojnim pobjedama. Kako su se počele koristiti pisane poruke za prenos vojnih naredbi, tako je počeo i razvoj tajnih kodova, prikriveno pisanje, nevidljive tinte itd. Faraonovi špijuni prvi su razvili

⁴<https://www.yoair.com/bs/blog/evolution-of-espionage-intelligence-agencies-across-the-world/>
(prist.05.05.2021.)

⁵Psalama 121

⁶Izreke 11:14.

⁷Izreke 24: 6:

i koristili otrove za izvršenje atentata ili sabotaze,, uključujući toksine izvedene iz biljaka i zmija. Čak i u Bibliji kod Isusov zadnjeg obroka, sada poznat kao Tajna večera, vidimo infiltraciju tajnog agenta po imenu Juda Iskariotski među njegove dvanaest učenika. On je ustvari bio tajni agent kojeg su regrutirali glavni jevrejski svećenici. Dok je objedovao zadnji obrok , Isus je tada rekao svojim učenicima: 'Zaista vam kažem, onaj koji jede sa mnom, izdaće me.'⁸ Kako vidimo, obavještajni rad kroz istoriju je zavisio od cilja vladajućih struktura, u skladu sa običajima i tradicijom.

2.1.2. Antička Grčka i Rim

Drevni grčki svijet i njihove vojskovođe oslanjali su se na božansko tumačenje budućnosti vojnih operacija iz utrobe žrtvovanih životinja, te ponašanje ptica a tumačili su snove i razne moguće predznake iz prirode. Najveći uticaj i tumačenja su dolazila iz proročišta u Delfima, vodećeg svetog mjesta u drevnom antičkom svijetu.. Mnogi antički prvaci su pristupili ovom proročiju tražeći buduće informacije, mudrost i vodstvo a među njima su najpoznatiji, svakako, Aristotel, Klement Aleksandrijski, Diogen, Euripid, Pausanija, Pindar, Platon, Plutarh, Herodot, Julijan, Justin, Livije, Sofoklo, Strabon, Tukidid i kraju i sam Ksenofont. Uspon grčke civilizacije, oko 1500-1200 pne, donio je sa sobom nove vojne i obavještajne strategije i taktike. Te su vještine bile prije potrebne za pobjeđivanje eventualnih suparnika jer je Antička Grčka ratovala na svim frontovima. Grci su se oslanjali na obmanu i ratnu prevaru kao primarno sredstvo za postizanje iznenadnih napada na svoje neprijatelje. Najpoznatija ratna prevara je ona sa Trojanskim konjem, drvenom konstrukcijom koja je ostavljena pred gradom Trojom, u kojoj se nalazilo nekoliko stotina grčkih vojnika koji su zauzeli ovaj grad, postao je simbol grčke vojnoobavještajne snage.⁹ U grčkim gradovima-državama špijunaža i vojnoobavještajna aktivnost se koristila u političke svrhe. Stvaranje složenog i efikasnog sredstva komunikacije između gradova-polisa bio je najdalekovidniji doprinos drevne grčke obavještajne zajednice. Kuriri koji su dostavljali poruke između gradova-polisa, iste su prenosile koristeći signalne tornjeve-semafore, oblik signalne komunikacije koji je koristio za prenošenje poruka signalima i zastavama. Svakako, nijedna antička civilizacija nije se toliko oslanjala na vojnoobavještajne informacije od Rima i Rimskog carstva. Rimljani su značajno potaknuli razvoj vojno obavještajne službe. Rimljani su uspjeli stvorili najveće carstvo drevnog svijeta, za vrijeme jednog milenijuma, što je

⁸Marko, glava 14,18

⁹Homer, „Ilijada“

zahtijevalo upravljanje ogromnom infrastrukturom, vojskom i birokratijom tog vremena. Do II Panskog rata i Hanibalovog pohoda na Rim, prikupljanje vojnoobavještajnih podataka se uglavnom svodilo o podacima dobijenih od strane savezničkih plemena. Nakon Hanibalovog pohoda, i poučeni iskustvom ratnog lukastva ovog neprijateljskog vojskovođe, razvijen je novi obavještajni sistem prikupljanja podataka i vojne komunikacije. Najpoznatiji rimski slučaj špijunaže i spletke svakako je atentat i ubistvo Julija Cezara 15. marta 44. p.n.e. Tadašnji zapisi su utvrdili da je rimska obavještajna zajednica znala za zavjeru, pa čak i pružala informacije o mogućem atentatu i samom Cezaru navodeći imena nekoliko zavjerenika. Međutim, ove obavještajne informacije su ignorirane.¹⁰ I sam Julije Cezar se koristio obavještajnim podacima koji su mu bili nezamjenjiva podrška u njegovim osvajanjima. Cezar je bio sklon slanju uhoda u protivničke redove u cilju njihovog dezinformisanja. Rimski imperatori, Tiberije i Domicijan su razvili snažnu mrežu agenata čiji je osnovni zadatak bio da prate sumnjive osobe, te na taj način prikupljaju informacije. Ti obavještajci su nazivani informatorima. Rimsko carstvo je takođe posjedovalo žarku želju za špijunažom političkih protivnika. Špijuni su se bavili i stranim i domaćim političkim obavještajnim operacijama, procjenjujući političku klimu Carstva i okolnih zemalja prisluškivanjem na Forumu ili na javnim tržnicama i skupovima. Nekoliko drevnih izvještaja, posebno onih iz prvog vijeka nove ere, spominje prisustvo rimske tajne policije *frumentarii*. Za dobijanje obavještajnih podataka koristili su se pojedinci – frumentari, na nivou legije i ponekad centurije, kao i ambasadori i špijuni u stranim zemljama. Politička špijunaža nije bila ograničena samo na rimske periferije, već su je i u samom Rimu prakticirale suparničke frakcije vlade. Neka ministarstva su čak zapošljavala diverzante i atentatore. Zabrinutost oko političkog rivalstva iziskivala je stvaranje *agentes u rebusu*, odnosno prve ekskluzivne kontraobavještajne mreže. Veliku ulogu u svemu svakako je imala Pretorijanska garda-specijalna jedinica koju su obično koristili rimski carevi za ličnu zaštitu, specijalne operacije i eliminaciju političkih protivnika.

2.1.3. Kina

U Kini je Sun Tzu napisao opsežnu vojnu raspravu, *The Art of War*, koji je sadržavao nekoliko poglavlja posvećenih upotrebi špijuna i vojnoobavještajnih aktivnosti, kako na samom bojnopolju tako i van njega. Sun Tzu se svakako smatra jednim od najvećih vojnih mislilaca svih vremena. Njegov središnji argument knjige¹¹ sažet je u njegove prve i završne rečenice:

¹⁰ „Život božanskog Julija Cezara” - Svetonije

¹¹ „The Art of War” - Sun Tzu

“ Rat je svakako pitanje od vitalnog značaja za svaku državu; provincija života ili smrti; put ka opstanku ili propasti iste. U njoj on kaže: "Tajne operacije su ključne u ratu; na njih se vojska oslanja kako bi učinila svaki svoj potez. Obavještajne aktivnosti su usko povezana s obmanom i ratnom prevarom. Sav rat zasnovan je na samoj obmani. Stoga, sposobni, vojnici i ratnici treba da glume nesposobnost. Kada je aktivni, treba da glume neaktivnost”. Iako je i ranije bilo pojedinačnih slučajeva, kao u bici kod Salamine 480. pne, *The Art of War* je prvi preporučio upotrebu tajnih agenata i vojnih obavještajaca za plasiranje dezinformacija i zavaravanje neprijatelja, i objasnio način njihove sistematske upotrebe u vrijeme rata i mira.

2.1.4. Drevna Indija

Pravila Varuna, jedog od glavnih bogova vedskog panteona, smatra se pretečom uputa za rad Tajnih službi.¹² Magha, jedna od najerudiranijih i najlucidnijih pjesnika i pragmatičnih mislilaca tog doba u Indiji, ustvrdila ja da državna umjetnost i vođenje države ne može postojati bez pomoći vojnoobavještajnih aktivnosti i špijunaže. U drevnoj Indiji ove aktivnosti nisu bili zamišljeni kao instrument ugnjetavanja, već naprotiv kao sredstvo pomoći državnog upravljanja . Tajni agent i špijuni smatrani su „kraljevim očima“. Indijska istorija ilustrira indijsku stručnost koji su ovu vještinu doveli do ranga umjetnosti. Tehnike i operativne metode koje su usvojili bile su vrlo napredne za to vrijeme. Od Varuna, preteče modernih špijuna i vojnih obavještajaca do Chanaky u Arthashastru, tehnike špijunskog zanata koji su tad korištene su jedinstvene i bezvremene. Tako da nije nikakvo čudo što je ovu 2500 godina staru vještinu obmanjivanja, podvaljivanja i licemjerstva , čije je osnove postavio taj Glavni strateg, Chanakya alias Kautilya, usvojila glavna indijska obavještajna agencija, krilo za istraživanje i analizu (RAW), kao dio svojih obavještajnih taktika i tehnika.

2.1.5. Srednji vijek

Nakon kraja Rimskog carstva i podjele na istočni i zapadno, špijunaža i vojnoobavještajne aktivnosti bile su ograničene samo na ratne ili službe u korist lokalnih vlastelina. Tada nastaje period kojim dominira novo društveno uređenje- feudalizam. Osnovna društvena nadgradnja tog doba su svakako crkva i religija. Uloga vojnoobavještajne službe u Srednjem vijeku bila je izrađena kroz niz radnji : širenje dezinformacija, prikupljanje informacija o neprijatelju (snadbijevanje, saveznici, brojnost..), ubistva i sabotaze narošito političkih protivnika, presretanje neprijateljskih komunikacija i veza... Snažno razvijenu obavještajnu komponentu

¹²<https://www.britannica.com/topic/Varuna> (prist. 02.06.2021.)

su u to vrijeme imale Vizantija, Germanska imperija i Papska država. Svakako je prednjačila Vizantija, i to najčešće kroz usavršenu metodu dezinformisanja i lažnog izvještavanja stranih predstavnika i diplomata. Vizantija je imala čak i *Scrinium Barbarorum*- biro za barbare, u kojem su se prikupljali i čuvali svi podaci vezani za barbarska plemena. Ovo je ustvari bila preteča prave obavještajne službe, koja se razlikovala od špijuniranja koje se koristilo do tada. Stvaranjem prvih nacionalnih država na tlu Evrope, poput Engleske i Francuske sredinom 9 vijeka, olakšavalo je potrebu za obavještajnom i kontraobavještajnom službom u diplomatskom okruženju. Sistem kraljevskih kurira, glasnika i dekodera koji su nosili diplomatske poruke između monarha i feudalaca je razvijen svuda. Vojnoobavještajne djelatnosti i špijunaža je uglavnom bila ograničena na ratne operacije na bojnopolju. Zbog razvoja složenog sistema odnosa između feudalaca i monarha, nastali su zakoni o zabrani izdaje, dvostruke vjernosti i političke špijunaže protiv savezničkih gospodara i vladara. Autoritet Crkve umanjili su dva značajna događaja, krstaški ratovi i inkvizicija,¹³ i stvorili su jedinu dugogodišnju srednjovjekovnu obavještajnu zajednicu. Papa Urban II 1095. godine pozivom na prvi krstaški pohod, pokrenuo je vojnu kampanju za povratak Jeruzalema i Svetih zemalja koje su se nalazile pod muslimanskom i vizantijskom vlasti. Crkva je angažovala špijune da izvještavaju o snagama za odbranu Konstantinopolja i Jerusalema. Specijalno obučeni agenti također su pretrađivali zatvore na Bliskom Istoku da bi oslobodili zarobljene križare i onesposobili rivalske palate i uništili vojnu odbranu. Početkom 14 vijeka, katolička Crkva je preko Rima i španskih monarha imala na raspolaganju znatne snage tajne religijske policije za provođenje masovnih suđenja i javnih pogubljenja i spaljivanja. Papa Pavao III je 1542. godine osnovao Kongregaciju svete kancelarije, utvori stalni sabor čija je misija bila održavanje i širenje političkog integriteta i uticaja Crkve. To vijeće je rukovalo sa špijunima i doušnicima u korist Crkve, ali je njihov fokus kasnije preusmjeren na nadzor djelovanja evropskih vladara i aristokrata. Osnovni izvor informacija za njih su bili vjernici katoličke Crkve. U vrijeme kraljice Elizabete I, u Evropi je prvi put institucionalizirana obavještajna služba, i to profesionalno ustrojena na visokom državnom nivou, pod kontrolom vladara. Državni tajnik za obavještajnu službu kraljice Elizabete I, Francis Walsingham je u periodu od 1572. do 1590. utemeljio preteču poznatog britanskog Intelligence Servicea. U toj službi je imao 53 stalno plaćena agenta u inostranstvu, te još 18 agenata koji su posao špijunaže i prikupljanja informacija obavljali pored svojih poslova. Najpoznatiji saradnik te

¹³<https://hr.glosbe.com/sl/hr/%C5%A0panska%20inkvizicija> (prist. 02.06.2021.)

službe bio je svakako Isaac Newton, koji je čak pisao upute za način rada agenata.¹⁴ Otomansko carstvo, kao jedno od najmoćnij imperija tog doba, imalo je 2 glavna neprijatelja: Perziju i Hršćanski svijet. Glavna ličnost kod Osmanlija za obavještajni rad je bio Sahib-haber (gospodar vijesti i poglavar uhoda). Otomansko carstvo je koristili decentrizovani sistem sa centralizovanom arhivom za prikupljanje obavještajnih podataka-Takrir. Lokalni vladari su imali kontrolu nad obavještajnim podacima, ali su se oni kroz ovaj arhiv na kraju slijevali kod sultana. Za unutrašnju sigurnost carstva su bili zaduženi Veliki Vezir i red Janičara-kao oblika nacionalne policije. Na lokalnom nivou su bili angažovane kadije i lokalna policija za raju: Subaše (šefovi policije), Čauši (kuriri), Čukadari (istražiocci)...Tu je svakako bila policija za moral-zadužena za muslimanske vjernike. Za spoljnu bezbjednost su bili zaduženi Kapudan Paša i Čauš Baša (za diplomatiju i informacije iz inostranstvai iz provincija).¹⁵

2.1.7. Moderna vremena

Renesansa i novo doba donose tehnološku revoluciju i uvode obavještajne tehnike i metode u novu eru. U 17 i 18. vijeku zabilježeno je dramatično širenje vojno obavještajnih i špijunskih aktivnosti, prvenstveno zbog ratova koji su trajali širom svijeta. Povećanjem vojnih trupa i ministarstava rata, povećao se i prostor za razvoj obavještajnih odjela. Razvoj industrije, ekonomsko i teritorijalno širenje, proširenje i razvoj novih političkih filozofija i režima, kao i širenje imigracije, bili su glavni faktori koji su doveli do transformacije svjetske vojno obavještajne zajednice. Moderna obavještajna služba je tekovina Francuske buržoaske revolucije. Tada se javlja jedan specijalizovan organ države sa obavještajnom funkcijom. Tako da vojnoobavještajna, kontraobavještajna i špijunska djelatnost postaje obimnija a metode kudikamo raznovrsnije. Tokom Francuske revolucije, 1790-ih, sve su se revolucionarne frakcije uvelike oslanjale na špijunažu. Tokom Robespierreove diktature videna je najgora zloupotreba obavještajnih ovlasti u modernoj eri. Za vrijeme američkog rata za nezavisnost od britanske krune, 1775–1783, američki vojskovođa i general George Washington razvio je vrlo uspješan špijunski sistem za otkrivanje britanskih planova, lokacija i akcija. Problem kod britanskog obavještajnog sistema je bio taj da je bio slab; potpuno jeproputio da otkrije kretanje čitave američke vojske i njihovih francuskih saveznika od sjeveroistoka do Yorktowna u državi Virginia, gdje su 1781. porazili britansku invazijsku vojsku i izborili nezavisnost. Georgea Washingtona je dobio nadimak "Američki prvi

¹⁴<https://www.britannica.com/biography/Francis-Walsingham> (prist. 03.06.2021.)

¹⁵ www.enciklopedija.hr (prist. 03.06.2021.)

špijunski majstor". Moderna vladine obavještajne agencije razvijene su u 19 vijeku u cijelom tadašnjem modernom svijetu. Ključna stvar za ovo je bila Velika igra, period strateškog rivalstvo i sukoba između Britanskog carstva i Ruskog carstva u cijeloj Srednjoj Aziji (Indija, Avganistan..). Ovaj sukob najbolje je prikazan u poznatoj špijunskoj knjizi Rudyarda Kiplinga,¹⁶ gdje je Velika igra prikazana kao inteligencijski sukob koji ustvari „nikada ne prestaje, ni danju ni noću“. U to doba pojavljuju se i velike vojskovođe i vojni mislioci. Najpoznatiji od njih, Karl Fon Klauzevic, u svom djelu “O ratu”, kaže: “ Rat je dimenzija nepoznatog; tri-četvrtine faktora na kojima se bazira neka akcija, umotano je u maglu veće ili manje neizvjesnosti”. Do početka 20 vijeka, špijunaža i prikupljanje obavještajnih i vojnoobavještajnih podataka se razvila u visoko razvijeno, specijalizirano, tehničko područje . Daleko od doba spletki drevnog svijeta, moderna špijunaža i obavještajna služba uključuje više istraživanja i analizu podataka nego same terenske operacije. I dalje se koriste specijalizirane vojne jedinice za strateške obavještajne podatke, ali većina zemalja do tada je razvila velike, centralizirane civilno-vojne obavještajne zajednice i sisteme koje izvode operacije kako u ratnom tako i mirnom periodu sa sve većom tehnološkom sofisticiranošću.

2.1.7. Vojnoobavještajno djelovanje u I i II svjetskom ratu

Prvi veliki svjetski sukob koji se vodio gotovo na svim kontinentima, I svjetski rat, donosi ubrzan razvoj sredstava i sistema za obavještajni rad.. Period I svjetskog rata, između 1914 – 1918 godine uglavnom karakteriše rovovski način ratovanja, sa velikom upotrebom artiljerijskog naoružanja i avijacijom kao sistemskom okosnicom svim zaraćenih strana u sukobu. Vojni obavještajci iz tog perioda ubrzo shvataju da je ključno imati precizne i pravovremene i tačne obavještajne informacije. Primarni izvori taktičkih obavještajnih podataka bile su osmatračnice na prvim linijama fronta. U istu svrhu su korištene i izviđačke jedinice pješadije koje su često djelovale u neprijateljskoj dubini i između linija fronte. Na strategijskom nivou, sve zaraćene strane su koristile vojno-diplomatske detašmane, agenturni rad i razvijene špijunske mreža u cilju prikupljanja informacija. Masovno se koristi avijacija (avioni, cepelini i baloni) za izviđanje i osmatranje teritorije, počinje upotreba aero-foto snimaka u obavještajnim procjenama (procjene terena, linija snadbjevanja i infrastruktturnih objekata, koridora mobinosti, te rasporeda, jačine, vrste i sastava glavnih i rezervnih neprijateljskih snaga), te prisluškivanje neprijateljskih telefonskih i radio veza, značajno je unaprijedilo vojnoobavještajne djelatnosti. Naročit fokus prikupljača obavještajnih podataka

¹⁶Kipling, [Kim](#), Macmillan & Co. Ltd, UK, 1901

je bio na prisluškivanju i presretanju artiljerijskih veza i komunikacija sa višom komandom (presretanje radio veza, kurirskih veza, veza putem goluba pismoša). Analizu prikupljenih obavještajnih podataka, je značajno otežavalo maštovita upotreba lažnih maketa oružja i lažnih tranšea i vatrenih položaja (obmanjivanje kopnenog i vazdušnog izviđanja), te emitovanje lažnih radio i telefonskih poruka i informacija (obmanjivanje radio prisluškivanja). Da bi se to spriječilo, počinje se koristiti i radio goniometrisanje (lociranje) radio stanica koje emituju ovakav radio saobraćaj i ometanje. U prvoj bici kod *Marne*¹⁷ u septembru 1914.godine njemačku ofanzivu je i potkopalo kršenje *radio discipline*¹⁸. Saveznički obavještajni oficiri su, na osnovu podataka prikupljenih prisluškivanjem i presretanjem njemačkih radio veza, procjenjivali njemačke i austrougarske namjere. U daljem toku rata razvile su se metode presretanja telegrafskih poruka, posebno artiljerijskih i vazduhoplovnih jedinica. Važnost kriptozastite i primjene radio discipline postale su svjesne sve strane. Pored noviteta (radio izviđanje i aero foto izviđanje) u vojnoobavještajnom radu u toku I svjetskog rata, razvoj načina ispitivanje ratnih zarobljenika, analiziranja zarobljene dokumentacije i stvari je predstavljalo jedan od novih nepresušnih izvora vojnoobavještajnog aktivnosti. Po procjenama, bilo je oko 8 miliona zarobljenika na svim stranama u toku prvog velikog rata. Sve strane su intenzivno provodile kontrašpijunažu na sve načine.. Omiljena špijunska meta za prikupljanje obavještajnih podataka su bili barovi i lokali u blizini komandnih mjesta i vojnih lokacija. Razvilo se i prikupljanje podataka od izbjeglog stanovništva. Obavještajni produkti nastajali na dnevnoj bazi su bile obavještajne karte koje su objašnjavane dopunskim pisanim izvještajima i dnevno- sumiranim izvještajima. Analiza i obrada prikupljenih podataka je podrazumjevala duboko razumjevanje situacije na operativnom, strategijskom i taktičkom i nivou, uključujući dnevne promjene u raznim događanjima, te praćenje razumjevanje i prijateljskih snaga, odnosno detaljno razumjevanje kompletne neprijateljske situacije. Vojnoobavještajna služba od početka I svjetskog rata do kraja rata se razvijala velikom brzinom. Tome je najviše doprinio ubrzan tehnološki razvoj za vojne potreb, što je uticalo da obavještajni podaci, informacije i produkti moraju biti tačni, precizni, pravovremeni. Stepen razvoja vojnoobavještajne službe je određivao ishod dešavanja na bojištu. Vojnoobavještajni poslovi I svjetskog rata su osnova za rad mnogih modernih vojnoobavještajni službi, s tim da su taktičko-tehničke mogućnosti znatno proširene.

¹⁷Terrence J. Finnegan, Col., USAFR, *Military Intelligence at the Front, 1914–1918*, , strana 26.

¹⁸Radio-disciplina je ustvari pojam koji opisuje mjere, radnje i postupke koje se poduzimaju radi onemogućavanja neprijateljskog radio-prisluškivanja, izviđanja i pridržavanja pravila u toku korištenju radio veza u cilju smanjenja istog.

Savremena istorija pokazala je da je konvencionalni način ratovanja nezamisliv bez vojnoobavještajnog ratovanja, a to se potvrdilo naročito u slučaju Drugog svjetskog rata. Drugi svjetski rat je, za razliku od Prvog svjetskog rata, predstavio novi model ratovanja gdje su nužnim postala pokretljivost i potreba za konstantnom komunikacijom unutar vojske. To je, postaknulo razvoj velikog broja elektromehaničkih kriptografskih strojeva i tehnologije, koji su sredinom tridesetih godina 20 vijeka ušli u masovnu vojnu upotrebu. Najznačajnije uspjehe u području kriptologije i deskripcije tog razdoblja možemo podijeliti na dvije skupine- one koje su postigli Saveznici (predvođeni, u području kriptologije, Velikom Britanijom, Poljskom i Sjedinjenim Američkim Državama) i one Sila Osovine (na čelu s Njemačkom i Japanom kao glavnim korisnicama enkripcijskih strojeva). Njemačka se pokazala, na početku rata, kao zemlja najjačeg enkripcijskog sistema za koji su svi, i Nijemci i Saveznici smatrali da je nemoguće riješiti (no, na kraju se takvo mišljenje ipak pokazalo pogrešnim). Razbijanje šifri za Enigmu (njemački kripto-uređaj) za čije je dešifriranje korišten i prva vrsta računara, predstavlja svakako najveći uspjeh zapadnih sila u II svjetskog ratu. Sve zaraćene strane su na početku II svjetskog rata, osnivale obavještajne i kontraobavještajne službe, kao i snage za specijalne operacije. Na samom početku rata, vojnoobavještajne provjene Francuske i Velike Britanije su još dobro zaostajale za Njemačkim.¹⁹ Vojnoobavještajna služba SAD je npr. imala vojnu jedinicu koja se sastoji od dva ogranka, japansko-američki ogranak i njemačko-austrijski ogranak sa sjedištem u Camp Ritchie. Nju su činili Amerikanci njemačkog i japanskog porijekla 2 ili 3 generacije doseljenika koji su bili obučeni za lingviste. Za područje Europe, US armija je bila organizovala i Protivobavještajni korpus, koji je poslije II sv.rata nastavio aktivnosti u hladno-ratovskim aktivnostima. Ni ostale zemlje nisu nimalo zaostajale za vojskom SAD. Obavještajni i kontraobavještajnih rad se do kraja II svjetskog rata razvio do neviđenih visina. Veliku ulogu u tom razvoju je donio pronalazak i upotreba radara i prislušivača, ali i korištenje raznih novih načina ratnih obmana.²⁰

2.1.8. Hladni rat i period poslije

Period nakon II. svjetskog rata karakteriše hladnoratovska politika i zaoštrenost političkih odnosa i blokova, zbog rastućeg antagonizma konfrontirajućih društveno

¹⁹ Francuska vojna procjena je bila da će Mažino linija zaustavite eventualne napade njemačke vojske, i da je to jedini mogući tenkoprohodan pravac za vojsku Rajha, a isti su preko Ardena, zaobišli to područje i natjerali francusku vojsku na kapitulaciju i poraz.

²⁰ Korištenje Navaho indijanaca u operacijama na Pacifiku kao radio-vezista, a isti su koristili jezik Navaho indijanaca u vojnoj komunikaciji, koji Japanci nisu uspjeli dešifrovat.

ekonomskih sistema i koncepcija, a upravo to je u velikoj mjeri odredila ulogu i misiju vojne diplomatije, svedenu uglavnom na obavještajnu aktivnost u raznim oblicima. Cijeli period hladnog rata zapravo je uslovalo da primarna uloga diplomatije bude obavještajna djelatnost. Obavještajne službe same bez odgovarajućeg oslonca i legalno instalirane baze na području države čije su oružane snage bile njihov predmet interesovanja nisu mogle prikupiti važne podatke vojnog karaktera i interesovanja. Riješenje toga je većina zemalja našla u povećanju broja svojih vojno-diplomatskih predstavništava i njihovog kapaciteta, a primarna uloga vojno-diplomatskih predstavnika uglavnom postaje obavještajno analitička djelatnost. Edukacija i priprema vojno-diplomatskog osoblja u takvim okolnostima realizirana je uglavnom pod neposrednom ovlasti vojnoobavještajnih službi tih zemalja. Prizma razvoja nuklearnih strategija i načina odgovora na potencijalne nuklearne prijetnje bila je glavni vojnoobavještajni fokus u hladnom ratu. Svi vojni potencijali, vojna industrija, moguća vojna angažovanja i ekspedicije, su predstavljali osnovu hladnoratovskog vojnoobavještajnog rada koji se obavljao kroz sve obavještajne discipline i u skladu sa ubrzanim tehničko tehnološkim razvojem.²¹

U toku hladnog rata, uplitanje legalnim vojnim snagama i vojnim sredstvima u kriznim područjima postalo je potpuno rizično, zbog čega su obavještajne operacije dobile na značaju. Najbolji primjer obavještajnog (subverzivnog) djelovanja u hladnom ratu bili su rušenje predsjednika Mohamed Mosadega, 1952.god u Iranu, koji je nacionalizovao sva iranska nalazišta nafte. Engleska je zbog toga zatražila pomoć od SAD-a, ali zbog straha od reakcije SSSR na vojno uplitanje, Vašington, umjesto da pošalje vojne snage, šalje agenta CIA-e Kermita Ruzvelta. On je pridobio ljude novcem i prijetnjama i organizovao proteste protiv predsjednika Mosadega. Na kraju je Mosadeg izgubio vlast a na njegovo mjesto dolazi proamerički šah Mohamed Reza. Kermit Ruzvelt je ovom operacijom stvorio prostor za novi način obavještajnog djelovanja. Ovaj sistem CIA je koristila za rušenje državne vlasti u raznim zemljama svijeta U ovodoba buktao je pravi vojnoobavještajni rat ova dva suprostavljena bloka, počev od Koreje, Vijetnama, Kube i Avganistana. Sve strane u hladnom ratu su intenzivno razvijale svoje kapacitete za prikupljanja obavještajnih podataka, naročito za elektronska dejstva i prikupljanje podataka.²² Karakteristika tog doba je svakako upotreba špijunskog američkog aviona U-2 za obavještajne i izviđačke aktivnosti i rušenje istog. Raspadom socijalističkog bloka i odumiranjem blokovske politike, u većoj mjeri dolazi do promjene sadržaja aktivnosti vojno-diplomatskih predstavništava. Vojni emisari u savremenoj

²¹Vukadinović, *Idem.*, 492 str.

²²Perkins John, *The New York Times*, 2009.

konstalaciji međunarodnih odnosa nemaju više potrebu prikupljati podatke tajnim metodama ili nedopuštenim sredstvima, jer se oružane snage u velikoj mjeri otvaraju javnosti i nerijetko u lako dostupnim medijima objavljuju podatke koji su nekad bili vrhunska vojna tajna. U skladu sa općim trendovima otvaranja oružanih snaga, primarna misija vojno-diplomatskih predstavnika sve više postaje poboljšanje međunarodnih vojnih misija (NATO) potrebni za detaljni razvijeni i razrađeni odnosi između zemalja na polju razmjene vojnoobavještajnih saznanja.

2.1.9. Moderne obavještajne agencije

Modernu obavještajnu službu karakteriše sljedeće:

- javlja se kao stalan poseban organ države sa obavještajnom funkcijom;
- obavještajna djelatnost postaje sve obimnija, a njeni metodi raznovrsniji;
- obavještajnu službu ne interesiraju samo vojna i politička saznanja već se njen domet širi na ekonomske i druge oblasti;
- obavještajna služba se počinje baviti mnogim neobavještajnim pitanjima kao što su propaganda, terorizam, državni udari, itd.

Evo liste nekih od najboljih modernih obavještajnih vojno obavještajne agencije u svijetu:

- Mossad - Izraelska je obavještajna agencija sa sjedištem u Tel Avivu. Osnovan 1949. godine, bila je dio nekih od najsmjelijih tajnih operacija na svijetu.
- Centralna obavještajna agencija (CIA) - Osnovana je 1947. godine, a sjedište joj je u Fairfaxu, SAD. Ova agencija igra vitalnu ulogu u održavanju položaja SAD-a kao velesile i posreduje u vanjskopolitičkim obavještajnim podacima i analizama širom zemlje. Da bi osigurala američku dominaciju nad svijetom, nekoć je čak posjedovala i lažnu korporaciju nazvanu "Air America", koja je funkcionirala kao civilna aviokompanija, ali je zapravo korištena za vođenje vojnih operacija na Istoku.²³

²³ Veliku obavještajnu podršku CIA ima od strane NSA-Nacionalne sigurnosne agencije sa sjedištem u Fort Meade, Maryland. Agencija za nacionalnu sigurnost (NSA) je moćna, obavještajna agencija na nacionalnom nivou Ministarstva odbrane Sjedinjenih Država, i ona je odgovorna za globalno praćenje, prikupljanje i obradu informacija i podataka za strane i domaće obavještajne i kontraobavještajne svrhe, specijalizirana je za disciplinu poznatu kao obavještajna služba signala (SIGINT). NSA je također zadužena za zaštitu američkih komunikacionih mreža i informacionih sistema. NSA se oslanja na niz mjera da bi ostvarila svoju misiju, od kojih je većina tajna. Njeno postojanje je otkriveno tek 1975. NSA ima otprilike 32.000 zaposlenih.

- Britanska Vojna obavještajna služba, Odjeljak 6 (MI6) - Osnovana je 1909. godine i jedna je od najstarijih obavještajnih agencija modernog svijeta. MI6 postoji u raznim oblicima od uspostavljanja tajne službe 1569. godine od strane sir Francisa Walsinghama, koji je postao državni sekretar kraljice Elizabete I. U sadašnjem obliku, konstituirao ga je Mansfield Cumming radi koordinacije obavještajnih aktivnosti prije izbijanja prvog svjetskog rata.
- Bundesnachrichtendienst (BND) - Sjedište ima u Njemačkoj, a osnovano je 1956. godine. BND prikuplja i procjenjuje informacije o raznim područjima kao što su međunarodni terorizam, širenje oružja za masovno uništenje i ilegalni transfer tehnologije itd.
- Federalna služba sigurnosti Ruske Federacije (FSB) - Sjedište mu je na trgu Lubyanka u Rusiji, a osnovano je 1995. FSD je glavna domaća sigurnosna agencija Ruske Federacije i odgovorna je za unutrašnju sigurnost ruske države, kontrašpijunažu i ponovo se bori protiv drugih oblika organiziranog kriminala. Trenutno je označena kao glavni krivac za lošu procjenu stanja u Ukrajini i lošeg uspjeha ruske agresije koja je počela 22.02.2022.godine.
- Krilo za istraživanje i analizu (RAW) - Indijska glavna obavještajna agenciju 1968. je nastala nakon kinesko-indijskog rata 1962. i indijsko-pakistanskog rata 1965. godine, koji su otkrili praznine u prikupljanju obavještajnih podataka koje je obavio dotadašnji Obavještajni biro.

2.1.10. Obavještajna služba na području BiH

Na ovim našim prostorima do dolaska Austrougarske monarhije, nije bilo ozbiljne vojno-obavještajne službe. Sa dolaskom Austrougarske vlasti, na ovim područjima počinje da djeluje K.U.K. Evidenzbureau – prva stalna vojnoobavještajna služba na svijetu. Njeno sjedište je bio Beč, a svoje djelovanje počinje 1859 godine za vrijeme austrijsko-sardinijskog rata. Ova služba je djelovala na prostoru BiH do 1918.godine.²⁴ Ona je postavila osnove za moderne vojno-obavještajne službe uopšte. Prva je formirala i odjeljenje za radio-prisluškivanje, kako su se razvijali sistemi veza. Uvela je sistem redovnog obavještajnog izvještavanja, zona ineresovanja se vremenom mijenjala na odnosu interesa samog carstva. Nakon I svjetskog rata na ovom području počinju da djeluju vojnoobavještajni organi Kraljevine SHS. Prvi takvi

²⁴Karl Renner, *Grundlagen und Entwicklungsziele der Osterreichish-Ungarischen Monarchie*, Beč-Leipzig 1906.

organi su formirani 1920.godine - tkz. „2 obavještajno odeljenje“ (kasnije 2 vojna uprava) koja se bavila prikupljanjem podataka o stranim državama i njihovim vojskama, održavanju veza sa stranim vojnim izaslanicima i misijama, te organizacije kontraobavještajnog rada od strane neprijatelja. Ova služba je djelovala do okupacije Jugoslavije 1941.god.²⁵ Poslije II svjetskog rata, u vrijeme SFRJ, u BiH kao i ostalim republikama djeluju OZNA, koju zamjenjuje UDBA, odnosno kasnije SDB. KO poslove je vodio KOS odnosno kasnije SB JNA. Ove su službe u saveznim republikama dobile veće nadlošnosti nakon Brionskog plenuma i ustavnim amandmanima 1967. I 1971.god. U BiH je djelovala SDB SR BiH (uz RSUP koji je bio neformalno vezan za CK SK BiH). U ratnom i postratnom vremenu u BiH djeluje nekoliko službi, odnosno formirane su tri zasebne službe zasnovane na nacionalnim idejama:

- SDB i OBS (OBRIS)-kasnije AID -bosanska služba
- SDB i OBS (Obsl i SBO) – srpska služba
- SZUP, UNS, SIS,Obsl, kasnije SNS – hrvatska služba

Obavještajni zahtjevi i obavještajni rad ovih službi se zasnivao na ratnim zahtjevima. U postratnom periodu u Federaciji BiH se 1998.godine osniva FOSS, a u Republici Srpskoj djeluje BIA. Međunarodna zajednica je uložila mnogo truda da se uspostavi zajednički obavještajni aparat u zemlji, i tako na osnovu međunarodnog pritiska, 2004.godine se osniva OBA (Obavještajno-sigurnosna agencija). Na taj način se uspostavlja jedinstven obavještajni sistem u cijeloj zemlji.

²⁵www.mod.gov.rs (22.06.2021.)

2.2. Mjesto i uloga vojnoobavještajnih poslova u sistemu sigurnosti

Izvještaji obavještajnih i sigurnosnih službi dobiju se kao rezultat prikupljanja, procesuiranja, obrađivanja i analiziranja informacija. Po Douglas H. Dearth: „obavještajni proces je multidimenzionalan, višesmjernan, vrlo važan, uzajaman, učestao i čine ga slijedeće faze: planiranje zadataka, prikupljanje podataka, obrada/eksploatacija, analiza, produkcija, dostavljanje podataka, korisnici i ponovni zahtjev.²⁶ U samom opisivanju obavještajnog procesa u upotrebi su različiti modeli: obavještajni ciklus, ciklus upozoravanja i obavještajna matrica. Obavještajni proces je svakako dobio na važnosti kao organizacijski princip i kao koncept i, što ustvari predstavlja vrijednosno razmišljanje o tome kako taj proces radi i kako ga na najbolji način konceptualizirati. Obavještajna djelatnost odvija se kroz obavještajni postupak, obavještajni krug ili obavještajni ciklus.²⁷ Obavještajno-sigurnosni aparat je bi trebao biti informativni servis državnog sistema i instrument zaštite državnih interesa u rukama državnih organa. Obavještajni aparat u svakoj zemlji štiti vrijednosti na kojima se zasniva postojanje te zemlje. Ali predmet interesovanja i rada su i opšti ljudski i dogovoreni interesi međunarodne zajednice, susjeda i globalni interesi svijeta u vezi s kojima određena zemlja živi. Dakle, djelovanje obavještajnog sistema proširuje se i na sfere koje nisu direktno vezane za status te zemlje, nego spadaju u obaveze koje nameće potreba koegzistencija sa drugim zemljama i savezima (borba protiv terorizma, asimetričke prijetnje i borba protiv organiziranog kriminala...²⁸).

Obavještajno-sigurnosni aparat pri tome osigurava tačke koje su strateški interes zemlje. Fokusira se generalno na sljedeće tačke:

- *interese / vrijednosti koje se štite od napada, ucjena, unutrašnje i spoljne destrukcije* (međunarodni odnosi, ugovori, udruživanje u svjetske asocijacije i organizacije koje doprinose blagostanju zemlje, diplomatski kredibilitet i sl.)
- *teritorije i granice* (zaštita ovih kategorija odnosi se na djelovanje prema bilo kakvim vanjskim i unutrašnji izvorima prijetnje sigurnosti i integritetu zemlje)

²⁶Douglas H. Dearth, „National intelligence Profession and process“ u Douglas H. Dearth and Thomas R. Goodden (eds.) *Strategic Intelligence: Theory and Application*, Joint Military intelligence Training Centre: Washington D.C, 2d ed, 1995,

²⁷Mirsad D. Abazović, *Državna bezbjednost - uvod i temeljni pojmovi*, FKN, Sarajevo, 2002, str. 203.

²⁸ BiH je usvojila “Strategiju Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma“ na 14 sjednici Vijeća ministara BiH dana 08.07.2015. godine.

- *političke sisteme*
(obavještajni aparat i sistem štiti ustav, zakone i sistem vlasti koji ih provode. Kada se isti koristi u svrhu interesa pojedinaca i grupe ljudi na vlasti, a suprotno interesima zemlje, nastaje devijacija tog aparata)
- *ekonomska korist države*
(prirodni, ekonomski, industrijski potencijal koji donosi izvozne i unutarnje prihode, energenti te resursi koji omogućavaju život / voda,)
- *porodicu*
(nepovredivost privatnosti i integriteta porodice kao osnovne supstance svakog društva. Zaštita porodice podrazumijeva i ličnu sigurnost, ali i zaštitu od destruktivnih ideoloških, vjerskih, ekonomskih djelovanja koja bi se u masovnijoj pojavi mogla reflektirati na društvo)
- *religije*
(osiguravanje svih vjerskih sloboda i sprječavanje zloupotrebe religije u političke svrhe. Pozicija vjere u različitim društvima se bitno razlikuje nego u drugima: od ekstremnih tretmana i zabrana, preko odvajanja vjere od države - sekularizma, pa do potpune povezanosti vlasti i klera, odnosno primjene vjerskih zakona).

Interesi se mijenjaju kroz vrijeme, onda kada globalne okolnosti pojedinim zemljama nametnu promjenu strategije i strateških ciljeva (npr. raspad komunizma i tranzicijski procesi ka tržišnoj ekonomiji i zapadnom modelu vlasničkog sistema).²⁹ O strateškim interesima odlučuju državni segmenti (vlada, parlament, predsjednik, ministarstva), a obavještajno-sigurnosni aparat pri tome je servis koji ima sljedeće uloge:

- otkriva i signalizira unutarnje, regionalne i globalne promjene koje mogu uticati na stabilnost zemlje,
- pribavlja informacije o prijetnjama po državu i njene vrijednosti,
- daje projekciju razvoja određene situacije u budućnosti za kraći ili duži period,
- predlaže državnom/vojnom vrhu ponašanje i poteze u odnosu na određeni problem ili pojavu. Sadržaj takvih analiza mora odgovoriti na nekoliko pitanja u vezi sa b/d neprijatelja, krizom ili bilo kakvom drugom pojavom: *šta je problem, kako je i zašto nastao, koje su postojeće, a koje moguće posljedice, šta učiniti da se problem sanira.*

²⁹Bern, Legh „Pravni standardi i najbolji načini nadzora obavještajnih agencija“, ,str.60.

Na isti način se procjenjuju i mogući potezi neprijatelja, bilo da se radi o budućim b/d (u ratnim uvjetima) ili izazivanju krize.

Uloga obavještajno-sigurnosnog aparata i sistema time se u kreiranju državne strategije završava. Odluku o tome kako postupiti u krizi donosi državni vrh oslanjajući se na analize i prijedloge obavještajnog sistema ili razvija vlastite prijedloge. Krajnji konzument procjene može kreirati i sasvim novi prijedlog rješenja, i tražiti da se to obavještajno podrži i procjeni. Obavještajni sistem i tada treba da nudi analizu i procjenu i eventualni prijedlog istog. Segmenti obavještajnog sistema na nižim instancama, dakle na onim koje produkciju ne distribuiraju državnom/vojnom vrhu, rade po istom principu - obrada i analiza prikupljenih informacija, razrada mogućih varijanti i konačan prijedlog rješenja određenog problema. U svoj u krajnji produkt, obavještajni i analitički rad na višem nivou ugrađuje produkciju nižeg, podređenog nivoa a time se, u sagledavanju činjeničnog stanja, zadržava realitet i autentičnost informacije sa terena, kao argument datih zaključaka. Devijacija obavještajno-sigurnosnog sistema postoji čim aparat, njegov dio ili autoriteti tog aparata izađu izvan nekog zakonskog okvira njegovog djelovanja i počne podržavati lične interese pojedinaca, nečiju poziciju ili neke druge interese suprotne državnim i nacionalnim. Primjera devijacija ima veoma mnogo. Najbolji primjer je „vječni“ direktor FBI-a J.Edgar Hoover, koji je na toj poziciji bio od 1924god. pa do svoje smrti 1972.god. Tokom svog mandata radio je pod osam američkih predsjednika. Nikad se niko nije usudio izazvati ili smijeniti njega, jer je imao kompromitujući materijal o svim američkim političarima. Upravljanje obavještajno-sigurnosnim aparatom ili samo jednom službom daje pojedincima veliku moć da utiču na druge ljude, političke grupe, vlastitu poziciju u društvu. Brojne afere u obavještanim službama u savremenom dobu ukazuju na delikatnost njihove uloge. Najčešće je to slučaj zloupotrebe koji ima motiv vlastodržaca da kontroliraju i eliminiiraju političke protivnike, zadrže vlast, ostvare materijalnu korist i sl.³⁰Pri tome se oni sve više udaljavaju od osnovne uloge obavještajnog sistema ili službe i interesa zemlje koje službe moraju štiti. Zbog toga su brojne afere ujedno bile i prvi znaci urušavanja sistema sigurnosti koji su nestajali, bili reformirani ili temeljito kadrovski obnavljani. Dakle, osnovna, zdrava uloga obavještajno-sigurnosne zajednice svake zemlje je prvenstveno zaštita, podrška i servisiranje legalnih državnih organa koji provode zakon i političku vlast, a ne upravljanje radom tih organa, odnosno vršenje vlasti.

³⁰ *Bern, Legh, Idem, str. 13.*

2.2.1. Vojno-obavještajni poslovi i VO rad

Vojnoobavještajni poslovi su multidisciplinarni vid vojne podrške koji, u cilju izvršenja obavještajnih zahtjeva i zahtjeva za informacijama donosioca odluka na nivou Ministarstva odbrane BiH, Zajedničkog štaba OS BiH i komandi i jedinica Oružanih snaga BiH, upotrebom raspoloživih resursa VOSS, obezbjeđuje pravovremene i potpune podatke, informacije, analize i procjene o mogućoj prijetnji, području operacija, protivničkim i prijateljskim snagama.³¹ Izvori obavještajnih podataka su fizička lica, organi, pojave, događaji, sredstva i dokumenti koji obavještajnim i drugim organima u svim uslovima i na bilo koji način daju podatke o neprijatelju, području interesa, odgovornosti i operacija, te vremenskim prilikama.

Vojno obavještajni rad je produkt skupljanja i interpretiranja informacija o potencijalnom protivniku ili području operacije. Vojno obavještajni rad sadrži informacije i znanje o protivniku dobijene posmatranjem, istraživanjem, analizom, ili razumjevanjem. Također, vojno obavještajni rad sadrži obavještajne informacije o bilo kojoj stranoj vojsci ili situaciji vezanoj za vojsku ili aktivnosti koja je značajna za kreiranje vojne politike ili planiranje i vođenje vojnih operacija ili aktivnosti. Vojnoobavještajni rad predstavlja jedan od šest elemenata borbena-operativnih sistema (funkcija).³² Vojno obavještajna funkcija pomaže komandantu da integriše sve ostale funkcije borbena-operativnog sistema. Polazeći od misije oružanih snaga (kao ideje vodilje), odnosno planova i smjernica nadležnih komandi, sve operativno-taktičke komande i štabovi oružanih snaga planiraju, organizuju i izvode trening i obuku svojih jedinica u cilju dostizanja standarda (tzv. deklarisanе jedinice za mirovne misije ili misije podrške miru moraju dostići NATO standarde u cilju pune interoperabilnosti).

Slika.1. Načelna šema VOR-a (Pravilnik o radu VOR-a OS BiH)

33

³¹Pravilnik o radu VOR-a; čl-11

³²Elementi b.o.sistema (*The Warfighting functions*): Manevar, vojno obavještajni rad, vatrena podrška, podrška (logistika), komandovanje i kontrola i zaštita snaga. *US Army, FM 2-0, Intelligence*, 2010, str. 1-3.

³³Pravilnik o radu VOR-a

Sigurnost se sastoji od mjera poduzetih od strane vojne organizacije u cilju sopstvene zaštite od svih akcija koje mogu umanjiti njenu vojnu efikasnost. Sigurnost je stanje koje rezultira iz uspostavljanja i održavanja zaštitnih mjera koje osiguravaju stanje nepovrjedivosti od neprijateljskih djelovanja ili uticaja. Sa respektom prema informacijama koje moraju biti zaštićene od razotkrivanja potencijalnih protivnika ili od onih koji nemaju potrebu da znaju, sigurnost je stanje koje štiti neovlaštene osobe od pristupa zvaničnim informacijama koje se nadgledaju u interesu BiH. Šta je ustvari sigurnosni rad? To su mjere poduzete od strane neke vojne organizacije u cilju zaštite protiv svih aktivnosti koje bi mogle oslabiti njenu efikasnost, koje uključuje kontraobavještajni rad. U nekim zemljama sigurnost podrazumijeva i kontraobavještajni rad.

Kontraobavještajni rad se sastoji od skupljenih informacija i aktivnosti izvršenih od strane Vlade, u cilju sopstvene zaštite od špijunaže, aktivnosti drugih neprijateljskih obavještajnih aktivnosti, sabotaže ili ubistava izvršenih od strane ili u ime stranih vlada, organizacija, stranih osoba ili međunarodnih terorističkih aktivnosti.

Procjenjivanje obavještajnog i sigurnosnog rada

U ovom kontekstu procjena se sastoji od određivanja načina koji najbolje udovoljavaju zahtjevima vojno obavještajnog rada³⁴ i sigurnosti.

Procjena upućuje kako da raspoloživim sredstvima udovolji zahtjevima svog obavještajnog rada i sigurnosti. To povlači za sobom realističnu procjenu onoga što je traženo upoređujući sa kojim izvorima se može omogućiti da se postigne traženo. Izvori uključuju financije, vrijeme, ljude, organizacije i ustanove.

Indikacije i upozorenja se sastoje od onih obavještajnih aktivnosti (vojnih i ne-vojnih), namjenjenih za otkrivanje i opisivanje vremenski osjetljivih obavještajnih informacija o stranim događanjima koja mogu uključiti prijetnju Federaciji. Indikacije i upozorenja uključuju upozoravanje na protivničke akcije ili namjere: neminovna neprijateljstva, terorističke napade i druge slične događaje. Indikator je informacija koja odražava namjeru ili

³⁴Obavještajni rad je podržan od strane specijalizovanih državnih agencija sa glavnim ciljem prikupljanja podataka iz otvorenih ili zatvorenih izvora (kolekcija), stvaranje obavještajnih produkata za korisnike (analiza), prevencije neprijateljskih aktivnosti od strane stranih entiteta koji se poduzimaju s ciljem uništenja ili narušavanja unutrašnjeg poretka (kontrašpijunaža) i provođenje aktivnosti protiv stranih država radi modeliranja stanja u željenom smjeru u toj državi i sve to bez znanja svih ostali koji nisu u to involvirani (prikrivene operacije). *A. James "The New Spies – Exploring the frontiers of espionage", Hutchinson, London, 1994, str.104*

sposobnost potencijalnog protivnika da usvoji ili odbije pravac djelovanja. Indikacija se sastoji od procjenjene informacije o indikatoru koja razotkriva namjeru potencijalnog protivnika da usvoji ili odbije pravac djelovanja. Upozorenje je ustvari način komuniciranja koje se odnosi na opasnost koja se podrazumjeva u stvarnim ili potencijalnim aktivnostima potencijalnih protivnika. Upozorenje treba da omogući komandantima da usvoje odgovorajuću spremnost i mjere gotovosti snaga da bi zaštitili snage i omogućili im da izvrše dodjeljene zadatke i misije u miru i ratu.

2.2.2. Obavještajni ciklus

Obavještajni proces je neprekidna tačno precizirana aktivnost koja se zasniva na potrebi za stalnim prikupljanju novih i ažuriranju ranije poznatih podataka i informacija, obradi, distribuciji i eksploataciji obavještajnih podatak i informacija u skladu sa obavještajnim zahtjevima od strane vojnog komandanta ili šefa sigurnosne agencije.³⁵

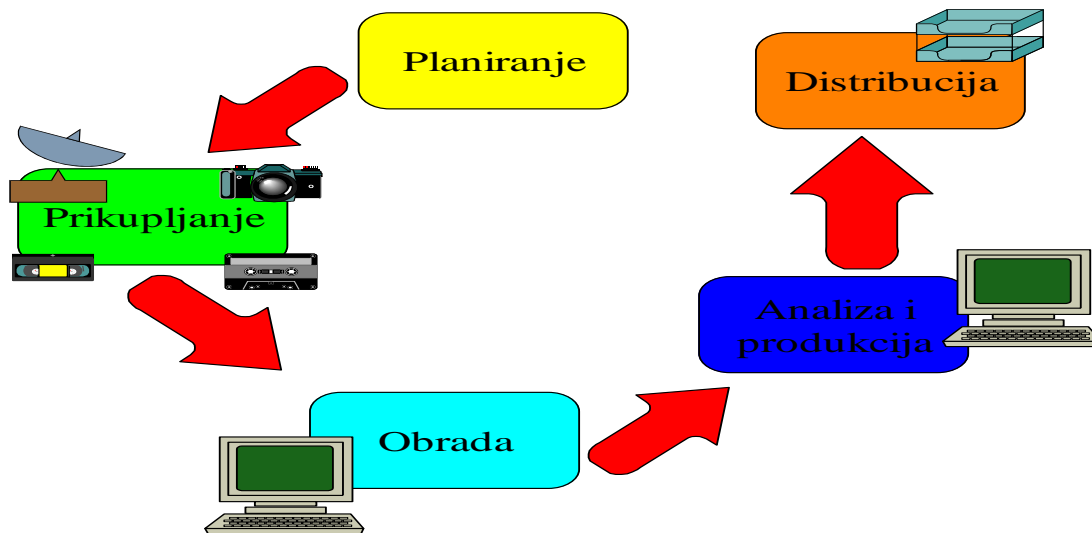
Obavještajna služba je specifična društvena aktivnost usmjerena prema vanjskim i unutrašnjim protivnicima/prijetnjama čiji su predmeti interesovanja prvenstveno najspecifičnije i najbolje čuvane tajne/aktivnosti stranih država i drugih društvenih subjekata, a koja se preduzima s ciljem realizacije vitalnih interesa države. Obavještajna djelatnost se odvija kroz obavještajni ciklus koji obuhvata različite faze. Obavještajni proces je neprekidna tačno precizirana aktivnost koja se zasniva na potrebi za stalnim prikupljanju novih i ažuriranju ranije poznatih podataka i informacija, obradi, distribuciji i eksploataciji obavještajnih podatak i informacija u skladu sa obavještajnim zahtjevima od strane vojnog komandnog kadra.

Obavještajni ciklus čini pet neizostavnih faza u procesu od inicijalnog uočavanja problema, zahtjeva u vezi s njim i cilja i konačnog odgovora na postavljene zahtjeve. Te faze su :planiraje, prikupljanje, obrada, analiza i produkcija te na kraju, distribucija obavještajnih produkata. Taj konačni odgovor ili analitička produkcija po pravilu inicira nove zahtjeve čime se ciklus započinje ispočetka. Priroda posla ne dozvoljava, zapravo, da se on definitivno okonča, jer obavještajni rad, kao podrška državne i sigurnosne politike svake zemlje, mora pratiti u kontinuitetu sva dešavanja od značaja za zemlju i sve promjene kako bi mogao pravovremeno upozoriti na postojanje prijetnje. U tom ciklusu bitno je uočiti mjesto i vrlo

³⁵Topalović,Željka “Eksternalizacija znanja i obavještajne paradigme”,dokt.rad, Zagreb,2014,str.55

bitnu ulogu analitičara. Obrada podataka, analiza i krajnja produkcija jesu postupci koji bi krajnjem korisniku morali definirati nedvosmislene odgovore na postavljena pitanja i ponuditi varijante rješenja. Dakle, na osnovu njihovog učinka donosi se odluka na taktičkom ili čak strateškom nivou što je usko povezano sa interesima zemlje.

Slika.2. Obavještajni ciklus

Planiranje

Ova faza u nadležnosti je najviših državnih organa (predsjednik, premijer, vlada, ministarstvo) i njihovih eksperata. Istovremeno, oni su ti koji prema državnoj i nacionalnoj strategiji određuju ciljeve i prioritete kontinuiranog obavještajnog djelovanja. Jednom riječi – definiraju neprijatelja. Odluka o tome donosi se na osnovu bliskog političkog i historijskog iskustva. Tamo gdje postoji tzv. tradicija prijetnje prioriteta se dugoročno ne mijenjaju (npr. Egipat i zemlje Bliskog istoka imaju tradiciju prijetnje u odnosu na Izrael; blokovska podvojenost tokom “hladnog rata”; aktuelne nuklearne prijetnje i sl.). Međutim, izmjene međunarodnih okolnosti nameću promjenu prioriteta i ciljeva, a nove pravce djelovanja određuju upravo ove najviše instance (npr. vlade ex-jugoslovenskih zemalja). Ovdje se radi o globalnom planiranju. Posebno planiranje i zahtjevi vrše se u kriznim situacijama ili očekivanju krize, uoči bitnih pregovora koji prethode međudržavnim sporazumima i sl. I tada se radi o strateškom nivou, jer je donošenje odluka i tada vezano za određeno pitanje od

bitnog interesa za zemlju (npr. rješavanje pograničnog spora nekih susjednih zemalja, npr. RH i Slovenije od bitnog je interesa za obje zemlje te su u ovaj proces intenzivno uključene obavještajne službe čiji rad podržava strane u pregovorima).³⁶

Prikupljanje

Prikupljanje informacija za obavještajne projekte je zahtjevan proces. Analitičari moraju osigurati prikupljanje dovoljnih podataka za pokrivanje svih aspekata tema koje se analiziraju, ali istovremeno moraju izbjeći opterećenje prevelikom količinom podataka i prikupljanje nepotrebnih ili neadekvatnih informacija. U ovoj fazi ključno je znanje obavještajnog osoblja o postojanju, relevantnosti, dostupnosti i pouzdanosti svih izvora i organa koji su odabrani za konkretan zadatak prikupljanja podataka i informacija, te poznavanje eventualnih zakonskih ograničenja i obaveza pribavljanja odobrenja koje se primjenjuju na korištenje različitih vrsta izvora informacija. Poznavanje i pristup unutrašnjim i vanjskim izvorima podataka i informacija, kao i svijest o potencijalnim ograničenjima i zahtjevima, preduslovi su za uspješno prikupljanje podataka i informacija i obavještajnu analizu.³⁷ Prikupljanje obavještajnih saznanja prema zahtjevima u nadležnosti je službi obavještajne zajednice koje zadatke primaju prema domenu rada (civilne i vojne službe), odnosno prema principu i cilju djelovanja (ofanzivne – obavještajne službe ili defanzivne – kontraobavještajne i sigurnosne službe). Ciljevi djelovanja svih službi se po pravilu i prirodi posla prepliću te je neophodno postojanje tzv. “krovne”, koordinirajuće službe u obavještajnoj zajednici.

Sam postupak prikupljanja metodološki se dijeli na:

- tajne metode - agenturni rad obučениh obavještajaca;
- legalne metode – korištenje otvorenih medija i svih javnih izvora kojima pristup nije ograničen ni klasificiran;
- tehničke metode – izviđanje komunikacija, aero i satelitski snimci i sl.

Obavještajni materijal prikupljen na neki od ovih načina ulazi u sljedeću fazu ciklusa...

³⁶ Od suštinskog je značaja da se takvi zadaci (naročito u kriznim situacijama) tretiraju kao projekti i da se pažljivo planiraju različiti koraci u okviru njih. Planiranje je veoma važno, jer složeni projekti mogu zahtijevati značajan utrošak vremena i sredstava.

³⁷ „Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima”, OSCE, vol.13, Beč 2017, str 38

Obrada obavještajnog materijala

U terminologiji zapadnih obavještajnih zajednica koristi se termin *processing* – u doslovnom prijevodu *obrada*, ali američki analitičari ovu fazu objašnjavaju kao *proučavanje materijala*. To podrazumijeva: procjenu izvora, procjenu informacije, upoređivanje sa informacijama o istim pitanjima od drugih izvora, njeno prihvatanje-odbijanje ili traženje dopune, uvrštavanje informacija u “sliku situacije” koju formiraju sve ostale informacije o tretiranom problemu. Tada se daje ocjena o njenoj logičnosti-nelogičnosti itd.

Primjer: početna informacija o velikim vojnim uspjesima talibana u Afganistanu su donijeli mnoge nedoumice. Protiv nje su bile jake i dobro naoružane afganistanske vojne i policijske snage, koje su obučavane od strane SAD i NATO-a. Ta vojska je brojala oko 300 000 vojnika, Međutim, nelogična informacija sadrži podatke - činjenice o određenim radovima na prijedorskom aerodromu.spram talbana koji je bilo oko 60 000. Stizale su informacije da zauzimaju sa lakoćom m sve pokrajine i distrikte, te baze i opremu te vojske. Bila je velika nedoumica zašto ta vojska ne pruža otpor talibanima?

Provjera: dodatni zahtjevi idu sa pitanjem kako su talibani ostvarili ovaj veliki vojni uspjeh sa oskudnom opremom i naoružanjem?. Rezultat rada je nova informacija o ranijem dogovoru talibana i SAD o predaji vlasti u zemlji, gdje su talibani obećali da će u vlasti učestovati sve političke opcije u zemlji (što je teško povjerovti). Amerikanci su se očito htijeli riješiti ovog neprekidnog rata koji su vodili 18 godina a u neefikasnu i korupiranu afganistansku vladu, vojsku i policiju su uložili preko 80 mrd US dolara. Znali su da će se ove snage bez zapadne vojne pomoći brzo raspasti što se i na kraju i dogodilo.

Analiza i produkcija

Cilj analize je dizanje informacije na najviši nivo u smislu “izvlačenja” njenog sadržaja i značenja. Informaciju o nekom događaju/pojavi je potrebno logično povezati sa drugim informacijama o istom problemu i kreirati “sliku situacije”. Analiza je dominantno mentalni proces u kojem se u daljem postupku “proizvode” i elementi “slike” koje raspoložive informacije ne sadrže (= logične pretpostavke).³⁸ Nakon formiranja “slike” potrebno je dati i zaključke, a oni su maksimalno precizno tumačenje karaktera pojave (šta je to ?), uzroka (zašto ?) ili nuđenje više vjerovatnih opcija tumačenja. Na kraju, analitičar mora dati i

³⁸ Analitički proces je neophodan za pretvaranje sirovih vijesti, podataka i informacija u stvarna obavještajna saznanja, koja se mogu iskristiti u cilju usmjeravanja kratkoročnih operativnih i dugoročnih strateških ciljeva.

procjenu daljeg razvoja događaja, također u nekoliko varijanti po kriteriju vjerovatnoće. Time bi analiza bila završena, ali ne i krajnji produkt. Iz analize problema trebaju, kad god je to moguće, proisteći i prijedlozi rješenja koji će pomoći krajnjim korisnicima u procesu donošenja odluke, bilo na vojnom ili civilnom planu. Analiza je faza 'intelligence' procesa u kojem se podaci procjenjuju i interpretiraju te međusobno povezuju kako bi se otkrio neki obrazac ili značenje. Ključni element analize jest primjena induktivne logike kao procesa rezoniranja koji polazi od specifičnih činjenica ili opažanja prema donošenju vjerojatnog zaključka/hipoteze koji bi mogao objasniti činjenice, a taj se zaključak/hipoteza poslije koristi za pokušaj predviđanja budućih specifičnih slučajeva. S aspekta korisnika analiza mora biti pravovremena, razumljiva, fokusirana, mora ciljati na rješenja i gledati naprijed.³⁹Očito je da u doba sadašnje agersij ruskih snaga, ruska vojno-obavještajna zajednica nije izvršila adekvatnu obradu i operativnu pripremu bojišta.

Distribucija

Distribucija podrazumijeva izvještavanje gornje instance. To se čini u više oblika u zavisnosti od dinamike i od korisnika. Prema dinamici razlikujemo dnevno, sedmično, mjesečno, godišnje izvještavanje ili prema nekom drugom zadatom roku ili periodici. Što se tiče forme, obima i sadržaja – ove aspekte diktiraju potrebe, nivo i raspoloživo vrijeme korisnika (npr. obično su izvještaji službi prema npr. predsjedniku, premijeru ili komandantu sažeti na najbitnije činjenice i zaključke, dok drugi korisnici dobijaju opširnije izvještaje sa više detalja koji su im potrebni. Bitno je naglasiti da se sadržaj (količina i vrsta informacija) određuje i klasifikacijom tj. stepenom tajnosti kao i brojem korisnika određenog izvještaja. Što je broj korisnika veći to je redukcija specifičnih i posebno osjetljivih podataka rigoroznija. Korisnike i sadržaj produkcije koja im se upućuje određuje se pravilima, odnosno SOP-ovima o zaštiti tajnosti podataka koji se u svakoj službi i na svakom nivou posebno razrađuju. Kao što je već navedeno, time se ciklus ne završava. Upravo na nivou krajnjih korisnika formiraju se novi obavještajni zahtjevi i planira novi ciklus, što stvara kontinuirani proces obavještajnog djelovanja u službi odbrane zemlje. Završna faza je distribucija obavještajnih podataka odnosno informacija. Ovo nije ograničeno na definisane izvještaje. Kritični dijelovi informacija se brzo prenose onima koji ih mogu upotrijebiti. Obavještajni organi su svjesni ove funkcije i trebaju biti pripremljeni za korištenje bilo kojeg oblika komunikacije koji je dostupan. Obavještajni podaci nemaju vrijednost upotrebe na bojištu ukoliko su

³⁹ Robert Kopal i Darija Korkut, *Kompetitivna analiza 1: Poslovne i ekspertne kvantitativne analitičke tehnike* (Zagreb: Comminus doo, Visoko učilište Effectus, 2011.), 15.

zastarjeli!⁴⁰Svrha obavještajnog ciklusa je da pravovremeno odgovoriti komandantovim obavještajnim zahtjevima i podržati donošenje odluka, identifikovati nedostajuća obavještajna saznanja te odgovoriti obavještajnim zahtjevima drugih korisnika naših obavještajnih saznanja. On mora obezbjediti obavještajni podatak koji mora biti, prvenstveno pravovremen, objektivan, iskoristiv, dostupan, potpun, precizan i značajan/potreban.

2.2.3. Vojno-obavještajne discipline

Globalno operativno okruženje omogućava neprekidan priliv obavještajnih podataka i informacija dostupnih iz brojnih izvora, kojima vojni štabovi i komandanti OS BiH mogu ostvariti pristup, pripremiti se za bolje razumijevanje situacije ukoliko se od njih zatraži da raspodjele svoje snage i povedu vojne operacije. Razumijevanje situacije omogućava komandantu donošenje odluka kako bi se izvršio uticaj na ishod operacije, odredili prioriteta i raspodjelili resursi, ocijenili i preduzeli rizici, te razumjele potrebe nadređenih i podređenih komandanata. Prikupljanje, obrada, analiza i proizvodnja obavještajnih podataka iz svih izvora trebala bi da zadovoljava obavještajne zahtjeve za sve nivoe korisnika.⁴¹ Prikupljanje vojnoobavještajni podataka, analiza istih kao i distribucija, izvodi se putem raznim vojnoobavještajnim disciplinama:

2.2.3.1. Izviđanje i Dubinsko izviđanje

Izviđanje i dubinsko izviđanje (Long Range Surveillance – LRS), predstavlja prikupljanje obavještajnih podataka upotrebom specijalizovanih jedinica. Ove specijalne jedinice su obično jačine voda. LRS jedinica dobija konkretne zadatke koje realizuje duboko u neprijateljskoj teritoriji (konvencionalni pristup), odnosno vrši izviđačko patroliranje (Counter Insurgency - COIN operacije). Ova obavještajna disciplina je komplementarna sa ostalim prikupljačkim elementima i upotrebljava se kada su tehničke mogućnosti drugih disciplina ograničene. U zavisnosti od potreba misije, planova i namjera komande, odnosno generisanih obavještajnih zahtjeva i nedostajućih podataka, LRS jedinice se koriste i za navođenje zračne podrške sa terena (NATO zračni udari u BiH 1995. godine, Irak 2003, Afganistan 2001-2014,

⁴⁰ „Priručnik obavještajnog oficira G2/S2 komandi i jedinica OS BiH“, 2018, str. 121

⁴¹ Kevin J. Whaley, *A Knowledge Matrix Modeling of the Intelligence Cycle: Thesis (Air Force Institute of Technology, 2005.*

Libija, Sirija, Nagorni Karabah). Karakterističnost LRS zadataka zahtjeva izbor psiho-fizički snažnih osoba u LRS jedinice. Primjeri ciljeva za izviđanje mogu biti: Lociranje preciznih neprijateljskih komandnih mjesta i aktivnosti na istima; Lociranje neprijateljskih strateških postrojenja, lansirnih rampi, artiljerijskih vatrenih položaja i sl.

2.2.3.2. Obavještajni rad iz ljudskih izvora

Obavještajni rad sa ljudima (HUMINT) – vojno-obavještajna disciplina koja vrši prikupljanje obavještajnih podataka putem “živog izvora”. Jedna od najstarijih obavještajnih disciplina, spada među najvažnije obavještajne discipline prikupljanja obavještajnih podataka koje imaju za cilj pružanje podrške svim nivoima vojnih operacija. Koristi mnoštvo metoda prikupljanja, kako pasivnih, tako i aktivnih. Ispitivanje predstavlja sistematičan način prikupljanja obavještajnih podataka postavljanjem direktnih i indirektnih pitanja. Ispitivanja izvode trenirani oficiri i vojno osoblje. Ispitivanja ratnih zarobljenika i pritvorenika se provode u objektima i prostorijama vojne policije uz sve mjere kontra-obavještajne zaštite. Ispitivanje mora uvijek biti sprovedeno u skladu sa odredbama međunarodnog ratnog prava i III ženevskom konvencijom o postupanju sa ratnim zarobljenicima (donesena 12. Avgusta 1949.godine, a BiH je potpisinica tog međunarodnog akta). HUMINT tim za prikupljanje podataka (kontakt tim), u zavisnosti od misije i nivoa komande/štaba koju podržava (odnosno u zavisnosti od faktora METT-TCM⁴²), može da broji 4-6 pripadnika. Također je moguće formiranje ili reorganizacija postojećih timova u timove za debriefing. Ovi timovi se koriste i posebnom tehnikom ispitivanja –ELICITACIJOM. To je tehnika koja se koristi za diskretno prikupljanje informacija. Odnosno to je razgovor koji se vodi sa posebnim ciljem:prikupiti informacije koje nisu lako dostupne i to na način da se ne pobudi sumnja kod ispitanika. Prikupljački (kontakt) timovi najčešće dolaze do „izvora“ (lica ili organizacije) sa opsežnim pripremnim analizama bliskog sigurnosnog, fizičkog, socijalnog, političkog, finansijskog, kulturološkog okruženja. Pristup (inicijalni) izvoru se može da vrši preko posrednika čija pouzdanost se stalno provjerava. Informacije se najčešće plaćaju novcem ili nekom drugom protuuslugom, odnosno postoje i drugi motivi za saradnju (patriotizam, lično napredovanje, politički azil i sl). Saradnik (izvor) se određeni period stavlja na posmatranje, dok ne stekne status „pouzadan“. Postoje neka organizacijska ograničenja i slabosti HUMINT aktivnosti: Operacije HUMINT-a isključivo zavise o personalnim vještinama operativaca koji prikupljaju

⁴²Faktori razmatranja bojnog polja po US vojnoj skraćenici METT (MNTTVCM): misija, neprijatelj, teren, trupe, vrijeme, civilna razmatranja i mediji.

podatke na terenu; Jezičke barijere (potrebno korištenje povjerljivih prevodioca u operacijama podrške miru); Vremenska ograničenja u smislu zakašnjelih obavještajnih saznanja; Neravnomjeran odnos obavještajnih zahtjeva i operativaca na terenu; Pogrešna upotreba HUMINT operativaca na poslovima CIMIC-a, Vojne policije ili kontra-obavještajnog rada.

2.2.3.3. Elektronsko ratovanje i elektronsko izviđanje

Elektronsko izviđanje (SIGINT) - kategorija obavještajnog rada kojim se otkriva, locira, identifikuje i analizira neprijateljska upotreba elektromagnetnog spektra, te prikupljaju i obrađuju obavještajno interesantni podaci iz poruka koje se prenose sistemima komunikacija. Elektronsko ratovanje (*Electronic Warfare - EW*) po NATO doktrini se dijeli na: Elektronske napade, Elektronske protivmjere i Elektronske mjere zaštite.⁴³ U elektronske napade spada elektronsko ometanje, elektronsko obmanjivanje, elektronsko ometanje raketa i elektronsko ometanje dronova. Elektronske protiv mjere u borbenoj podršci obuhvataju elektronsko izviđanje (radio izviđanje, radarsko izviđanje, te izviđanje ciljeva i teritorije), lociranje (radio goniometrisanje neprijateljskog korištenja elektro magnetnog spektra), te izrada upozorenja. Elektronske mjere zaštite podrazumjevaju sprečavanje protivničkog prodora u vlastiti elektro magnetni spektar. „SIGINT je kategorija vojnoobavještajnog izviđanja kojim se otkriva, locira, identifikuje i analizira neprijateljska upotreba elektromagnetnog spektra, te prikupljaju i obrađuju obavještajno interesantni podaci iz poruka koje se prenose sistemima komunikacije. SIGINT obuhvata prikupljanje obavještajnih podataka kroz otkrivanje i analizu signala koji se emituju sa nekomunikacijskih odašiljača (radara i radionavigacionih sredstava)“.⁴⁴ U konvencionalnom ratovanju SIGINT obavlja radio izviđanje veza, radio relejnih veza, te mobitelskih i satelitskih veza. Presretanjem razgovora koji vode komandiri vodova ili četa na terenu (konvencionalni pristup), se dolazi do taktičkih i urgentnih informacija (neprijateljske trenutne namjere, moguća vatrena podrška, logistička podrška, moral). Ove informacije su vrlo korisne po pitanju zaštite vlastitih snaga i sprečavanja neprijateljskog napredovanja. Radio lociranjem (goniometrisanjem) protivničkih/neprijateljskih komandnih centara veze dolazi se do preciznih lokacija protivničkih komandnih mjesta (centri veze su uvijek locirani neposredno uz komandu).

⁴³HQ US Army, FM 3-36, Electronic Warfare, 2012, Str. I-4.

⁴⁴HQ US Army, Idem, Str. I-6.

Lociranjem taktičkih jedinica dolazi se do zaključaka o njihovim aktivnostima, pokretima, manevrima. U COIN operacijama (protivpobunjeničkim operacijama) radio ometanje (tzv. jamming) je najviše bilo izraženo tokom pokreta snaga radi onemogućavanja elektronskog aktiviranja (sa udaljene lokacije) eksplozivnih naprava tzv. Improvised explosive devices - IED. Također SIGINT se također koristi za ometanje rada dronovova, u novoj eri asimetričnog ratovanja. Najbolji primjer je sukob oko Nagorni Karabaha između Azerbedžana i Armenije, te u Siriji i Libiji i sad u Ukrajini. Danas u eri informacijskih tehnologija upotreba radio komunikacijskih uređaja, informacijskih tehničkih rješenja i sistema u vojne svrhe, otvara i nove mogućnosti upotrebe SIGINT jedinica u svrhu prikupljanja podataka, kao i zaštite snaga.

2.2.3.4. Obavještajni rad iz otvorenih izvora

Obavještajni rad iz otvorenih izvora (OSINT) - posebna kategorija informacija koje se mogu koristiti same ili objedinjene sa informacijama iz svih izvora u jednom analitičkom pristupu, a koja nije definisana, u tehničkom smislu kao posebna obavještajna disciplina.⁴⁵ Otvoreni izvor predstavlja bilo koje lice, grupu ili medij koji pružaju informacije bez narušavanja njene privatnosti, s tim da ta informacija, odnos (veza, relacija) ili oboje nisu zaštićeni od javnog objavljivanja. Otvoreni izvori su internet portali, radio, tv, štampa (novine, magazini), stručne publikacije, otvoreni forumi, diplomatski događaji. OSINT je po svojoj vrijednosti jednak ili čak nadilazi tajno prikupljene informacije kada je riječ o obavještajnim izazovima kao što su, primjerice, proliferacija, terorizam i protuobavještajni rad. Kada određena država razvija oružje za masovno uništavanje, stotine ili čak tisuće inženjera, znanstvenika i proizvođača mogu sudjelovati u programu izrade. Službenici i trgovci mogu sudjelovati u prodaji tog oružja. OSINT mete su bezbrojne. Inženjeri pohađaju konferencije, znanstvenici objavljuju znanstvene članke, proizvođači izgrađuju linije produkcije; službenici izdaju smjernice, a trgovci tiskaju brošure za klijente. Mnoštvo papirnatih tragova leti uokolo, povrhu onoga što se može pojaviti u medijima.⁴⁶ OSINT preko svojih baza podataka podržava i druge obavještajne discipline, odnosno obavještajne procjene. Kontinuiranim i planskim praćenjem političke, ekonomske, sigurnosne situacije u nekoj zemlji, putem objavljenih tekstova na internet portalima, javnim dokumentima, štampi ili forumima, stvara se dobra platforma za

⁴⁵Topalović, Željka, Idem, str. 60

⁴⁶Stephen C. Mercado, "Reexamining the Distinction Between Open Information and Secrets," *Studies in Intelligence studies* 49, br. 2 (2007)

druge obavještajne discipline, te uvrštavanjem tih podataka sa produktima drugih disciplina, dobija se potpunija obavještajna slika tretiranog područja. „80 % naših obavještajnih informacija dolazi putem OSINT-a“ izjavio je bivši direktor CIA-e Allen Dulles.⁴⁷ Pored NATO snaga, i druge zemlje i vojske su razvile ovaj vid obavještajne discipline, u to me prednjači svakako Rusija.

2.2.3.5. Geoprostorni obavještajni rad

Geoprostorni obavještajni rad (Geospatial Intelligence GEOINT), predstavlja (vojno) obavještajni rad koji se zasniva na eksploataciji i analizi slikovnih i fotografskih informacija koje opisuju, procjenjuju, vizuelno prikazuju fizičke karakteristike i aktivnosti na zemljištu. GEOINT informacije se sastoje od slikovnih, fotografskih i geoprostornih podataka. GEOINT koristi specijalizovane informacione sisteme (Geospatial Information System and Services – GIS&S) kao kolekciju satelitskih i zračnih sistema i njihovih podataka, vrši preuzimanje podataka iz centralnih baza podataka, te vrši dostavljanje i korištenje podataka. Takvi podaci su: Geodetski, geomagnetni, slikovni, gravimetrički, aeronautički, topografski, hidrografski, sastav tla, kulturološki i toponimi.⁴⁸ Ovakvi podaci precizno upućuju na tačnu lokaciju na zemljinoj površini. Svi ovi podaci se koriste za planiranje obuke i vođenje vojnih operacije, sa naglaskom na navigaciju. GEOINT informacije osiguravaju osnovni okvir za vizualizaciju operativnog okruženja i prezentiraju se u vidu mapa, dijagrama, fajlova, publikacija, digitalnih simulacija i modeliranja, fotografija, digitalnih mapa i digitalnih dijagrama koji su povezani se centralnom bazom podataka.

2.2.3.6. Tehnički vojnoobavještajni rad

Tehnički obavještajni rad (**TECHINT**) - vojnoobavještajna disciplina kojom se podaci dobijaju prikupljanjem i analizom strane vojne opreme, a čija je svrha sprečavanje iznenađenja u tehnološkom smislu, te razvijanje kontramjera namijenjenih za neutralisanje tehnoloških prednosti neprijatelja. Također ovaj rad počiva i na konstantnom proučavanju vojne opreme, kako neprijateljskih snaga, tako i snaga koaliciji, sa ciljem unapređenja vlastitog naoružanja, tehnike i opreme.⁴⁹

⁴⁷<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol48no3/article05.htm> 1 (prist.03.08.2021.)

⁴⁸US Army, *Geospatial Intelligence support Joint Operation, 2007, str I-1.*

⁴⁹Topalović, Željka, *Idem, str.60*

2.2.3.7. Obavještajni rad mjerenja i tragova

Obavještajni rad mjerenja i tragova (MASINT) -Predstavlja tehnički proizvedene obavještajne podatke pomoću kojih se otkrivaju, lociraju, prate, identifikuju i/ili opisuju specifične karakteristike nepokretnih i pokretnih ciljeva i izvora. Obuhvata upotrebu radara, lasera, pasivnih elektrooptičkih senzora, detektora radijacije, seizmičkih i drugih senzora mjerenja objekata ili dešavanja, kako bi ih identifikovali po njihovom tragu u cilju prikupljanja i analize informacija.

2.2.3.8. Kontraobavještajni rad

Kontraobavještajni rad (CI)- obuhvata sve aktivnosti koje se preduzimaju radi otkrivanja, identifikovanja, praćenja, eksploatisanja i neutralisanja multidisciplinarnih obavještajnih aktivnosti prijateljskih, konkurentnih, protivničkih, odnosno neprijateljskih snaga, doprinoseći naporima obavještajne zajednice u zaštiti državnih interesa. Kontraobavještajni rad se organizuje i provodi u svim vojnim formacijama, u mirnodopskim i ratnim situacijama, u mirovnim misijama i misijama podrške miru. Kontraobavještajne službe/organi u okviru (J2, G2, S2) na svim nivoima Oružanih snaga, planiraju, organizuju i provode sve mjere kontraobavještajne zaštite. Otkrivanje, praćanje, dokumentovanje i sprečavanje potencijalnog obavještajnog djelovanja prema oružanim snagama, su glavni kontraobavještajni zadaci. U trendu globalnih sigurnosnih prijetnji, kao što su terorizam, trgovina naoružanjem, špijunaža, cyber špijunaža i prijetnja po informacione sisteme (Oružanih snaga), kontraobavještajna zaštita posebno dobija na značaju. Nove prijetnje zahtjevaju i nove načine njihovog otkrivanja i praćenja. Saradnja sa civilnim državnim sigurnosnim institucijama i policijskim agencijama je neophodna u cilju otkrivanja i sprečavanja asimetričnih prijetnji i djelovanja prema jedinicama, lokacijama i osoblju oružanih snaga..

2.2.3.9. VO poslovi u savremenom ratovanju-primjer Ukrajina

Kolika je važnost vojno-obavještajnih organa i vojno-obavještajnih poslova, pokazuje najnovi primjer rata u Ukrajini i ruske agresije na tu nezavisnu zemlju. Nakon višemjesečnih tenzija, ruske snage pokrenule su „specijalnu vojnu operaciju“ 24. februara u Ukrajini, i žestoko sa više pravaca izvršila agresiju Ukrajinu.⁵⁰Zvanični Kijev je odmah proglasio ratno stanje, te ultimativno odgovorio da će se Ukrajina braniti. Na samom startu rata, američki obavještajci

⁵⁰ Prije svega, ovdje se radi se o sukobu dvije sile u novonastalim globalnim okolnostima, SAD-a i Rusije.

su čak nekoliko mjeseci prije početka rata, dali zapadnim i ukrajinskim obavještajnim snagama tačan datum ruske agresije. Mnogi od njih nisu povjerovali u to, a ispostavilo se da su čak tačno prognozirali i datum i vrijeme početka agresije, kao i pravce napada. Ovo je ignorisala i ukrajnska vlast, koja nije na vrijeme digla i priremila rezervne snage (cc 200 000 rezervista). Sa druge strane, propust glavnog štaba ruske vojske u samom startu agresije su bile u definiranju obavještajnih podataka i organizaciji izvođenja strategijskih zadataka. Očito ruska vojnoobavještajna procjena agresije nije bila ispravna. Sumnja se da su tačne informacije od ruskog predsjednika Putina sakrili, odnosno uljepšali njegovi prvi saradnici. Rusi su očekivali da se ponove slučajevi Čehoslovačke 1968, II čečenskog rata 1999.godine i Gruzija 2008.god., kada su ruske snage skoro ušetale u ove zemlje i ubrzo ugušile otpor u njima, ali isto se nije ponovilo u Ukrajini. Ruske su analize pogriješile, nisu uspjeli zauzeti Kijev za 78 sati, svrgnuti predsjednika Zelenskog i njegovu vladu, te zamjeniti ih svojim satelitima koji bi Ukrajinu vratilo pod ruski uticaj i udaljile je od zapada i NATO-a. Dobar primjer obavještajne snage imamo u primjeru kako zapadna tehnologija i taktika odnosi žrtve u ruskim tenovskim i logističkim kolonama. Na cyber planu Rusi su na početku rata pokušavali i skoro uspijevali da „ugase“ internet i mobilnu mrežu Ukrajinaca ali tada je uskočio Elon Musk.⁵¹ n je omogućio ukrajinskim snagama nesmetano korištenje njegovog sistema WI- FI interneta. Ukrajinci koriste satelitski sistem Starlink, koji je Ukrajini isporučio Elon Musk, te putem njega ukrajinskim artiljerskim jedinicama uživo prenose podatke kako bi se ovi mogli orijentirati na ruske ciljeve. NATO snage nisu Ukrajini osigurali samo anti-tenkovske raketne sisteme : Javeline, Nlaw, AT-4, Pancerfaust-3 i PVO sisteme Stingere nego su osigurao realni dotok informacije tzv TRANSPARENTNO ili STAKLENO BOJNO POLJE. To je izraz u kome se dronovi i razne mobilne aplikacije, GoPro kamere na kacigi vojnika, koriste za stvaranje slika vojnih operacija u stvarnom vremenu. Ukrajinci su također kreirali mrežu nadzornih bespilotnih letjelica, kao i velike letjelice s osam propelera od 1,5 metara koji mogu bacati bombe i protivtenkovske granate na raketni pogon, te tako stvorili obavještajni sistem imena Delta, te mrežu senzora duž čitave linije fronte, kojima se kreira digitalna karta kako bi ukrajnska vojska na samom terenu u realnom vremenu mogli vidjeti neprijateljsko kretanje i organizirati pravovremene zasjede. Sa ovim sistemom su se susretali i pripadnici OS BiH koji su bili u misiji u Afganistanu, gdje su mogli 24 sata dnevno imati uvid u situaciju na terenu, u svih 36 provincija ove zemlje. Imali su misije svojih snaga na terenu označene zelenom (nema kontakta sa neprijateljom), žutom (mogući kontakt sa

⁵¹ <https://www.washingtonpost.com/technology/2022/03/19/elon-musk-ukraine-starlink/> (prist.03.03.2022.)

neprijateljem) i crvenom bojom (direktni kontakt sa neprijateljm) i mogli su da dobiju direktnu sliku sukoba sa dronova, letjelica i kamera vojnika sa zemlje. Sredstva za elektronsko ratovanje EW, koriste uveliko obadvije strane, pa se tako ti uređaji montiraju na sve vrste letjelica, tako da su kod Rusa montirana na jurišne helikoptere MI-28UB sa EW sistemom Raychag AV za ometanje pvo sistema. Čak i privatne zapadne firme pružaju svoje usluge u ovom ratu, kao npr snimak komercijalnog satelita američke privatne firme Maxar pontonsko mosta i kretanja ruskih trupe u Izymu, za potrene ukrajinske vojske. . Preko ovih satelita Ukrajinci vjerovatno prate kretanje ruskih trupa po Ukrajini. Također, ruski oficiri i vojnici izgleda da plaćaju glavom Aferu Arslanov. Osnovni ruski komunikacijski uređaj za mrežno komandovanje sa jedinicama na frontu je : R-182-P Azart, digitalni savremeni kriptozastiveni radio uređaj sa satelitskom navigacijom.⁵² Afera Arslanov iz 2021 god. je nazvana po generalu pukovniku Ruske vojske koji je vodio nabavu Azart uređaja koji je kupovo jeftine uređaje od kineza te ih prepakirao u kuciste Azarta te sebi i svojim suradnicima osigurao 6.5milijarde rubalja.⁵³ Zbog toga sada ruske trupe na terenu su primorane da koriste i ukrajinsku mobilnu mrežu (koju i dalje kontrolišu Ukrajinci). To je vjerovatno razlog gubitka nekoliko ruskih visokih komandanata na terenu, jer su im jedinice za EW presjekle razgovore i locirali ih u kratkom vremenu i eliminisali (gonimetriranje). “Rusi su toliko komunicirali preko nezaštićenih linija da su ukrajinski radioamateri neke razgovore objavili online, prenosi Washington Post. Ti su razgovori otkrili razinu frustracije ruskih vojnika. Jedan ruski general navodno je ubijen u zračnom napadu nakon što su Ukrajinci otkrili njegov mobitel, objavio je New York Times ranije ovog mjeseca.”⁵⁴ Snage za radio-izviđanje, ometanje, lociranje i obmanjivanje (SIGINT jedinice) su veoma jake na obadvije sukobčljene strane. Za potrebe Ukrajinaca, taj posao obavljaju špijunski dronovi i avioni AWACS američke armije koji lete na granici Ukrajine i Rumunije. Američki špijunski avion sa Crnog mora je imao veliku ulogu u određivanju tačne lokacije ruske krstarice “Moskva” koju su uspješno potopile ukrajinske snage sa protiv-brodskim raketama “Neptun”.⁵⁵ Ruska sredstva za ovaj vid ratovanja su velika nepoznanica i pokazala su se veoma efikasnim. Tako je jedinica Ruske vojske za el. ratovanje uspjela locirati više britanskih dobrovoljaca u ukrajinskoj bazi na zapadu Ukrajine. Isti su

⁵² <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/kupovali-jeftine-kineske-uredaje-i-sada-bezglavo-lutaju-po-ukrajini-imali-ko-ukrajinski-sim-15172788> (prist.09.03.2022.)

⁵⁴ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/zasto-je-ruska-vojska-tako-ranjiva-u-ukrajini-pa-pogledajte-cime-onikomuniciraju-mislili-su-da-su-u-siriji-15177079b> (prist.09.03.2022.)

⁵⁵ Moguće je da su amerikanci čak i obmanuli sisteme PVO na ovoj krstarici, tako da su pomogli ukrajinsku akciju.

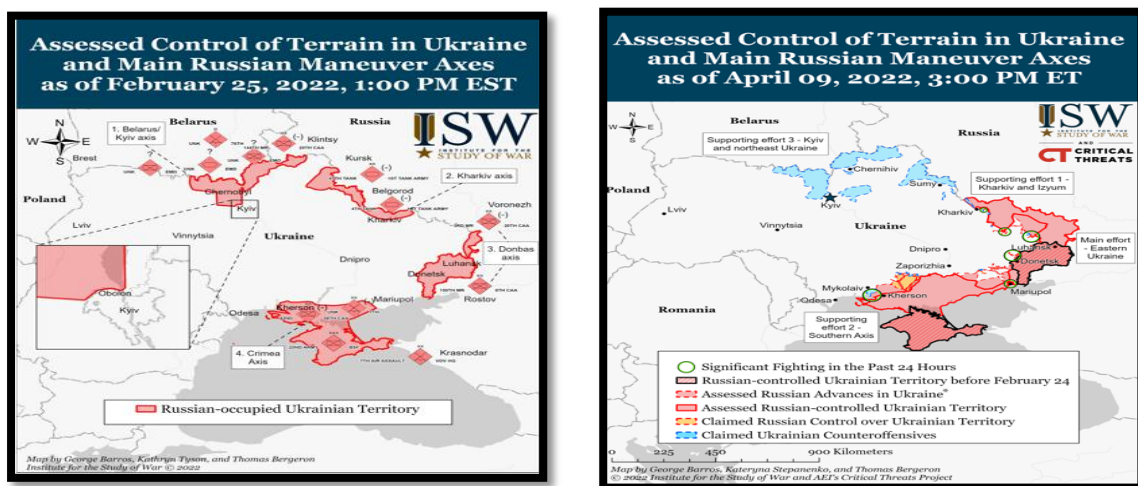
koristili mobilne uređaje i javljali se svojima u Britaniju. Rusi su sa SIGINT uređajem LEER-3 locirali njihovu lokaciju i raketirali. Posljedica napada je uništena baza i ubijeno oko 200 ljudi. Ukrajinci su jedinicama u pozadini neprijatelja naredili na napadaju i uništavaju ruske uređaje za RW, čak su izdali objave i preko društvenih mreža. Posljedica toga je zarobljavanje najjačeg ruskog uređaja Krashova-4 od strane ukrajinskih partizana. Ovaj sukob je pokrenuo također i rat u u Cyber-prostoru, koji je trenutno na nivou novog svjetskog sukoba. Rusija je u pripremi i u početku agresije aktivirala više napada na ukrajinske internet i bankarske sisteme, kao i sisteme odbrane. Iako Rusija ima na raspolaganju veliki broj obavještajnih službi, kako civilnih, tako i vojnih, te “neformalne” hakerske grupe, jedna od njih je do sada uspevala da izbegne pažnju javnosti. Grupa “Turla” je sastavljena od najboljih ruskih hakera, koji su godinama “trenirali” na više od hiljadu hakerskih napada u najmanje 45 zemalja širom svijeta. Odgovor ruskim hakerima je došao neočekivano od najveće globalne hakerske grupe (koji sebe više nazivaju kolektivom ili ‘hacktivistima’) – Anonymous (Anonimni). Oni su objavili “sajber rat” Rusiji i Kremlju, kao i grupama Fancy Bear i Turla. ‘Anonimni’ su naveli da su do sada izvršili više od 1.500 sajber napada na ruske informacione sisteme, te da su u posjedu 1,5 terabajta osjetljivih dokumenata iz ruskog Ministarstva odbrane. Napadnut je i sajt naftnog giganta Gazprom i nekoliko sati su se na njemu vrtele – popularne muzičke numere iz Ukrajine. ⁵⁶Sukob između Ukrajine i Rusije je tkd. još jednom pokazao da su društvene mreže, kao i veliki broj internet stranica, prepune lažnih vesti, dezinformacija, te medijskih kampanja različitih centara moći. Kampanja za napad na Ukrajinu je u medijima pod kontrolom Kremlja zapravo počela još sredinom prošle godine, sa izveštajima upitne vjerodostojnosti, o navodnim stradanjima ruskih civila u međunarodno nepriznatoj Donjeckoj republici. Izuzetno agresivna kampanja dezinformacija iz Rusije je veoma evidentna u cijeloj Evropi, kao i na Balkanu. Ministar odbrane Rusije Sergej Šojgu je krajem prošle godine više puta u domaćim medijima ponovio tvrdnje da “Ukrajina sprema napad hemijskim oružjem na Donbas”. Oružje je, navodno stiglo iz jedne od NATO zemalja, a Šojgu je očigledno zaboravio da Ukrajina i sama ima izuzetno razvijenu vojnu industriju. Zbog ovakvih dezinformacija, “serviranih” iz samog Kremlja, Ukrajina je formirala sopstvenu “armiju hakera”. Ukrajinski vicepremijer Mykhail Fedorov naveo je kako Ukrajina sada ima svoju informatičku vojsku, sastavljenu od stručnjaka kako iz snaga bezbjednosti, tako i dobrovoljaca sa visokim znanjima u ovoj oblasti . On je pozvao i druge Ukrajinke sa

⁵⁶<https://balkans.aljazeera.net/news/world/2022/3/30/google-ruski-hakeri-pokusali-probiti-mreze-nato-a>(prist.09.03.2022.)

naprednim informatičkom znanjima da se pridruže ovoj “hakerskoj vojsci”. Najverovatnije će zadatak ovih stručnjaka biti napad na računarske mreže unutar Rusije, kao i na web stranice ruskih medija i državnih službi. I američka kompanija Microsoft, jedan od globalnih tehnoloških giganta, zatražila je da se “hakerski napadi u međunarodnom pravu izjednače sa ratnim zločinima”. “Ovakvi napadi, kako na ukrajinske kompanije i državne resurse, tako i informacione resurse širom svijeta, trebaju biti sankcionisani kao ratni zločini pod Ženevskom konvencijom”, naveo je predsjednik kompanije Brad Smith. Ovakve riječi iz vrha Slikonske doline potvrđuju da je, zapravo, i internet postao dio bojnog polja, te da se sajber-napadi dešavaju globalno, nevezano za sam regionalni konflikt. YouTube, Google i Meta (krovna kompanija Facebooka) su u međuvremenu ukinule stranice ruskih medija, za koje je utvrđeno da šire lažne vesti, a mnogim drugim sadržajima baziranim u Rusiji ukinute su mogućnosti monetizacije (*ads and promotion revenue*). Evropska unija je takođe uvela slične zabrane za iste izvore informacija bazirane u Rusiji, ali i neke pojedince. Među njima je i Margarita Simonyan, za koju zvaničnici EU navode da je “ključna figura ruske propagande”.⁵⁷ Još ima dosta primjera u ovom sukobu kojim se uviđa kolika je važnost VO poslova i VO roda u savremenom ratovanju uopšte.

Slika.3. Mape Ukrajinskog rata (početno stanje fronta i stanje početkom aprila 2022)

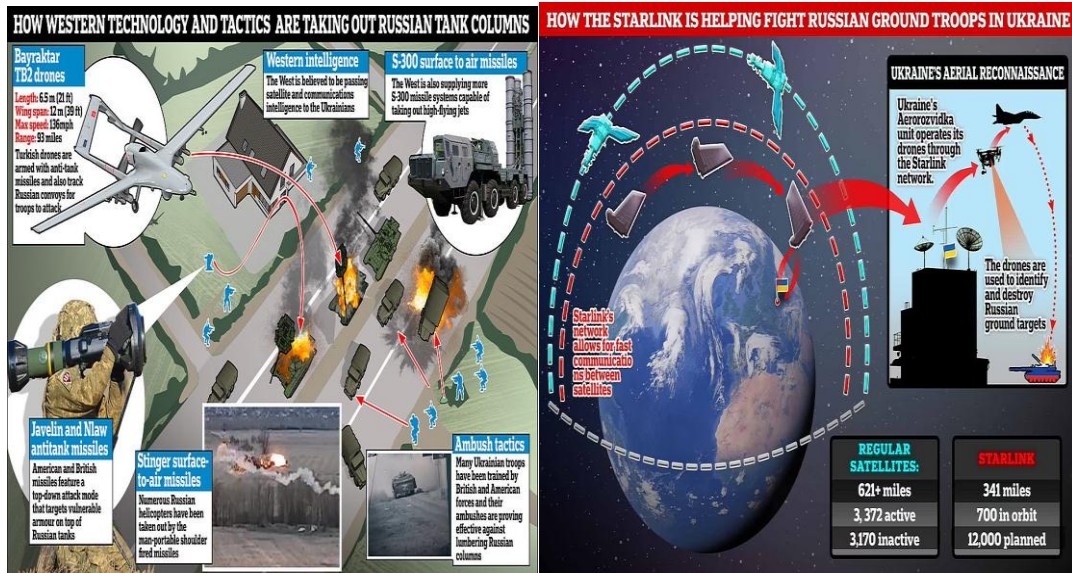
(<https://www.understandingwar.org/>)

⁵⁷ <https://balkans.aljazeera.net/news/technology/2022/3/3/dezinformacije-propaganda-i-medijske-kampanje-u-vrtlogu-rata> (prist.13.03.2022.)

lika.4. Uvezanost obavještajnog sistema Ukrajinske vojske i zapadnih snaga

(<https://www.facebook.com/Vojna-Tehnologija-i-Naoru%C5%BEanje-1800284780087968/photospcb.49796916821472464979628072153607/>)

Slika.5. Sredstva ruskih SIGINT sredstava za EW u Ukrajini

(<https://www.mil.gov.ua/en/>)

REZIME I

Iz kratkog historijskog pregleda može se zaključiti da su vojnoobavještajni poslovi i vojnoobavještajna služba imala važnu ulogu u razvoju društvenih zajednica (država) i zaštite vladajućih društveno-političkih elemenata u toj zajednici. Sa razvojem kapitalističkih država u 18.19. i 20.vijeku, dolazi do rađanja revolucionarnih pokreta. Političko-vojni odnosi postaju sve složeniji, shodno tome i obavještajne službe izrastaju u kompleksnije organizacije sa sveobuhvatnim pristupom, centralizovanim upravljanjem i državno centričnim fokusom. Svjetski ratovi su donjeli evoluciju vojnog naoružanja, opreme i tehničko tehnoloških dostignuća koji su korišteni u vođenju ratova. To je uticalo i na razvoj tehničkih vojnoobavještajnih disciplina elektronskog (radio, radarsko, opto-elektronsko) i aero foto izviđanja. Period hladnog rata je vojno- obavještajni rad obilježio sa posebnom tajnošću (agenturni rad), oslanjanje na tehnološko nadmetanje, te subverzivno djelovanje na periferiji hladno ratovskih granica. Raspadom bipolarne podjele svijeta, pojavom/aktualiziranjem asimetričnih sigurnosnih prijetnji u svijetu, te intenzivnim vojnim kampanjama u protupobunjeničkim operacijama i operacijama podrške miru, vojnoobavještajni rad dobija nove uloge, nove zadatke, koji podrazumjevaju sveobuhvatan vojno-civilni pristup razumjevanja kompleksnih odnosa, kako na taktičkom, tako i na operativno strategijskom nivou. Pomoć na uspostavljanju i izgradnji propalih država, postizanja i očuvanja sigurnog i stabilnog okruženja, zaštita civila i ljudskih prava, te sprečavanja pojava koje mogu ugroziti svjetski mir i prosperitet, predstavlja osnovne smjernice u planiranju i vođenju vojnoobavještajnih operacija (NATO-a i Partnerstva za mir) na početku 21.vijeka. Vojnoobavještajni poslovi u demokratskim društvenim sistemima se odvijaju po zakonitostima i širokim demokratskim nadzorom i kontrolom. Obavještajna sprovođenje vojnoobavještajnih poslova se realizuje kroz obavještajni ciklus, preko obavještajnih disciplina, putem kojih se na sistemski način korelacije dolazi do vrijednih saznanja neophodnih u procesu donošenja vojnih odluka. Analitička je informacija znanje, odnosno informacija s dodanom vrijednošću.⁵⁸ Vojni komandanti bilo koje vojske ne mogu uspješno izvršavati aktivnosti obuhvaćene procesom operacija bez informacija i obavještajnih podataka. Plan i struktura obavještajnih operacija moraju podržavati komandantov proces operacija tako što mu obezbjeđuju obavještajne podatke koji su mu neophodni za izvršenje misije. Za prikupljanje svih vojnoobavještajnih produkata svakako su najzaslužnije

⁵⁸Fredrik H. Madsen i David L. Hicks, „Investigating the Cognitive Effects of Externalization Tools,“ *Proceedings of the 2006 Intelligence Tools Workshop*, (2006):5,

vojnoobavještajne discipline. Svaka moderna vojska treba mnogo da uloži u razvoj istih, sa ciljem praćenja savremenih, modernih trendova i tehnologija. Kolika je važnost rada vojnoobavještajne zajednice u modernom ratovanju u svijetu, najbolje pokazuje primjer ruske agresije u Ukrajini, gdje obavještajni faktor igra možda glavnu ulogu na obadvije strane. Kroz primjer ovog sukoba, možemo konkretno da vidimo koje su to prednosti, greške i nedostaci rada VO organa zaraćenih snaga.

III ULOGA VOJNOOBAVJEŠTAJNIH POSLOVA OS BIH U SISTEMU SIGURNOSTI

“Ne zanima me koliko mnogo mi borbenih podataka dostavite, ako ja to ne mogu prenijeti na kartu 1:50,000, za mene je to beskorisno.”
(nepoznati komandant US Army)

3.1. Obavještajno sigurnosna struktura u BiH

Sistem sigurnosti analizira se kao uređen skup sadržajnih komponenti: vojske, policije, pravosuđa, civilne zaštite, privatne sigurnosti i ostalih elemenata koji funkcionalno djeluju u pravcu ukupnog šticeđenja sigurnosti društva (industrijska sigurnost, finansijska sigurnost, ekonomska sigurnost). Obavještajni sistem neke države čine sve institucije, agencije/službe, koje imaju jedan zajednički cilj: uspostavljanje i održavanje sistema (nacionalne) sigurnosti.

Slika.5. Sigurnosna struktura BiH

Reforme sektora sigurnosti i pravde u BiH su visoko ispolitizirane i postavljene prvenstveno kao instrument izgradnje države, a ne kao program praktične i tehničke reforme.⁵⁹ Išlo se sa

⁵⁹ <https://www.paragraf.ba/dnevne-vijesti/18082020/18082020-vijest2.html> (prist. 03.09.2021.)

ciljem uspostave bilo kakvog sigurnosnog sistema na nivou države, na uštreb kvaliteta i praktične primjene istih. Mnogi problemi i dalje negativno utiču na upravljanje i reformu sigurnosnog sektora u BiH, uključujući nedostatke u međuresornoj saradnji, reformi policijskih struktura i uključivanju civilnog društva, žena i mladih. Sigurnosna politika BiH nije ažurirana od njenog usvajanja 2006. godine, i to je okolnost koja koči sposobnost zemlje da efikasno odgovori savremenim i novim prijetnjama sigurnosti, poput cyber kriminala...

U Bosni i Hercegovini u ratnom i postratnom periodu funkcionirale su različite obavještajno sigurnosne agencije⁶⁰ (AID, SIS, SDB) koje su uglavnom djelovale prema zaštiti jednonacionalnih, etničkih ili entitetskih interesa. U Federaciji BiH je 1998.godine došlo do formalnog spajanja AID-a i SIS-a, u FOSS (Federalna obavještajno sigurnosna služba). Pod pritiskom međunarodnih predstavnika u BiH osnovana je Obavještajno sigurnosna agencija BiH.⁶¹ U BiH ne postoji jedinstvena obavještajna zajednica. Obavještajno-sigurnosna agencija BiH (OSA) ima zakonsku nadležnost rada na cijeloj teritoriji BiH, odnosno može da prikuplja obavještajne podatke (prijetnje po sigurnost BiH) kako unutar, tako i van BiH (član 3, član 6, zakona o OSA/OBA BiH). U poslove Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine spada: sprečavanje i otkrivanje počinitelaca krivičnih djela terorizma, trgovine drogom, krivotvorenja domaće i strane valute, trgovine ljudima i drugih krivičnih djela sa međunarodnim ili međuentitetskim elementom; zaštita međunarodnih granica, unutrašnjih graničnih prelaza i regulisanje prometa na graničnim prelazima BiH; međunarodna saradnja u svim oblastima iz nadležnosti ministarstva; prikupljanje i korištenje podataka od značaja za sigurnost BiH; zaštita lica i objekata; organizacija i usaglašavanje aktivnosti entitetskih ministarstava unutrašnjih poslova i Brčko Distrikta BiH u ostvarivanju sigurnosnih zadataka u interesu BiH, provođenje međunarodnih obaveza i saradnja u provođenju civilne zaštite; koordiniranje djelovanja entitetskih službi civilne zaštite u BiH i usklađivanje njihovih planova za slučaj prirodne ili druge nesreće koje zahvataju teritoriju BiH i donošenje programa i planova zaštite ispašavanja; kreiranje i provođenje politike useljavanja i azila u BiH; uređivanje procedure i način organizacije službe vezano za kretanje i boravak stranaca u BiH.⁶² Državna granična

⁶⁰AID – Agencija za istrage i zaštitu „probošnjačka“. SIS – Sigurnosna informativna agencija „prohrvatska“ i SDB – Služba državne bezbjednosti „prosrpska“.

⁶¹Obavještajno sigurnosna/bezbjednosna agencija OSA/OBA Bosne i Hercegovine, osnovana je Zakonom o Obavještajno sigurnosnoj agenciji BiH, na sjednici predstavničkog doma, održanoj 22. marta 2004.godine, i sjednici Doma naroda Parlamentarne skupštine, održanoj 22.marta 2004. godine, na kojoj je Zakon usvojen. Agencija je nastala spajanjem civilnih obavještajno sigurnosnih institucija, koje su ranije djelovale u Federaciji BiH (Federalna obavještajna sigurnosna služba FOSS) i u Republici Srpskoj (Obavještajno bezbjednosna agencija OBA). Zajednička Agencija je počela sa radom 1. maja 2004. godine

⁶²www.msb.gov.ba (prist. 03.09.2021.)

služba BiH, Državna agencija za istrage izaštitu BiH i Kancelarija za saradnju sa Interpolom, su samostalne službe, upravne organizacije, čija se prava i dužnosti uređuju posebnim propisima, a istovremeno čine sastavni dio Ministarstva sigurnosti BiH. Veliki broj agencija za provedbu zakona u BiH ne može koordinirano raditi na sigurnosnoj problematici, niti efikasno djelovati na poboljšanje sigurnosnih prilika, što predstavlja velik problem. Činjenica je da zakonska regulativa koja bi se jednako primjenjivala na cijelom prostoru BiH, koja bi jednoobrazno regulirala rad ovih agencija (dostavljanje informacija o prijetnjama po sigurnost BiH na jedno mjesto – Operativni centar BiH, gdje bi bile obrađene i distribuirane potrebnim korisnicima), može doprinijeti povećanju koordinacije njihovog rada, a samim tim i značajnijeg pozitivnog pomaka u oblasti sigurnosti i efikasnijeg suprotstavljanja svim oblicima asimetričnih prijetnji. Prema zakonu o OSA/OBA članu 5⁶³ (Prilog br.2), Obavještajno sigurnosna agencija Bosne i Hercegovine odgovorna je za prikupljanje, analiziranje i distribuciju obavještajnih podataka u cilju opšte zaštite i sigurnosti, uključujući suverenitet, teritorijalni integritet i ustavni poredak BiH. Agencija obavlja zadatke u skladu sa odredbama Ustava BiH, uključujući odredbe evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola, te međunarodnim ugovorima i sporazumima, koje je BiH potpisala ili ih prihvatila. Agencija ima nadležnosti na teritoriji cijele BiH u skladu sa odredbama Zakona o Obavještajno sigurnosnoj agenciji. OSA prikuplja i analizira i strateške obavještajne podatke, te vrši kontra-obavještajne aktivnosti. Ministarstvo Sigurnosti BiH, Ministarstvo odbrane BiH i Oružane snage BiH prema posebnom protokolu o saradnji sa OSA BiH, mogu vršiti razmjenu obavještajnih podataka, te vršiti zajedničke edukacije u cilju osposobljavanja kadrova za slanje u misije podrške miru i mirovne misije u konfliktna područja. Ministarstvo odbrane BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH, sigurnosne agencije (SIPA, OSA), Granična policija, Služba za rad sa strancima, Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka (IDEEA), su institucije koje bi u narednom periodu morale biti uključene u proces razvoja *Nacionalne obavještajne ćelije BiH*. Prema zakonu o OSA/OBA članu 5 (Prilog br.2), Obavještajno-sigurnosna agencija Bosne i Hercegovine odgovorna je za prikupljanje, analiziranje i distribuciju obavještajnih podataka u cilju opšte zaštite i sigurnosti, uključujući suverenitet, teritorijalni integritet i ustavni poredak BiH. Agencija obavlja zadatke u skladu sa odredbama Ustava BiH, uključujući odredbe evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola, te međunarodnim ugovorima i

⁶³ <https://www.osa-oba.gov.ba/normb.html#0> (prist. 03.09.2021.)

sporazumima, koje je BiH potpisala ili ih prihvatila. Agencija ima nadležnosti na teritoriji cijele BiH u skladu sa odredbama Zakona o Obavještajno sigurnosnoj agenciji. OSA prikuplja i analizira i strateške obavještajne podatke, te vrši kontra-obavještajne aktivnosti. Ministarstvo Sigurnosti BiH, Ministarstvo odbrane BiH i Oružane snage BiH prema posebnom protokolu o saradnji sa OSA BiH, mogu vršiti razmjenu obavještajnih podataka, te vršiti zajedničke edukacije u cilju osposobljavanja kadrova za slanje u misije podrške miru i mirovne misije u konfliktna područja. Dana 21.03.2013. godine u Ministarstva odbrane BiH u Sarajevu, potpisan je sporazum o saradnji između MO BiH i OSA BiH. Nakon ovog sporazuma, stvoreni su uslovi za jačanje obavještajnih kapaciteta i stvaranje obavještajne zajednice BiH. Ovaj sporazum otvorio je mogućnosti za efikasnije fokusiranja obavještajnih kapaciteta na moguće prijetnje po državu BiH. Vojnoobavještajna služba je također direktno uključena u implementaciju strategije BiH za borbu protiv terorizma, a trenutne okolnosti zahtjevaju kontinuirano prilagođavanje doktrinarnih dokumenata i pravila za obuku i opremanje pripadnika vojnoobavještajne službe u svjetlu borbe protiv terorizma i savremenih oblika ugrožavanja i vođenju vojnih operacija podrške miru. Strateško političko opredjeljenje BiH je okrenuto prema euro-atlanskim integracijama. Vojni dio reforme je uspješno završen, međutim političke nesuglasice oko vojne imovine su ostale jedina kočnica na putu BiH u punopravno članstvo NATO-a. OSBiH⁶⁴ u mirovnim misijama i operacijama podrške miru su bile a i dalje su, rame uz rame sa vojnicima NATO snaga i uspješno realizovale sve zadatke, te izgradili pozitivan imidž BiH u međunarodnim vojnim angažovanjima. Povećanjem broja pripadnika OS BiH operacijama podrške miru ili mirovnim misijama zahtjevat će i pojačano (vojno) obavještajno djelovanje u cilju zaštite vlastitih snaga i bolje kooperacije sa drugim kooalicijskim snagama u kriznim područjima. Na ovaj način BiH bi svakako postala vojno – diplomatski faktor u međunarodnoj politici i diplomatiji.

3.1.1. Demokratski nadzor i kontrola vojnoobavještajnih poslova OS BiH

Temelj i osnova svakog demokratskog društva je nesumnjivo demokratski nadzor i kontrola nad oružanim snagama, policijskim i drugim sigurnosno obavještajnih agencija. U modernom demokratskom društvu institucije sa monopolom sile, prije svega moraju imati nadzor, kao

⁶⁴U postdejtonskoj BiH najuspješnije realizovana je reforma odbrane. Parlamentarna skupština BiH i Dom naroda BiH su 2005.godine usvojili zakon o odbrani BiH. Zakonom je definisano prenošenje nadležnosti sa entitetskih na državno ministarstvo odbrane, čime je definisan jedinstveni odbrambeni sistem BiH, uspostavljen lanac komandovanja i definisan civilni nadzor nad Oružanim snagama BiH.

širi pojam, te kontrolu kao sekvence koje čine taj nadzor. Samuel Huntigton to je objašnjavao kao „Objektivnom civilnom kontrolom“ gdje je jasna podijela između civilne i vojne nadležnosti sa maksimiziranjem vojnog profesionalizma⁶⁵ i njihovim stavljanjem pod civilni nadzor i kontrolu. Tri su glavna razloga zbog kojih države stvaraju sisteme nadzora nad Oružanim snagama, policijskim i sigurnosno obavještajnim agencijama: Jačanje demokratskog upravljanja nad obavještajnim službama (uključujući njihovu odgovornost izbornom tijelu); Poštivanje vladavine prava (izbjegavanje zloupotreba); Osiguravanje učinkovitosti i efikasnosti rada službe. Kontrola u opštem pojmovnom određenju je sistem uspostavljenih mjerila na osnovu kojih se utvrđuju rezultati u odnosu na postavljena pravila, norme (zakonitosti) i standarde. Kontrola mjeri ostvarene rezultate u odnosu na planirane aktivnosti/učinke. Da bi kontrola bila uspješna potrebno je uspostaviti sistem., „Svaki kontrolni odnos može biti razložen na pet povezanih elemenata: 1. Vršilac kontrole – kontrolor; 2. Kontrolisani subjekt (podvrgnuti kontroli); 3. Predmet kontrole; 4. Kontrolna ovlaštenja (sredstva kontrole); 5. Svrha (cilj) kontrole.“⁶⁶ Nadzor obavještajno-sigurnosnog sistema u državi je vrlo bitno pitanje kako s aspekta funkcioniranja samog sistema, tako i s aspekta sigurnosti te države. Niti jedan obavještajno sigurnosni sistem nije i ne treba biti nezavisan, bez kontrole, niti odvojen od ukupnih političkih, društvenih i drugih komponenti države. Potpuna nezavisnost tog sistema ne samo da nije moguća, nego nije ni prihvatljiva, pošto oni postaju svrha sami sebi odnosno postaju politička i društvena sila koja može negativno utjecati na unutarnju sigurnost države u kojoj se nalaze po principu „tko raspolaže informacijama ima moć“. (Primjer Gestapo i FBI pod Hoverom) Kontrola obavještajno sigurnosnog sistema može se promatrati sa dva aspekta odnosno užeg (unutrašnja kontrola) i šireg (parlamentarna kontrola). Unutrašnja kontrola se realizira kroz funkcionalnu nadležnost određenih osoba ili usvojenih elemenata u okviru same obavještajno sigurnosne institucije ili kroz posebno formirana tijela unutrašnje kontrole. U cilju parlamentarne kontrole, Zajednička komisija za odbranu i sigurnost BiH ima zadatak da razmatra i prati provođenje sigurnosne i odbrambene politike Bosne i Hercegovine⁶⁷.

⁶⁵Razvoj profesionalizma i stručnosti u Pruskoj vojsci tokom 18. i 19. vijeka je značio ukidanje aristokratskog prava i tradicije prema vojnom pozivu, izgradnju dostatne oružane sile.

⁶⁶Tomić.R.Zoran, Normativna polazišta za civilnu kontrolu vojske i policije, materijal za studente 2012.godina, str.xx

⁶⁷Zajednička komisija za odbranu i sigurnost, između ostalog, prati rad i razmatra izvještaje MO BiH, Ministarstva sigurnosti BiH i drugih izvršnih tijela koja se bave pitanjima iz oblasti sigurnosti i odbrane i o tome izvješćuje Parlamentarnu skupštinu BiH, s posebnim osvrtom na mnoge stvari, kao npr: izvještaje, kratkoročne i dugoročne planove u vezi sa strukturom OS BiH, kadrovskom politikom i regrutiranjem, plaćama i naknadama, obrazovanjem i obukom pripadnika OS BiH, profesionalnim ponašanjem i etičkim standardima za civilno i vojno osoblje, opremanjem vojske, radom vojne industrije, nabavkom sredstava i

Nad radom VO poslova OS BiH nije definisana posebna parlamentarna kontrola, kao nad radom OSA BiH, već je kontrola obuhvaćena kroz nadležnosti Zajedničke komisije za odbranu i sigurnost Parlamenta BiH. Nadalje, Ministar odbrane BiH nadležan je za planiranje i nadgledanje svih vojnoobavještajnih poslova te sprovodi kontrolu nad svim strateškim i operativnim vojnoobavještajnim funkcijama.⁶⁸ U sprovedbi navedenih aktivnostipomažumu Zamjenik ministra odbrane za politiku i planovekoji je funkcionalno nadležan za vojnoobavještajne poslove te Pomoćnik ministra odbrane za obavještajno sigurnosne poslove koji neposredno rukovodi organizacijskom cjelinom u čijoj su nadležnosti ovi poslovi.

U okviru Zajedničkog štaba OS BiH, Zamjenik načelnika zajedničkog stožera za operacije je funkcionalno odgovoran za vojnoobavještajne poslove, a u okviru Operativne komande OS BiH i Komande za podršku OS BiH, funkcionalno odgovoran za vojnoobavještajne poslove je Zamjenik komandanta za operacije navedenih jedinica. Državno tijelo koje također ima značajnu ulogu u provođenju parlamentarne kontrole u području odbrane je i Kancelarija parlamentarnog vojnog povjerenika koji je nadležan po pitanjima kao što su jačanje vladavine prava, zaštita ljudskih prava i sloboda profesionalnih vojnihosoba i kadeta u OS BiH i Ministarstvu odbrane BiH.⁶⁹Demokratski nadzor i kontrola rada Oružanih snaga, policijskih i sigurnosno obavještajnih agencija, je civilizacijsko dostignuće demokratskog društva koje prije svega štiti građane od zloupotreba službi od strane pojedinaca iz državnog aparata. Također, demokratski nadzor i kontrola osigurava kvalitet rada, te spriječava finansijske zloupotrebe.

uvozom i izvozom oružja te vojne opreme, materijalnom pomoći i ugovorima sa stranim firmama koje pružaju usluge odbrambenim institucijama na komercijalnoj osnovi, borbenoj spremnost, vojnim vježbama i operacijama uključujući izvršenje međunarodnih obaveza i međunarodne operacije podrške miru; razmatra zakone i amandmane na zakone iz nadležnosti Komisije; razmatra i dostavlja mišljenja i preporuke, izmjene i dopune na prijedlog budžeta za odbranu; razmatra izvještaje o izvršenju proračuna za odbranu, kao i izvještaje o reviziji institucija iz oblasti odbrambene i sigurnosne politike BiH, te razmatra i druga pitanja iz oblasti sigurnosti BiH

⁶⁸ čl. 16. Zakona o obrani BiH.

⁶⁹ Ured parlamentarnog vojnog povjerenika uspostavljen je 2009. godine Zakonom o parlamentarnom vojnom povjereniku ("Službeni glasnik BiH", broj 49/09).

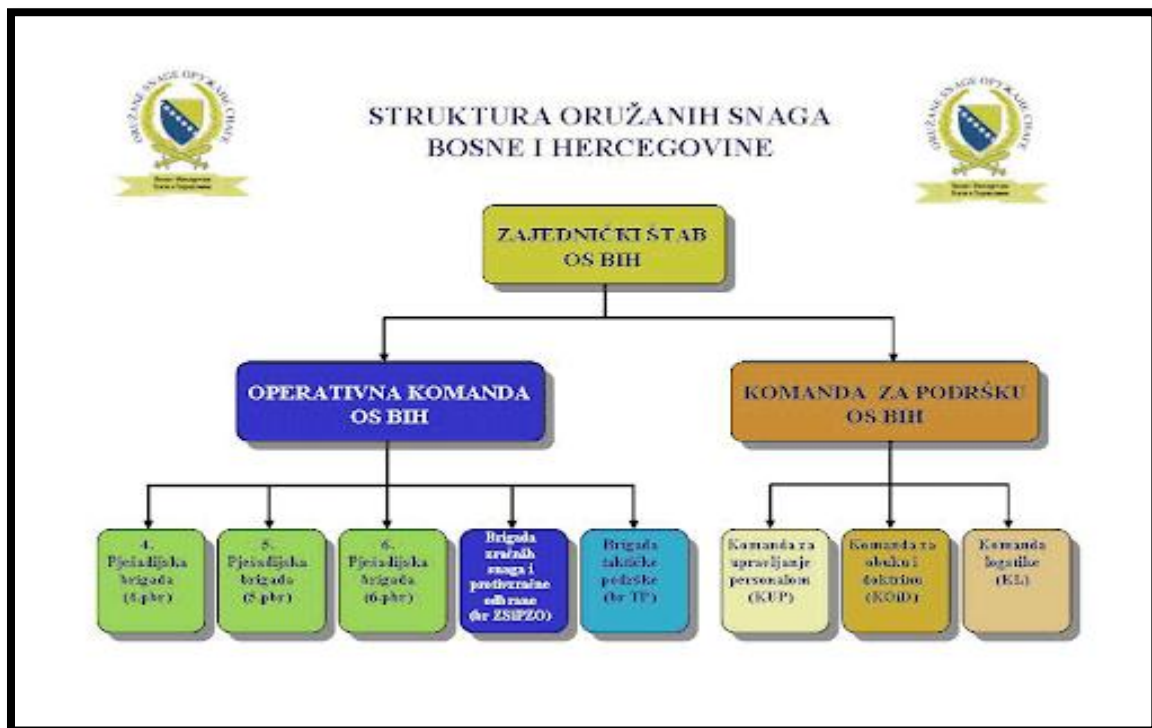
3.2. Vojnoobavještajni poslovi u OS BiH

3.2.1. Nadležnosti Vojnoobavještajnog roda OS BiH

„Misija Oružanih snaga BiH su: Učešće u operacijama kolektivne sigurnosti, u operacijama za podršku miru i samoodbrani, uključujući i borbu protiv terorizma; Pružanje vojne odbrane Bosni i Hercegovini i njenim državljanima u slučaju napada; Pomoć civilnim organima u reagiranju na prirodne i druge katastrofe i nesreće; Protuminsko djelovanje u Bosni i Hercegovini; Ispunjenje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine“.⁷⁰

Slika.6 .Struktura OS BiH

(www.mod.gov.ba)

Misija Oružanih snaga BiH se određuje na osnovu uspostavljenih državnih strategija odbrane i (nacionalne) sigurnosti. Vojnoobavještajni rod – je rod OS BiH koji prikuplja, obrađuje i distribuira podatke i informacije u vezi sa oružanim snagama, s ciljem pružanja vojnoobavještajne podrške OS BiH u izvršenju zakonom definisanih zadataka i funkcija. Zakonski okvir za rad VOR/a OS BiH su svakako: Zakon o odbrani BiH (Član 9.), Zakon o službi u OS BiH (Član 5.), Zakon o zaštiti tajnih podataka te Vojnoobavještajna doktrina OS BiH. Vojnoobavještajna doktrina OS BiH (05.06.2007.godine potpisana i odobrena) predstavlja okvir za funkcionisanje VOR-a OS BiH s ciljem potpune i efikasne VO

⁷⁰Zakon o odbrani BiH, član 4 (zadaci Oružanih snaga)

podrške zadacima OS BiH, definisanim Članom 4. Zakona o odbrani BiH, te osnova za izradu politika, pravila, priručnika, uputstava i smjernica za rad VOR-a OS BiH. Vojna obavještajna služba OS BiH, u skladu s člankom 9. Zakona o odbrani BiH, definisana je kao rod vojske koja prikuplja, obrađuje i distribuira informacije u vezi sa stanjem u OS BiH, u cilju podrške provedbe misije OS BiH. Prema postojećim regulatornim dokumentima, uloga VOR -a definisana je kao pomoć vojnim planerima i komandantima sa ciljem sagledavanja situacije u okruženju razmještanja vojske, u organizaciji snaga i u nadgledanju operacija usmjerenih na postizanje vojnih ciljeva ili krajnjeg željenog stanja. Sa sigurnosnom komponentom, VOR pomaže u zaštiti snaga, upozoravajući vojne komandante na prijetnje i rizike, povećavajući opasnosti i pomažući u sigurnosnim operacijama. Aktivnosti vojnoobavještajnog rada prema nivoima podrške se razlikuju prema slijedećem: *Strategijski nivo* – Podrška visokim civilnim i vojnim liderima, komandantima, civilnim i vojnim savjetnicima (Ministarstvo odbrane, Zajednički štab), *Operativni nivo* – Podrška Operativnoj komandi, komandi zajedničkih operacija. Te *Taktički nivo* – Podrška komandama (štabovima), komandantima i komandirima osnovnih jedinica (Brigade, borbene grupe, bataljoni, čete). Obavještajna podrška podržava planiranje i izvođenje taktičkih borbenih operacija i ostalih zajedničkih aktivnosti, osigurava obavještajne informacije od hitne važnosti (razne prijetnje) koje mogu negativno uticati na vlastite snage ili ishod aktivnosti. Nakon reforme sistema odbrane, VOR je funkcionisao u skladu sa doktrinarnim publikacijama koje nisu imale praktičnu primjenu u stvarnoj situaciji u vezi sa komandama i jedinicama na terenu i njihovim elementima VOR -a. Osim doktrinarnih publikacija, postojalo je i Uputstvo o funkcioniranju elemenata VOR -a. Ovaj dokument je bio vodeći princip i osnovni regulatorni akt za funkcionisanje VOR -a u periodu od 2005. do 2014. godine. Ministarstvo odbrane BiH je u decembru 2014. godine usvojilo Pravilnik o radu organa VOR -a OS BiH, kao prvi sveobuhvatni regulatorni dokument, koji daje dobru osnovu za funkcioniranje VOR -a. Pravilnik definira tri vojne obavještajne funkcije: obavještajnu, kontraobavještajnu i bezbjednosnu.⁷¹ U vršenju svoje obavještajne funkcije, VOR obavlja poslove vojne prirode koji uključuju raspolaganje podacima i informacijama bitnim za sistem odbrane i OS BiH, kao i aktivnosti na prikupljanju takvih podataka i informacija:

- Identifikacija vojnih planova, uslova i aktivnosti vojnih snaga drugih zemalja koje bi mogle ugroziti sigurnost BiH,

⁷¹ Pravilnik o radu organa VOR -a OS BiH, 2014, str.33.

- Identifikacija prijetnji izvan BiH koje imaju utjecaja na sigurnosnu situaciju u BiH, kao i izvršavanje zakonom definiranih zadataka OS BiH,
- Identifikacija i procjena političkih, bezbjednosnih i vojnih sposobnosti drugih zemalja koje su od posebnog značaja za odbranu BiH,
- Otkrivanje planova, aktivnosti i operacija vojnih snaga drugih zemalja koje mogu predstavljati prijetnju po sigurnost BiH,
- Prikupljanje i procjena podataka o aktivnostima drugih zemalja, koje ugrožavaju ili su od posebnog značaja za odbranu BiH,
- Prikupljanje i procjena podataka u području operacija u koje se šalju ili će biti poslani pripadnici OS BiH,
- Prijenos i distribucija informacija, obavještajnih podataka i procjena Zajedničkom štabu OS BiH i njegovim podređenim komandama i jedinicama;
- Razmjena obavještajnih podataka i informacija i saradnja u skladu sa sporazumima i protokolima.⁷²

Druga funkcija VO poslova u OS BiH odnosi se na provođenje kontraobavještajnih zadataka. U okviru ove funkcije elementi VOR -a obavljaju zadatke radi otkrivanja i praćenja obavještajnih aktivnosti obavještajnih službi "druge" strane i sprječavanja njihovih obavještajnih aktivnosti protiv objekata zaštite iz nadležnosti OS BiH, što uključuje :

- Izrada kontraobavještajne procjene, zaključaka i prijedloga,
- Otkrivanje, istraživanje, dokumentiranje i sprječavanje aktivnosti drugih zemalja, obavještajnih službi, drugih struktura, pojedinaca, grupa i organizacija čije su aktivnosti usmjerene protiv odbrambenog sistema ili interesa BiH,
- Otkrivanje, istraživanje, dokumentiranje i sprječavanje prijetnji usmjerenih na ugrožavanje bezbjednosti ljudi, funkcija, organizacionih lokacija, uključujući sva područja pod kontrolom vojske, dokumente, posebnu opremu i druge važne segmente u oblasti odbrane,

⁷² Pravilnik o radu organa VOR -a OS BiH, 2014, str.35.

- Usklađivanje i koordinacija protivobavještajnih mjera i aktivnosti u skladu sa obavještajnim zadacima,
- Protivobavještajna zaštita (POZ) objekata, lokacija, osoba, organizacionih lokacija, planova i dokumenata.

Treća funkcija, koja se odnosi na provedbu bezbjednosnih zadataka, do sada je bila najviše zastupljena u funkcioniranju VO poslova odnosno VOR –a OS BiH. Prije svega, to su mjere koje su poduzele sve komande i jedinice radi zaštite osoblja, lokacija raspoređivanja, materijalnih sredstava, dokumenata od mogućih terorističkih aktivnosti, sabotaža, subverzija, krađa i neovlaštenog otkrivanja.

Osnovni bezbjednosni zadaci su:

- Priprema i sprovođenje sigurnosnih procjena,
- Praćenje situacije u oblastima odgovornosti,
- Praćenje provođenja naređenih mjera i predlaganje mjera za poboljšanje sigurnosne situacije,
- Razvoj neophodnih sigurnosnih planova,
- Obuka osoblja za bezbjednost,
- Formiranje neophodnih baza podataka,
- Sprovođenje zakonskih i drugih propisa iz oblasti zaštite tajnih podataka,
- Procjena provedenih mjera fizičko -tehničke zaštite i predlaganje mjera za poboljšanje postojećeg stanja.⁷³

S obzirom na hibridni karakter savremenih sukoba, kao i brze promjene u složenom sigurnosnom i operativnom okruženju, realno je da se jedinice OS BiH mogu naći u različitim situacijama koje utiču na nivo sigurnosti. Mogući rizici diktiraju potrebe komandama i komandantima da imaju tačno i pravovremeno znanje o trenutnim i potencijalnim obavještajni neprijateljskim ili neprijateljskim snagama, njihovoj organizaciji i opremi i obuci, kao i o njihovim sposobnostima i namjerama. Svojim aktivnostima VOR bi trebao omogućiti rano upozoravanje i stvaranje kvalitetne obavještajne slike kako bi se vojnom komandom kadru omogućilo da razumiju okruženje i vizualiziraju bojno polje na kojem

⁷³ Pravilnik o radu organa VOR -a OS BiH, 2014, str.53

djeluju vojne snage. Na ovaj način se podiže nivo svijesti o situaciji i moguće je stvoriti i održati zajedničku operativnu sliku za potrebe vojnih štabova.⁷⁴ Slično, pravovremena distribucija obavještajnih proizvoda krajnjim korisnicima kojima su potrebni za planiranje budućih operacija i upotrebu sile je ključna. Slanje nepotpunog ili nedovoljno obrađenog vojno-obavještajnog izvještaja na vrijeme je mnogo bolje od slanja potpuno obrađenog i analiziranog izvještaja, kad je već kasno. Brzina prikupljanja, obrade, analize i dostavljanja adekvatne vojno-obavještajne informacije zavisi od stručnog, dobro obučenog personala i dobrog uspostavljenog obavještajnog ciklusa. Da bi se to postiglo, potrebno je dobro usmjeriti VOR, usredotočiti se na misiju i pravovremeno dati povratne informacije o radu kako bi se sistem mogao prilagoditi situaciji u okruženju i zadovoljiti zahtjeve krajnjih korisnika. Pravovremeno raspolaganje sa relevantnim obavještajnim predviđanjima predstavlja, svakako, faktor pobjede u bitci, kao i preduslov za dobro planiranje, te su kao takva nezamjenjiv alat komandanata u procesu odlučivanja. Planiranje i vođenje vojnih operacija je nezamislivo bez prethodno prikupljenih obavještajnih predviđanja o namjerama i mogućnosti protivnika i operativnom okruženju.⁷⁵

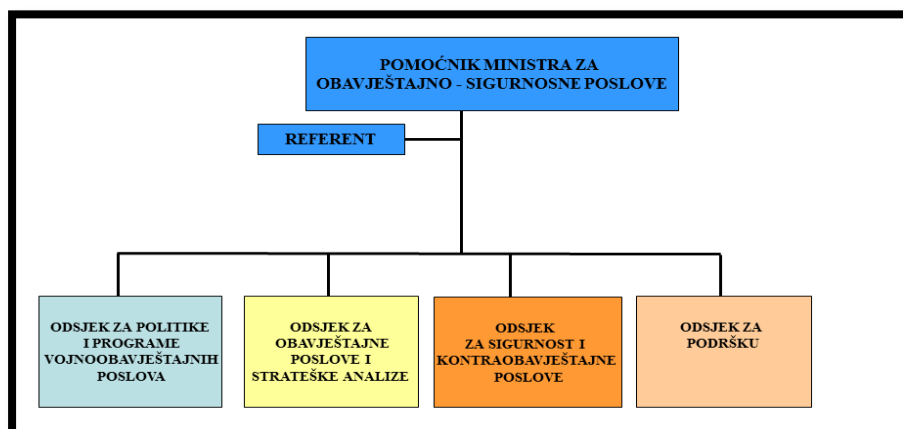
3.4.2. Organizacija vojnoobavještajnih poslova na razini MO i OS BiH

Na nivou Ministarstva odbrane BiH osnovan je Sektor za obavještajno -sigurnosne poslove koji je stručno tijelo ministra odbrane BiH i koji ne ulazi u sistem VOR OS BiH. Obavještajno -sigurnosni sektor odgovoran je za uspostavljanje i upravljanje obavještajno-sigurnosnim sistemom, uključujući prikupljanje i obradu vojnih obavještajnih podataka za Ministarstvo odbrane, Zajednički štab, Operativnu komandu, Komandu za podršku i druge odbrambene strukture. Ako je potrebno, pruža civilnim obavještajnim agencijama BiH podatke i informacije vojne prirode. Obavještajno -sigurnosni sektor sastoji se od sljedećih organizacionih jedinica: a) Odsjeka za poslove, c) Odsjeka za obavještajne i strateške analize i d) Odjela za podršku (slika 7).

⁷⁴OPB (eng.IPB)- operativna priprema bojišta od strane vojnoobavještajnih organa.

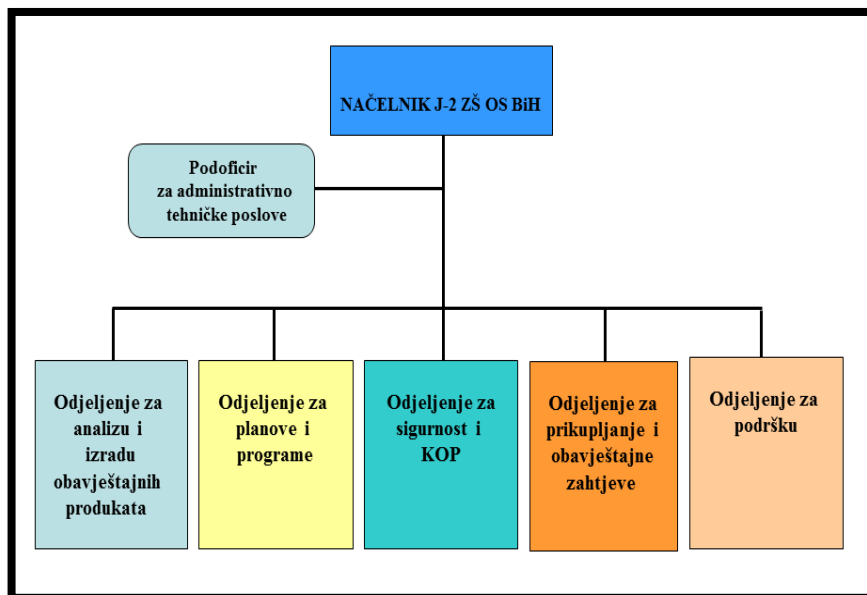
⁷⁵Vojna predviđanja ne moraju biti uvijek tačna, i u njima se može dobro pogriješiti. Npr. Predviđanja afganistanskih i američkih obavještajaca je bilo da će talibanskim snagama biti potrebni mjeseci da zauzmu glavni grad Kabul, a oni su ga zauzeli za sedmicu dana poslije ove analize.

Slika 7: Struktura Sektora za obavještajno sigurnosne poslove MO BiH

Na nivou Zajedničkog štaba OS BiH⁷⁶ uspostavljena je Uprava za obavještajno-sigurnosne poslove (J-2), koja je najviši stručni i upravni organ VOR-a. Ima pet odjela: a) odjel za planove i programe, b) odjel za sigurnost i kontraobavještajne poslove, c) odjel za prikupljanje i obavještajne zahtjeve, d) odjel za analizu / analizu i razvoj obavještajnih proizvoda, i e) odjel za podršku (slika 6).

Slika 8: Struktura Uprave za obavještajne poslove i sigurnost ZS OS BiH

U skladu sa strukturom OS BiH, sa nivoa Zajedničkog štaba OS BiH postoje dvije linije komandovanja i upravljanja, jedna prema Operativnoj komandi OS BiH, a druga prema Komandi za podršku OS BiH. Obje komande imaju sličnu strukturu elemenata VOR-a,

⁷⁶http://os.mod.gov.ba/o-oruzanim-snagama-bih/struktura/Default.aspx?id=49&langTag=bs-BA&template_id=181&pageIndex=1 (prist. 23.09.2021.)

odnosno odjeljenja za obavještajno-bezbjednosne poslove (G-2), koji su viši profesionalni organi za vojnu obavještajnu službu. Sljedeći nivo u operativnom lancu čine pješadijske i druge brigade u čijim komandama poslove i sigurnost (S-2) koji predstavljaju stručna tijela za vojno-obavještajne poslove. Najniži nivo na kojem se nalaze elementi VOR -a su komande bataljona, koje uključuju odjeljenja za obavještajno-bezbjednosne poslove. Slična organizacija VOR -a je u liniji komandovanja i kontrole Komande za podršku, s tim da se razlika ogleda u nazivima komandi koje su podređene Komandi za podršku OS BiH. Osim štabnih elemenata VOR -a, koji su funkcionalna komponenta, u okviru Oružanih snaga BiH osnovan je vojno -obavještajni bataljon -VOB kao operativna komponenta VOR -a, a dio je brigade taktičke podrške Operativne komande Oružanih snaga BiH. Specijalizirane vojne obavještajne grupe (ćelije) formiraju se prema potrebi, kao što su: Nacionalna obavještajna jedinica, Nacionalni tim za podršku obavještajnoj službi, Tim za ljudske obavještajne poslove (prikupljanje obavještajnih podataka iz Obavještajnog tima otvorenog koda), kao i drugi timovi po potrebi. Angažovanje posebnih vojnih obavještajnih grupa vrši se u skladu sa Uputstvom za raspoređivanje državnih obavještajnih ćelija u operacijama pod vodstvom NATO-a i odredbama Sporazuma o saradnji između MO BiH i OSA BiH.⁷⁷

3.3. Metode rada VO poslova OS BiH

Jedno od ključnih pitanja u radu vojnoobavještajnih službi svakako je način prikupljanja potrebnih podataka, točan odabir i primjenjena metoda koja će se primijeniti u radu. Kao i u slučajevima drugih pitanja koja definiraju djelovanje VOR-a OS BiH, dugi niz godina od formiranja VOR- a veći dio pitanja bio je definisan Smjernicama za rad organa VOR-a, što u konkretnom slučaju nije uređeno na adekvatan i dostatan način. Navedeno područje je puno jasnije i preciznije regulisano Pravilnikom o metodama i sredstvima u radu organa VOR OS BiH iz 2015.godine. Osim u dijelu spomenutih vojnih dokumenata, predmetno područje definisano je i zakonskim odredbama za rad drugih sličnih službi, te međusobne sporazume. Međusobni sporazumi među istim agencijama i službama, u radu VOR-a OS BiH su sljedeće:

- Rad s ljudskim izvornim podacima (HUMINT) -koji predstavlja operativnu metodu prikupljanja obavještajnih podataka putem međuljudskih kontakata.

⁷⁷ Ministar odbrane BiH Zekerijah Osmić i direktor Obavještajno-sigurnosne agencije BiH (OSA) Almir Džuvo potpisali su 21.03.2013. godine u sjedištu Ministarstva odbrane Bosne i Hercegovine Sporazum o saradnji između MO BiH i Obavještajno-sigurnosne agencije BiH (OSA)

- Informativni razgovor - koji se sastoji od planskog prikupljanja podataka od osoba u službi u OS BiH,
- Provjeravanje i potvrđivanje, predstavlja metodu kojom se provodi provjera pouzdanosti izvora podataka, utvrđivanje istinitosti i tačnosti podataka, te provjeravanje drugih dostupnih činjenica u vezi određenih informacija.⁷⁸ (Pravilnik o radu organa VOR-a OS BiH, 2014)

Vanjski nadzor nad primjenom metode rada obavlja Komisiju za odbranu i sigurnost Parlamentarne skupštine BiH, a u okviru VOR-a nadređeni oficiri koji ostvaruju uvid u primjenu metode, dok je ministar odbrane BiH zadužen za kontrolu nad cjelokupnim vojnoobavještajnim sistemom.

U svom radu VO poslovi OS BiH primjenjuju sljedeće vojnoobavještajne discipline(po uzoru na NATO doktrinu):

- Prikupljanje obavještajnih podataka iz svih izvora (*All Source Intelligence*)
- HUMINT (*Human Intelligence*) - prikupljanje obavještajnih podataka iz ljudskih izvora,
- GEOINT (Geospatial Intelligence GEOINT), eksploatacija i analiza slikovnih i fotografskih informacija koje opisuju, procjenjuju, vizuelno prikazuju fizičke karakteristike i aktivnosti na zemljištu
- IMINT (*Imagery Intelligence*) - obavještajno slikovno i foto izviđanje,
- SIGINT (*Signals Intelligence*) - elektronsko izviđanje,
- MASINT (*Measurement and Signature Intelligence*) - obavještajno mjerenje i detekcija tragova,
- TECHINT (*Technical Intelligence*) - prikupljanje tehničkih obavještajnih podataka,
- CI (*Counter Intelligence*) - kontraobavještajni poslovi,
- OSINT (*Open-source Intelligence*) - prikupljanje obavještajnih podataka iz otvorenih izvora.⁷⁹

Razvijanje pojedinih vojnoobavještajnih disciplina zavisi od ukupne sposobnosti VOR-a, opreme, obuke te vojnoobavještajnih potreba. U dosadašnjim aktivnostima, težište razvoja bilo je na razvijanju OSINT-a i HUMINT-a kao osnovnih obavještajnih prikupljačkih disciplina u OS BiH.

⁷⁸ Uputstvo o primjeni metoda i sredstava u radu organa VOR-a OS BiH, 2015.

⁷⁹ Vojnoobavještajna doktrina iz 2014.god.

3.4. Koncepti uređenja i djelovanja obavještajno sigurnosnih sistema

zemalja u regiji i komparacija sa obavještajno sigurnosnim sistemom BiH

U cilju pronaleženju najoptimalnijih rješenja mogućih struktura (budućeg) sistema VOR-a OS BiH pokušat ćemo analizirati rješenja i strukture obavještajno-sigurnosnih sistema susjednih zemalja u regiji, uvažavajući pri tome specifičnosti BiH prostora i tražeći moguća rješenja koja odgovaraju političkim, vojnim i javnim mišljenjima vezanim za ulogu i značaj ove organizacijske cjeline u odbrambenom sustavu, kao i u obavještajno-sigurnosnoj zajednici BiH.

3.4.1. Republika Srbija

Obavještajnu zajednicu Republike Srbije (u daljnjem tekstu RS), čine tri agencije (jedna civilna i dvije vojne):

- a) Sigurnosno-informativna agencija (Originalan naziv Bezbednosno-informativna agencija u daljnjem tekstu BIA)⁸⁰,
- b) Vojnosigurnosna agencija (Originalan naziv-Vojnobezbednosna agencija,u daljnjem tekstu VBA) i
- c) Vojnoobavještajna agencija (u daljnjem tekstu VOA).⁸¹

Sigurnosno-informativna agencija (BIA)

BIA je nastala 2002. godine, transformacijom Resora državne sigurnosti (RDB) u nezavisnu agenciju, direktno odgovornu Vladi RS-e. Na čelu agencije se nalazi Direktor koga postavlja i razrješava Vlada, a za svoj rad agencija odgovara Vladi i Narodnoj skupštini RS-e. Agencija u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti primjenjuje odgovarajuće operativne metode, mjere i radnje, kao i odgovarajuća operativno-tehnička sredstva kojima se osigurava prikupljanje podataka i obavještenja radi otklanjanja i sprječavanja djelatnosti usmjerenih na podrivanje ili rušenje Ustavom utvrđenog poretka RS, ugrožavanje sigurnosti u zemlji i, u vezi s tim, poduzima druge potrebne mjere i radnje na osnovu zakona i propisa donijetih u skladu sa zakonom. Odluku o primjeni spomenutih mjera donosi direktor Agencije ili osoba koju on ovlasti. Na čelu agencije je Direktor, koji ima Zamjenika, dva savjetnika i odsjek za

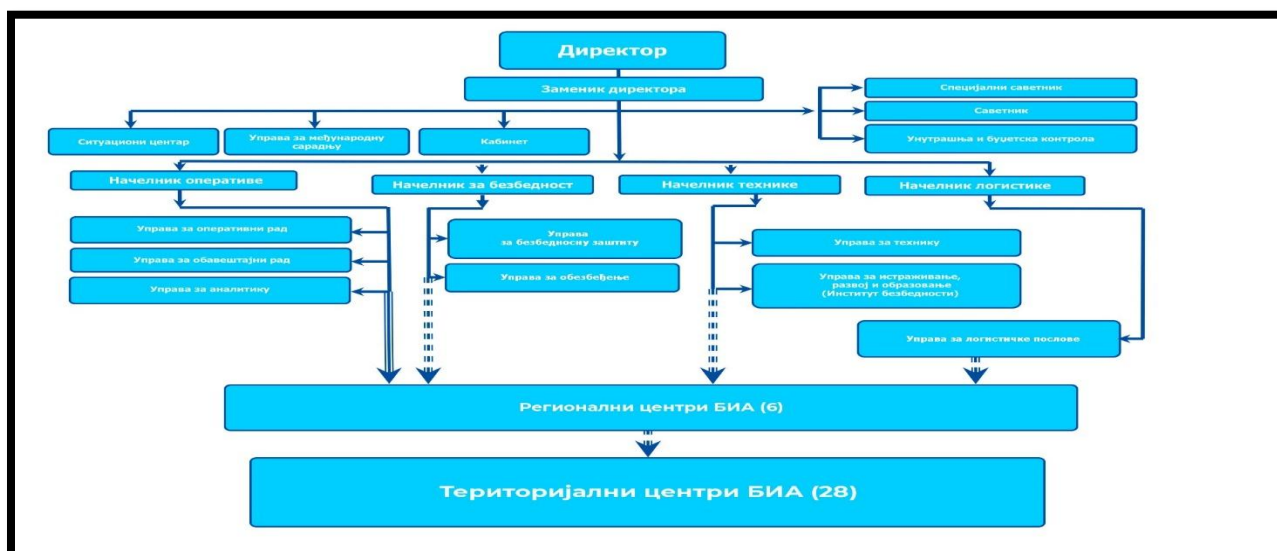
⁸⁰ ("Sl. glasnik RS", br. 42/2002, 111/2009, 65/2014 - odluka US, 66/2014 i 36/2018).

⁸¹ ("Sl. glasnik RS", br. 88/2009, 55/2012 - odluka US i 17/2013).

proračunsku i unutarnju kontrolu. U rukovodnom djelu je i Kabinet Direktora. Također, uspostavljene su tri vertikalne organizacijske cjeline kojima rukovode Načelnici operative, sigurnosti i logistike sa svojim zamjenicima. U okviru operativnog djela nalaze se Uprave za: a) suprotstavljanje stranim obavještajnim službama, b) suprotstavljanje terorizmu i međunarodnom kriminalu te c) obavještajni rad, tehniku, analitiku i međunarodnu suradnju. Sigurnosnidio čine uprave za sigurnosnu zaštitu i osiguranje. Logistički dio čine Uprave za: a) telekomunikacije i informacione tehnologije; b) ljudske resurse te pravne i materijalne poslove; c) održavanje i druge logističke poslove; d) istraživanje, razvoj i obrazovanje. Mnoge nevladine organizacije sa posebnom pažnjom prate rad ove agencije.

Slika 9: Organizacijska struktura BIA

[\(https://www.bia.gov.rs/lat/dokumenta/organizaciona-struktura/\)](https://www.bia.gov.rs/lat/dokumenta/organizaciona-struktura/)

82

Vojnosigurnosna agencija (VBA)

VBA je upravno tijelo u sastavu Ministarstva odbrane koje obavlja sigurnosno obavještajne poslove od značaja za odbranu i dio je jedinstvenog sigurnosno obavještajnog sistema RS.

VBA je sigurnosno-obavještajna struktura koja primjenjuje širok spektar ovlasti, a među njima su i posebni postupci te mjere tajnog prikupljanja podataka iz nadležnosti VBA: 1) operativni prodor u organizacije, skupine i institucije, 2) tajno pribavljanje i otkup

⁸²<https://www.bia.gov.rs/lat/dokumenta/organizaciona-struktura/> (pris.11.09.2021.)

dokumenata i predmeta, 3) tajni uvid u evidencije podataka u skladu sa zakonom, 4) tajno praćenje i nadzor osoba na otvorenom prostoru i javnim mjestima uz korištenje tehničkih sredstava, 5) tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacijskih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka u telekomunikacijskom prometu, ali bez uvida u njihov sadržaj, 6) tajno snimanje i dokumentiranje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korištenje tehničkih sredstava, 7) tajni nadzor sadržaja pisama i drugih sredstava komuniciranja, uključujući i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacijskih sistema, 8) tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta. Odobrenje za primjenu ovih mjera, za tačke 1-4 dobivaju se na osnovu pisanog i obrazloženog naloga direktora VBA ili ovlaštene službene osobe VBA koje on ovlasti, a za sve ostale mjere iz tačaka 5-8, sprovode se na osnovu obrazložene odluke nadležnog suda. Narodna skupština provodi kontrolu nad radom VBA i VOA, u skladu sa odredbama zakona kojim se uređuju osnove uređenja službi sigurnosti RS. Generalni inspektor nadzire primjenu načela političke, ideološke i interesne neutralnosti u radu VBA i VOA i njihovih pripadnika, nadzire zakonitost primjene posebnih postupaka i mjera koje ova agencija sprovodi. Strukturu agencije čine centralni dio (Direktor, Zamjenik direktora) te sljedeće organizacijske cjeline: unutarinja kontrola, operacije, analitika, odjeljenja koja obavljaju poslove sigurnosne i protivobavještajne zaštite organizacijskih cjelina MO i jedinica, komanda i ustanova VS u dodijeljenoj zoni operativne nadležnosti.

Vojnoobavještajna agencija (VOA)

VOA je upravno tijelo u sastavu MO koje obavlja obavještajne poslove od značaja za odbranu i dio je jedinstvenog sigurnosno-obavještajnog sustava RS te ima tri misije:

- Podrška državnom i vojnom rukovodstvu obavještajnim informacijama o rizicima i prijetnjama usmjerenim iz inozemstva protiv sigurnosti RS, Obavještajna podrška VS pri realizaciji misija i zadataka,
- Predstavljanje i zaštita interesa MO i VS u inostranstvu.

VOA u svom radu realizira dvije osnovne funkcije: obavještajno-operativnu i diplomatsku funkciju u području odbrane. Obavještajno-operativna funkcija se obavlja u vojnoobavještajnim središtima VOA. Diplomatska funkcija provodi se u izaslanstvima odbrane, a u skladu sa zakonima i Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Agencijom rukovodi Direktor, a u centralnom (upravnom) dijelu je Zamjenik i administrativni

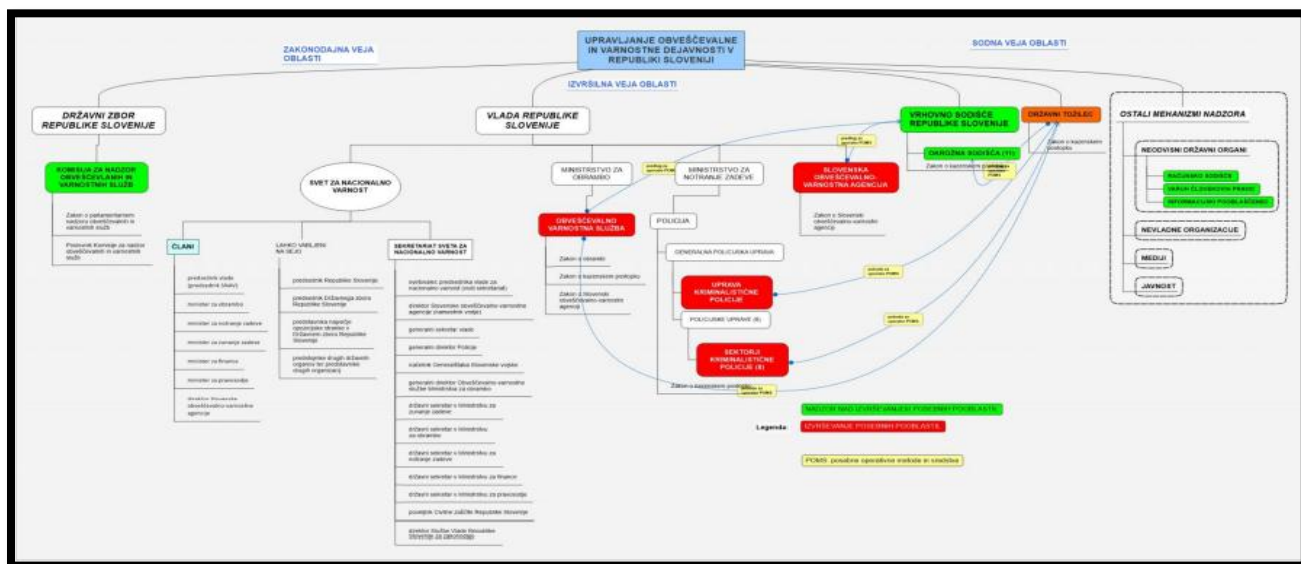
dijelovi agencije. U skladu sa Zakonom, sistem kontrole u radu VOA-e je isti kao i kod VBA-e.⁸³

3.4.2. Republika Slovenija

Centralni kontrolni i koordinirajući organ u obavještajno-sigurnosnom sistemu Republike Slovenije je Savjet za nacionalnu sigurnost (u daljem tekstu SNAV), avčlanovi SNAV su: Premijer, koji je predsjednik SNAV, Ministar odbrane, Ministar unutarnjih poslova, Ministar inostranih poslova, Ministar financija i Ministar pravde. U okviru SNAV, Vlada je formirala Sekretarijat koji ima zadatak da koordinira operativne aktivnosti SNAV. Sistem nacionalne sigurnosti Republike Slovenije organiziran je kroz odbrambeni sistem, sistem unutrašnje sigurnosti i sistem koji odgovora na prirodne i druge nesreće. Obavještajno-sigurnosni sistem je sastavni dio odbrambenog sistema. U skladu sa posljednjom reformom, obavještajno sigurnosni sistem čine dvije agencije (jedna civilna i jedna vojna): a) Slovenska obavještajno sigurnosna agencija (Originalni naziv Slovensko obveščevalno-varnostno agencijo, u daljem tekstu SOVA) i Obavještajno-sigurnosna služba u sastavu Ministarstva odbrane (Originalni naziv - Obveščevalno- varnostno službo, u daljem tekstu OVS).

Slika 10: Obavještajno sigurnosna struktura Republike Slovenije

(<http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/majcen-dejan.PDF>)

⁸³ [https://www.mod.gov.rs/lat/4335/vojnoobavestajna-agencija-4335\(pris.11.09.2021.\)](https://www.mod.gov.rs/lat/4335/vojnoobavestajna-agencija-4335(pris.11.09.2021.))

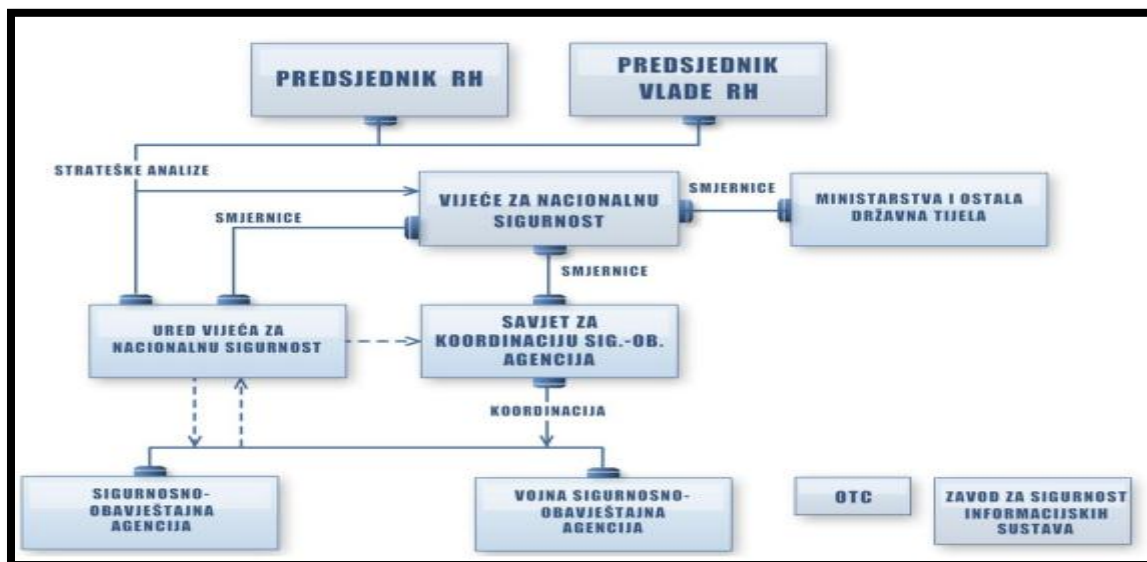
⁸⁴ <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/majcen-dejan.PDF> (pris.18.09.2021.)

nadzorom nad sistemom nacionalne sigurnosti uključena tijela zakonodavne i izvršne vlasti. Državni zbor (Narodna skupština) predstavlja političku (institucionalnu) ustanovu koja je najodgovornija za upravljanje i nadzor sistemom nacionalne sigurnosti. Državni zbor preko nadležnog tijela koje se zove Povjereništvo za nadzor rada sigurnosnih i obavještajnih službi provodi nadzor nad područjima nacionalne sigurnosti, posebno zakonitosti obavještajnog rada i službi sigurnosti.

3.4.3. Republika Hrvatska

Bezbjednosno-obavještajni sistem u Republici Hrvatskoj u današnjem obliku definisan je 2006. godine donošenjem Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH (u daljnjem tekstu Zakona). Na osnovu tog,a u RH postoje dvije agencije (jedna civilna i jedna vojna): a) Sigurnosno-obavještajna agencija(u daljnjem tekstu SOA) ib) Vojna sigurnosno-obavještajna agencija (u daljnjem tekstu VSOA). Rad sigurnosno-obavještajnih agencija usmjeravaju Predsjednik RH i Predsjednik vlade RH kroz *Vijeće za nacionalnu sigurnost* (u daljnjem tekstu VNS). Obje agencije podliježu stalnom vanjskom nadzoru rada: parlamentarnom, stručnom i građanskom. Također, Godišnje smjernice za rad sigurnosno-obavještajnih agencija usmjeravaju rad SOA-e i VSOA-e u narednoj godini, a utvrđuje ih VNS.⁸⁶

Slika 11: Obavještajno sigurnosna struktura Republike Hrvatske

⁸⁶ „Osnove nacionalne sigurnost“i, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb 2006.

Sigurnosno obavještajna agencija (SOA)

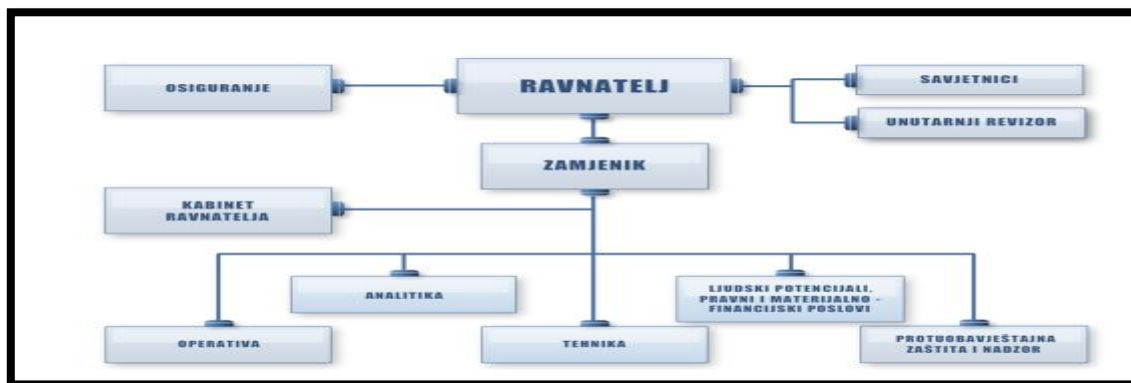
SOA je centralno državno tijelo RH odgovorno za prikupljanje, analizu, obradu i ocjenu podataka koji su od značaja za nacionalnu sigurnost, sa svrhom otkrivanja i spriječavanja radnji pojedinaca ili skupina koje su usmjerene protiv nezavisnosti, jedinstvenosti i suvereniteta RH, nasilnom rušenju suistema državne vlasti, ugrožavanju Ustavom RH i zakonima utvrđenih ljudskih prava i osnovnih sloboda, te osnova privrednog sistema RH. Poslove iz svoje nadležnosti, te zadatke koje joj se nameću u skladu sa ulogom u sistemu nacionalne sigurnosti. Strukturu agencije čine Ravnatelj kojeg imenuju Predsjednik RH i predsjednik Vlade RH, njegov zamjenik, savjetnici te dio protokola sa osiguranjem. Strukturu agencije čine ured ravnatelja i pet organizacijskih cjelina: operacije, analitika, operativna tehnika, odsjek za pravne i financijske odnose i ljudske resurse, te unutrašnja sigurnost i nadzor (unutrašnja kontrola). Sjedište agencije je u Zagrebu, a u svom sastavu ima i deset regionalnih centara. SOA se, u skladu sa Zakonom, suprotstavlja sljedećim oblicima prijetnji: 1) terorizam i drugi oblici organiziranog nasilja, 2) obavještajna djelatnost stranih obavještajnih službi, organizacija i pojedinaca, 3) ekstremističko organiziranje i djelovanje skupina i pojedinaca, 4) ugrožavanje sigurnosti najviših državnih službenika, te zaštićenih objekata i prostora, 5) organizirani i privredni kriminal, 6) neovlašteni ulazak u zaštićene informacijske i komunikacijske sisteme državnih tijela, 7) odavanje klasificiranih podataka od strane rukovodioca i zaposlenih u državnim tijelima, znanstvenim institucijama i pravnim osobama sa javnim ovlastima, 8) druge aktivnosti usmjerene na ugrožavanje nacionalne sigurnosti. Također, SOA može primjenjivati prema građanima mjere tajnog prikupljanja podataka kojim se privremeno ograničavaju neka Ustavom zagarantirana ljudska prava i osnovne slobode⁸⁷. Zakonom odobrene tajne mjere prikupljanja podataka su: 1) tajni nadzor telekomunikacijskih usluga, djelatnosti i prometa, što obuhvaća: a) tajni nadzor sadržaja komunikacija, b) tajni nadzor podataka o telekomunikacijskom prometu, c) tajni nadzor lokacije korisnika, d) tajni nadzor međunarodnih telekomunikacijskih veza, 2) tajni nadzor nad poštanskim i drugim pošiljkama, 3) tajni nadzor i tehničko snimanje unutrašnjosti objekta, zatvorenih prostora i predmeta, 4) tajno praćenje i osmatranje uz svjetlosno snimanje osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima, 5) tajno praćenje i osmatranje uz zvučno snimanje sadržaja komunikacija osoba u otvorenom prostoru i na javnim mjestima, 6) tajni

⁸⁷ čl. 33. Zakona o SOA

otkup dokumenata i predmeta. Osim navedenih aktivnosti, ova agencija je odgovorna i za provedbu sigurnosnih provjera te realizaciju protivobavještajne zaštite.⁸⁸

Slika 12: Struktura SOA Republike Hrvatske

(<https://www.soa.hr/hr/o-nama/ustroj/>)

Vojna sigurnosno obavještajna agencija (VSOA)

VSOA je agencija Ministarstva odbrane te je namijenjena za planiranje i provođenje podrške prema Ministarstvu odbrane i OS RH tokom realizacije ciljeva sistema nacionalne sigurnosti koji se odnose na odbranu suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalne cjelovitosti RH. Osnovni zadatak ove agencije je da prikuplja, analizira, obrađuje i procjenjuje podatke o vojskama i odbrambenim sistemima drugih zemalja, o vanjskim pritiscima koji mogu imati utjecaj na odbrambenu sposobnost, te aktivnostima u inostranstvu koje su usmjerene na ugrožavanje odbrambene sigurnosti zemlje. Strukturu agencije čine Ravnatelj kojeg imenuju i razrješavaju dužnosti Predsjednik RH i predsjednik Vlade RH, njegov zamjenik, savjetnici te dio protokola sa osiguranjem. Strukturu agencije sačinjava ured ravnatelja, odjel za potporu, odjel za izobrazbu i personalnu problematiku te tri organizacijske cjeline: operacije, analitika i informacijska sigurnost. Sjedište agencije je u Zagrebu, a u svom sastavu ima određeni broj regionalnih središta. Na teritoriji RH, VSOA prikuplja, analizira, obrađuje i procjenjuje podatke o namjerama, mogućnostima i planovima djelovanja pojedinih osoba, skupina i organizacija u zemlji kojima je cilj ugrožavanje odbrambene moći države te poduzima mjere na otkrivanju, praćenju i suprotstavljanju takvim aktivnostima. Bitno je naglasiti kako VSOA, kao i SOA, primjenjuju iste zakonom odobrene tajne mjere prikupljanja

⁸⁸<https://www.soa.hr/hr/o-nama/ustroj/> (prist.10.10.2021.)

podataka. VSOAsudjeluje u protivobavještajnoj zaštiti i brizi za sigurnost pripadnika, objekata i prostora Ministarstva odbrane i OS RH, a koje odredi Ministar odbrane RH. Također, u svrhu podrške sigurnosti, sudjeluje i u zaštiti drugih pripadnika, objekata i prostora OS, te sudjeluje u protivobavještajnoj zaštiti i sigurnosti proizvodnje naoružanja i vojne opreme za potrebe OS. Nadalje, agencija vodi računa o protivobavještajnoj zaštiti zaposlenika, odnosno pripadnika i objekata Ministarstva odbrane i OS u inostranstvu te u tom cilju može saradivati sa odgovarajućom organizacijskom cjelinom Ministarstva vanjskihposlova i europskih integracija zaduženom za poslove sigurnosti. U obavljanju protivobavještajne zaštite osoba, objekata i institucija u okviru svog djelokruga rada, izrađuje sigurnosneprocjene moguće ugroženosti zaštićenih osoba i objekata, obavljaju sigurnosno provjeravanje osoba koja imaju pristup zaštićenom personalu, objektima i prostorima, primjenjuje mjere protuprislušne zaštite za objekte i prostore, te sudjeluju u planiranju i nadzoru tehničkih i fizičkih mjera sigurnosti⁸⁹

3.4.4. Komparacija sa obavještajno sigurnosnim sistemom u BiH

Temeljem izvršene analize obavještajno sigurnosnih sustava zemalja u našem okruženju (Republika Srbija, Republika Slovenija, Republika Hrvatska) te nakon usporedbe s trenutnim stanjem u BiH, vidljivo je kako je na državnoj razini ili na razini ministarstava odbrane spomenutih zemalja ustrojena jedna ili više vojnih agencija za obavljanje obavještajnih i sigurnosnih poslova čime im je dat veći značaj, a samim tim im je omogućen daleko veći prostor za djelovanje kao i potrebne ovlasti. Nadalje, vojne obavještajno-sigurnosne agencije analiziranih zemalja i pored određenih ograničenja različitih razina, ipak imaju dosta širok raspon ovlasti koje su zakonski vrlo precizno regulirane. Međutim, bitno je naglasiti i to da kod svih analiziranih agencija/službi postoje bitna ograničenja kada je u pitanju primjena tzv. tajnih mjera i metoda kojima se narušavaju neka ustavna prava i slobode. U tom slučaju zahtjeva se prethodno pisano i obrazloženo sudsko odobrenje, a na temelju zahtjeva nadležne osobe iz agencije/službe. Za ostale tajne mjere koje ne zadiru izravno u ustavom utvrđena prava i slobode građana, dovoljna je odluka nadležnog ravnateljaagencije/službe. Analizirajući sve aspekte sigurnosno-obavještajnog djelovanja prvenstveno u domeni sistema odbrane te komparirajući postojeće sisteme susjednih zemalja, sa sistemom u MO i OS BiH, nepobitna je činjenica kako je ovaj segment u odbrambenom

⁸⁹<https://www.morh.hr/o-vojnoj-sigurnosno-obavjestajnoj-agenciji/> (prist.10.10.2021..)

sistemu BiH u inferiornom položaju u odnosu na zemlje okruženja. Pripadnici VOR-a ne posjeduju značajnije ovlasti u radu, osim opštih što je regulirano Pravilnikom o radu organa i VOR-a OS BiH. Značajan problem je i u činjenici kako je dio ovlasti iz domene vojnih obavještajno-sigurnosnih poslova prenesen na civilne agencije (OSA BiH, SIPA BiH). Kada se osnovala OBA, bilo je dogovoreno da dio vojnih lica bude u toj agenciji, koji bi bili spona između OS BiH i OBA (6 lica), ali ovaj dogovor nije nikad realizovan. Kada je u pitanju nadzor rada, sve vojne obavještajno- sigurnosne agencije/službe sagledavanih zemalja imaju zakonski uređenu ovu oblast. Međutim, to nije slučaj kada je u pitanju VOR OS BiH, obzirom kako za izravnom civilnom kontrolom nema ni potrebe jer vojnoobavještajni rod kao prvo nije prepoznat kao posebna cjelina (njegov rad se promatra u okviru MO i OS BiH) dok njegovi pripadnici, kao drugo, ne izvršavaju zadatke i poslove kojima se narušava pravo privatnosti građana, niti u svom radu koriste posebne istražne tehnike i radnje. Posmatrajući sve dosad navedeno, R Hrvatska je napravila najveći pomak u razvoju VOR-a. Njihov sistem bi nam mogao da bude uzor za daljni razvoj vojnoobavještajnog roda i poslova u našoj zemlji. Navedeno treba imati na umu prilikom razmatranja pitanja da li je u BiH, odnosno u OS BiH (u okviru funkcioniranja VOR-a) u narednom periodu, potrebno iznalaziti nova ili prihvatiti postojeće modele uspostave u cijelosti ili djelomično te ih prilagoditi vlastitim mogućnostima, a koji su se u dosadašnjem periodu pokazali učinkovitim i prihvatljivim u obavještajno sigurnosnim sistemima državama kojima egzistiraju i čije je djelovanje zakonski uređeno i nadzirano od strane zakonodavne i izvršne vlasti.

3.5. Reforma VO poslova OS BiH

3.5.1 Preporuke modela budućeg sistema i organizacije vojnoobavještajne i vojnosigurnosne funkcije u sigurnosnom sistemu BiH

Funkcioniranje uspostavljene strukture VO poslova OS BiH, nakon provedene reforme, u praksi se pokazalo poprilično neučinkovito. Većina stručnjaka iz domene vojnoobavještajnih poslova je stava kako postojeća zakonska i organizacijska rješenja nisu odgovarajuća, kako predstavljaju kočnicu za uspostavu, u punom kapacitetu, svih vojnoobavještajnih funkcija i da su ista zastarjela od vremena kada su kao takva usvojena⁹⁰. VOR u OS BiH djeluje kao rod vojske, a ne kao neka posebna služba ili agencija. U skladu sa navedenom, nameće se potreba da se u narednom razdoblju provede ili ponovna reforma ili transformacija vojnoobavještajnog sustava u organizacijski funkcionalniju i zakonski jasno determiniranu, nezavisnu vojnoobavještajno sigurnosnu strukturu (u odnosu na civilne agencije), rukovodeći se utjecajem raznovrsnog spektra sigurnosnih prijetnji na obrambenu i nacionalnu sigurnost BiH, misijom OS BiH, kao i obavezama koje OS-e ali i BiH kao država imaju u implementaciji strateškog cilja BiH vezano za punopravno članstvo u NATO i u EU.

3.5.2. Vojna obavještajno sigurnosna agencija ili služba na razini BiH, MO BiH i OS BiH

U vremenu narastajućih globalnih sigurnosnih prijetnji, rizika i izazova najadekvatniji odgovor na postojeće institucionalno i zakonsko(ne)determiniranje vojne obavještajno-sigurnosne problematike bilo bi u formiranju zasebne Vojne obavještajno sigurnosne agencije na razini MO BiH (umjesto postojećeg Sektora), koja bi imala obavještajnu, protivobavještajnu i sigurnosnu funkciju, jasan djelokrug rada, ovlaštenja i nadležnosti u okviru obavještajno sigurnosnog sistema BiH. Primarna dobit ovako uređenog sistema bila bi u razgraničenju poslova između vojne i civilne obavještajne strukture što bi u odnosu na

⁹⁰U dosadašnjem periodu zabilježena su tri pokušaja izmjene zakonske regulative u cilju determiniranja obavljanja vojnoobavještajnih poslova. Prvi pokušaj bio je tokom 2009. godine kada je pokrenuta procedura i kada su pravljene prijedlozi za izmjenu i dopunu Zakona o obrani BiH, prvenstveno u dijelu koji se odnosi na dogradnju čl. 9. koji uređuje obavljanje vojnoobavještajnih poslova. Drugi pokušaj promjene zakonske regulative za obavljanje vojnoobavještajnih poslova uslijedio je 2011. godine ali bezuspješno. Konačno, treći pokušaj uslijedio je neposredno nakon terorističkog napada na pripadnike OS BiH (novembar 2015. godine, kasarna „Rajlovac“) koji je imao za posljedicu ubistvo dva i ranjavanje jednog pripadnika OS BiH, ali i taj pokušaj nije imao političke podrške etako da nije izrodio zahtijevane promjene.

postojeće stanje značilo vraćanje vojnoobavještajnog djelovanja na strateškoj razini u nadležnost vojnoobavještajnog sistema.

Ovo bi omogućilo slijedeće:

- Pripadnici te agencije imali bi ovlasti za obavljanje svih vojnoobavještajnih, protivobavještajnih i sigurnosnih poslova za potrebe sistema odbrane OS BiH i BiH,
- Uspostava agencije na razini MO BiH bilo bi svakako regulisano posebnim zakonom, slično kako je to regulirano u zemljama iz okruženja, i ta agencija bi imala demokratski nadzor nad svojim radom (po uzoru na nadzor nad OSA BiH),
- Direktnu komunikaciju s vojnim obavještajno-sigurnosnim službama prijateljskih i partnerskih zemalja u izvršavanju multinacionalnih mirovnih vojnih misija, razmjenu informacija i drugim pitanjima saradnje definisanim kroz bilateralne sporazume⁹¹,
- Radom agencije rukovodio bi direktor, koji bi za svoj rad bio odgovoran Predsjedavajućem Vijeća ministara i ministru odbrane,
- Pripadnici agencije blisko bi saradivali sa obavještajnim strukturama raspoređenim u komandama i jedinicama prema postojećoj organizaciji VOR-a te bi provodili zadatke vojne obavještajno-sigurnosne podrške uz stručno vođenje upravljačke strukture agencije.

Ukoliko uspostava vojne obavještajno sigurnosne agencije nije prihvatljiva, značajno poboljšanje bi se moglo učiniti kroz dopunu Zakona o odbrani BiH kojom bi se postojeće vojnoobavještajne strukture u MO i OS BiH transformirale u vojnu obavještajno sigurnosnu službu sa nadležnostima kakve imaju takve službe u zemljama članicama NATO-a i zemljama iz okruženja. Pripadnici službe trebali bi imati nadležnosti kao i pripadnici agencije, uz izostanak nadležnosti datih OSA-i BiH, a koje se odnose na provođenje mjera tajnog prikupljanja podataka i posebne operacije za koje je potrebno sudsko odobrenje, a za koje MO i OS BiH (VOR) trenutno ne posjeduju personalne i tehničke kapacitete. Ovakav oblik VO poslova u obliku službe, slično kao i agencija, omogućavao bi neposrednu komunikaciju sa službama partnerskih i prijateljskih zemalja, a što je uslov za uspostavu bolje bilateralne saradnje, razmjenu informacija i preduzimanje drugih aktivnosti definiranih bilateralnim sporazumom. Transformacija VOR-a u službu relativno brzo bi se mogla implementirati,

⁹¹ Postojeće rješenje u BiH podrazumijeva saradnju posredstvom Ministarstva sigurnosti BiH, a u MO BiH preko Sektora za međunarodnu suradnju, što teže prihvaćaju obavještajno sigurnosne službe partnerskih i prijateljskih zemalja obzirom da se uglavnom zahtjeva izravna komunikacija, bez posrednika.

pogotovo imajući u vidu kako je značajan dio sadašnjeg personala obavljao takve vrste poslova i zadatke prije reforme vojnoobavještajnog sistema i uspostave VOR-a OS BiH. Međutim, u kontekstu navedenog modela, bitno je istaći da bi vraćanje Vojne obavještajno-sigurnosne službe, umjesto sadašnjeg VOR-a, moglo imati negativne implikacije i na samom početku naići na blokadu i neodobravanje od strane aktualnih političkih struktura, ali i javnosti, obzirom na ranija, nažalost, negativna iskustva iz prošlosti sa obavještajno-sigurnosnim službama, ali i u ratnom i postratnom razdoblju. Navedeni model tih agencija/službi treba promatrati u nekom budućem vremenu i u značajno izmijenjenim okolnostima na političkoj i društvenoj sceni u BiH i svijetskoj sceni.

3.5.3. Vojnoobavještajni poslovi na razini MO i OS BiH

Suštinski, ovakvom organizacijom vojnoobavještajnih poslova i dalje bi egzistirao VOR, a planirane izmjene bi se odnosile uglavnom na izmjene čl. 9. Zakona o odbrani BiH⁹² i proširenje djelokruga vojnoobavještajnih poslova donošenjem podzakonskih akta kojima bi se dodatno definirali pozicija, nadležnosti, ovlaštenja i zadaci postojeće vojne obavještajno-sigurnosne strukture u MO i OS BiH.

Navedene promjene zakonske regulative prvenstveno bi se odnosile na sljedeće:

- Obavljanje vojnoobavještajnih poslova, bez posebnih ograničenja, kao i poslova protivobavještajne i sigurnosne zaštite MO i OS BiH,
- Detaljno regulisanje na koji način jedinice VOR-a OS BiH realiziraju zadatke protivobavještajne zaštite i na koji način pružaju pomoć OSA BiH u provođenju tih poslova, obzirom da sadašnjim zakonskim rješenjem ovo pitanje nije regulirano na najbolji način,
- Uspostavu neposredne bilateralne saradnje i omogućavanje izravne komunikacije sa službama partnerskih i prijateljskih zemalja, a sa kojima su potpisani bilateralni sporazumi o suradnji,
- Uspostavu stručne linije upravljanja od Sektora za obavještajno sigurnosne poslove do elemenata S-2 na taktičkoj razini (S2 bataljona).

⁹² <http://www.mod.gov.ba/files/file/zakoni/Zakon-o-odbrani-bs.pdf> (prist.12.12.2021.)

U dosadašnjem razdoblju zabilježena su tri pokušaja (2009, 2011. i 2016. godine) izmjene važeće zakonske regulative u vezi VOR-a. Navedene izmjene uglavnom su bile usmjerene na dogradnju čl. 9. Zakona o odbrani BiH kojim se uređuje obavljanje vojnoobavještajnih poslova. Iako su prijedlozi bili usaglašeni na razini MO i OS BiH, ipak su ostali samo pokušaji i nisu izrodili zahtijevane promjene trenutno važeće zakonske regulative, prvenstveno zbog izostanka političke volje. Nesporno je da se radi o modelu s najmanje promjena u odnosu na trenutno stanje, ali slično kao i u slučaju službe, i za ovaj model nije pravo vrijeme i treba ga promatrati u nekom budućem vremenu.

3.5.4. Nacionalna obavještajne ćelije BiH za potrebe angažovanja u mirovnim misijama

Sa aktivnim učešćem OS BiH u operacijama podrške miru, BiH doprinosi međunarodnoj sigurnosti. Kao dio političkog okvira i kroz ciklus procesa planiranja i pregleda, BiH je prihvatila set od 40 partnerskih ciljeva u području saradnje sa NATO-om.⁹³ Vojnoobavještajni rod Oružanih snaga BiH će također deklarirati jedinicu koja će moći obavještajno podržavati pješadijsku (borbenu) jedinicu u misiji.⁹⁴ Vojnoobavještajna jedinica u misiji neće se puno organizacijski razlikovati od nekih stranih jedinica NATO članica. Međutim, iz naučenih lekcija mirovnih misija UN-a na prostoru Afrike i operacija podrške miru na prostoru Afganistana i Iraka, poznato je da su, pored vojnih formacija, na terenu bile prisutne brojne civilne organizacije i službe sa raznim djelatnostima i zadacima. Naše OS BiH sa svojim jedinicama i posmatračima danas učestvuju u mirovnim misijama od DR Konga, CAR-a pa do Malija (Misija u IR Afganistanu-RS je nedavno završena). Sve navedeno predstavlja minimalne uslove za organizaciju Nacionalne obavještajne ćelije BiH (NIC BiH) za potrebe određene misije u inostranstvu. NIC tim BiH bi mogao biti poslan u određenu zemlju sa minimalnim brojem ljudi, koji bi bili iz MO BiH, OSBiH, OSA BiH, SIPA-e, dok bi sve ostale informacije koje su potrebne NIC timu bile dostupne preko sigurne veze. U tom slučaju bi morao biti u funkciji Operativni (obavještajni) centar u BiH, 24 sata sedam dana u sedmici, sa predstavnicima pomenutih agencija i institucija koji bi bili na usluzi NIC timu u inostranstvu.

⁹³ <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-cr-2006.pdf> (prist.23.12.2021.)

⁹⁴ Jedan od partnerskih ciljeva je PG L 0410 "ISTAR struktura i sposobnosti", Vojnoobavještajna doktrina OS BiH, juni, 2006.god.

REZIME II

Reforma trenutnog vojnog obavještajno-sigurnosnog sistema je neophodna, a odabir samog modela tih službi je ustvari irelevantan, jer bi svaki od ponuđenih modela predstavljao značajan iskorak u organizaciji i funkcioniranju vojnoobavještajnog sistema u odnosu na sadašnje stanje. U budućnosti predviđa se povećanje sudjelovanja pripadnika OS BiH u misijama na 5% (ili oko 500 pripadnika), pri čemu se naglašava razvijanje sposobnosti za sudjelovanje u operacijama izvan zemlje, sa visoko mobilnim snagama, prilagodljivim planiranjem i decentraliziranim izvršavanjem operacija, a razvoju ovako definiranih sposobnosti OS BiH treba značajno doprinijeti stavljanjem težišta na razvoj i izgradnju sposobnosti učinkovite obavještajno-sigurnosne podrške planiranim aktivnostima. U trenutnoj konstelaciji odnosa u BiH (političkih, ekonomskih, vojnih, sigurnosnih, utjecaj međunarodnog faktora), uspostava Vojne obavještajno-sigurnosne agencije ili čak službe na razini ostalih državnih agencija, predstavljalo bi značajan kvalitativan iskorak, odnosno prihvatljivo rješenje u okviru obavještajno-sigurnosne zajednice BiH. Kada je u pitanju organizacijska struktura i definiranje nadležnosti, hrvatski model Vojne sigurnosno-obavještajno agencije (VSOA), na razini hrvatskog ministarstva obrane, mogao bi biti preporučeno rješenje iz ranije navedenih razloga. I na kraju, uspostava takve agencije bi predstavljala korak naprijed ka približavanju odbrambenog sistema BiH kompatibilnoj strukturi zemalja članica NATO saveza. Zaključno, bitno je istaknuti kako bez obzira na koji model se odluče političko-vojne strukture u BiH, iskustva iz bliske prošlosti nas upozoravaju kako moramo voditi računa o povoljnom političkom ambijentu i povoljnoj percepciji javnosti, jer se vrlo lako može desiti da u samom startu ponuđeni model uspostave nečeg takvog, bude odbačen i ispolitiziran, što je već bio slučaj, iako se radilo o usuglašenim prijedlozima na razini MO i OS BiH. Postizanje saradnje (hijerarhijski i lateralno) svih policijskih, sigurnosno-obavještajnih agencija i pripadnika vojnoobavještajnog roda na zajedničkom angažovanju obavještajne zajednice BiH u operacijama podrške miru i mirovnim misijama, je neizbježna budućnost i jedina alternativa.

ZAKLJUČAK

Svi ratni poslovi, kao i svi poslovi u životu, su napor da se sazna ono što nam je nepoznato; to je on što ja zovem 'pogađati što se nalazi sa druge strane brda' ”.

„Vojvoda Wellington“

Naša zemlja se trenutno nalazi na velikom iskušenju kompletnog sigurnosnog sektora i sistema. U uslovima ruske agresije na Ukrajinu, dio tih prijetnji prenosi se i na našu državu. Nikad nije bilo važnije, kao sada, da što prije postanemo dio NATO pakta, kao i član EU porodice. Asimetrične prijetnje i sigurnosni izazovi su nadasve veliki. Svoju bolju ulogu i veće aktivnosti u svemu tome traži i vojnoobavještajni sektor OS BiH. Uloga VO poslova OS BiH u sistemu sigurnosti BiH mora biti veća, a to zahtjeva bolju saradnju sa partnerskim sigurnosnim službama BiH. Takva saradnja se može ostvariti postizanjem zajedničkih sporazuma o razmjeni vojnoobavještajnih podataka, kao i podataka koje mogu imati veliku važnost za sigurnost zemlje. Pored razmjene, evidentna je potreba uspostave zajedničke obavještajne arhitekture na svim nivoima, kako bi se izbjeglo međuobno nepovjerenje. Vojnoobavještajno djelovanje u operacijama sistema sigurnosti zemlje mora slijediti jedinstvenu državnu strategiju, te imati sveobuhvatan pristup, biti centralizovano, planirano i upravljano. Postavljanje zajedničkog interesa u sigurnosnim operacijama, koji mora biti iznad nacionalnih, državnih ili državno-centričnih i lokalnih, još uvijek je neprevaziđeno ograničenje koje predstavlja odraz odnosa u međunarodnoj zajednici i u 21 vijeku. BiH je preuzela međunarodne obaveze ispunjavanja partnerskih ciljeva u okviru Partnerstva za mir, odnosno po NATO doktrinu. Uzor nam svakako mogu predstavljati susjedne zemlje koje su vojno-obavještajnom rodu dale veliku važnost, kako u obavještajnom tako i u kontraobavještajnom smislu. U tom pravcu OS BiH treba da razvija i vojnoobavještajnu jedinicu koja će morati odgovoriti na obavještajne zahtjeve i budućih međunarodnih angažovanja, odnosno vojnoobavještajno podržati vlastite snage u međunarodnom okruženju. Najvrijedniji potencijal u OSBiH je ljudski faktor. Znanje i iskustvo sticano u posljednjih 20 godina mora biti iskorišteno (u narednih 10 godina) da bi se kvalitetno dostigli partnerski

ciljevi sa NATO-om. BiH je politički zaustavljena u koracima ka NATO-u, a u vojnom pogledu stagnira i „čeka“ da kvalitetni iiskusni kadrovi završe vojnu karijeru, prije nego budu iskorišteni da podmlađenim oficirskim kadrovima prenesu bogata iskustva i naučene lekcije iz rata, mira, mirovnih misija i angažovanja pod UN i NATO zastavama. Vojnoobavještajni rad i saradnja sa civilnim obavještajnim organizacijama i institucijama koje se bave provedbom zakona u BiH, u okvirima ustava i zakona BiH, može se i treba značajno unaprijediti, posebno kada je u pitanju borba protiv terorizma i pomoć civilnim strukturama u borbi protiv prirodnih nepogoda. U tom pogledu je potrebno organizovati jedinstveni obavještajni centar u BiH (Operativni centar), jedinstvenu vojnoobavještajnu agenciju ili službu koja će saradivati sa ostalim sestrinskim agencijama, te saradivati kada je u pitanju prikupljanje, obrada, analiza i distribucija obavještajnih saznanja. Sa teorijskog i naučnog aspekta, vojnoobavještajni rad je istaknuto pragmatičan i zahtjeva, pored znanja (informacija) i iskustvo sa terena. Na akademskom nivou predstavlja multidisciplinarni naučni pristup i ne može biti kategorisan u jednu specifičnu, društvenu ili političku nauku. Obavještajna i akademska zajednice, mogu i trebaju da razmjenjuju poglede, iskustva i zajedničke koristi. Akademskoj zajednici u BiH bi značajno koristili mnogi obavještajni produkti (podaci, analize i procjene iz oblasti ratovanja, terorizma ili kriminala), dok bi obavještajna zajednica uz akademsko mentorstvo i pomoć mogla znatno bolje da razumije kompleksnosti okruženja u kojima djeluje. Jer na kraju, da bi BiH ostala i opstala, prioritet je uspostava ovakvih tijela, u cilju pojačanje sigurnosne strukture naše države.

Skraćenice

A2 – Air (*intelligence*)

AID – Agencija za istraživanje i dokumentaciju

ASCOPE – *Area, Structures, Capabilities, Organizations, People, Events*

CCIR – *Commanders Critical Information Requirement*

CI – *Counter Intelligence*

CIA – *Central Intelligence Agency*

CIC – *Counter Intelligence Corps*

CIMIC – *Civil and Military Cooperation*

COIN – *Counter Insurgency*

EU – Europska Unija

ELINT (*Electronic intelligence*) – SIGINT aktivnost, elektronsko izviđanje radarskih i radio-navigacijskih sredstava.

EW- (*Electronic Warfare*) - Elektronsko ratovanje

FOSS – Federalna obavještajno sigurnosna služba

G2 – General (*intelligence*)

GEOINT – *Geospatial Intelligence*

GIS&S – *Geographic Information System&Service*

GPS – *Global Positioning System*

HUMINT – *Human Intelligence*

INFOSEC - mjere zaštite informacija .

IMINT – vojnoobavještajna disciplina, fotografski obavještajni rad.

IED – *Improvised Explosive Devices*

IMINT – *Imagery Intelligence*

IPB – *Intelligence Preparation of Battlefield*

IR – *Intelligence Requirement*

ISIL - *Islamic State of Iraq and Levant*

ISTAR – *Intelligence Surveillance, Target, Acquisition, Reconnaissance*

J2 – *Joint (intelligence)*

J2 - Uprava za obavještajne poslove i sigurnost

KOS – Kontra obavještajna služba

LRS – *Long Range Surveillance*

MASINT – *Measurement Intelligence*

METT – TCM – *Mission, Enemy, Terrain, Troups, Time, Civil consideration, Media*

MI – *Military Intelligence*

MM – Mirovna misija

NATO – *North Atlantic Treaty Organization*

NGO – *Non Governmental Organization*

NIC – National Intelligence Cell

NVO – Nevladina organizacija

OAKOC – *Obstacles, Avenu of aproach, Key terrain, Observers, Concealment*

OK – Operativna komanda

Organi VOR-a – organizacione cjeline razmještene u sastavu komandi i jedinica OS BiH

OSA BiH – Obavještajno sigurnosna agencija Bosne i Hercegovine.

OSINT - vojnoobaveštajna disciplina, obavještajni rad putem otvorenih izvora.

G2- Odjeljenje za obavještajne poslove i sigurnost

S-2- Odsjek za obavještajne poslove i sigurnost

SP- Sigurnosni poslovi

HUMINT – vojnoobaveštajna disciplina, obavještajni rad sa ljudskim/živim izvorima.

SIGINT - vojnoobaveštajna disciplina, elektronsko izviđanje

SIS – Sigurnosno istražna služba

MASINT - vojnoobaveštajna disciplina, obavještajni rad mjerenjem i detekcijom tragova.

TECHINT - vojnoobaveštajna disciplina, tehnički obavještajni rad.

COMINT (*Communications Intelligence*) –elektronsko izviđanje komunikacija.

SIPA BiH – Državna agencija za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine.

NIC-tim (*National intelligence cells*) - Vojno-obavještajni tim.

OPB – Obavještajna priprema bojnog polja

OPM – Operacija podrške miru

OSA/OBA – Obavještajno sigurnosna agencija/Obavještajno bezbjednosna agencija

OSBiH – Oružane snage BiH

OSCE – *Organisation for Security and Co operation in Europe*

OSINT – *Open Source Intelligence*

PIR – Priority Intelligence Requirement

PMESII – *Politic, Military, Economy, Social, Infrastructures, Information*

POZ – Prioritetni obavještajni zahtjev

PRT – *Provincial Reconstruction Team*

S2 – *Sector (intelligence)*

SDB – Služba državne bezbjednosti

SIGAR – *Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction*

SIGINT – *Signal Intelligence*

SIR – Special Intelligence Requirement

SSSR – Savez sovjetskih socijalističkih republika

UN – *United Nations*

USAID – *United States Agency for International Development*

VOR – Vojno obavještajni rod

VOS- Vojnoobavještajni poslovi

VOSS – Vojna obavještajno-sigurnosna struktura

VOR- Vojnoobavještajni rod

VOB- Vojnoobavještajna jedinica – specijalizovana jedinica VOR-a OS BiH,.

ZŠ OS BiH –Zajednički štab/stožer OS BiH

Popis slika

- Slika br.1 Načelna šema VOR-a
- Slika br.2 Obavještajni ciklus
- Slika br.3 Mape Ukrajinskog rata (početno stanje fronta i stanje početkom aprila 2022)
- Slika br. 4 Uvezanost obavještajnog sistema Ukrajinske vojske i zapadnih snaga
- Slika br.5 Sredstva ruskih SIGINT sredstava za EW u Ukrajini
- Slika br.6 Sigurnosna struktura BiH
- Slika br.7.Struktura OS BiH
- Slika br.8 Struktura sektora za obavj.poslove u MO BiH
- Slika br.9 Struktura Uprave za obavještajne poslove i sigurnost ZS OS BiH
- Slika br.10 Organizacijska struktura BIA
- Slika br.11 Obavještajno sigurnosna struktura Republike Slovenije
- Slika br.12 Obavještajno sigurnosna struktura Republike Hrvatske
- Slika br.13 Struktura SOA Republike Hrvatske

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Beridan Izet, 2008, „Politika i Sigurnost“, Sarajevo.
2. Ćurak Nerzuk, Turčalo Sead, 2013/2014, „Međunarodna zajednica i upravljanje konfliktima, Modeli djelovanja Međunarodne zajednice u postdejtonskoj BiH“, Sarajevo.
3. Defence Humint Service, 2004,„*Intelligence Law Handbook*“, Defence Intelligence Agency, USA.
4. Department of the Army, 1973,„*The Evolution of American Military Intelligence*“, USA.
5. Dževad Termiz, Slavoljub Milosavljević, 2000, „Praktikum iz metodologije politikologije“, Sarajevo.
6. Dževad Termiz, 2003, „ Metodologija društvenih nauka“, Sarajevo.

7. H. Born, I. Leigh: Postizanje odgovornosti u obavještajnoj djelatnosti, Pravni standardi i najbolji načini nadzora obavještajnih agencija, DCAF, ISBN 92-9222-029-2, Oslo, 2005.,
8. S. Tatalović, M. Bilandžić, Osnove nacionalne sigurnosti, Ministarstvo unutarnjih poslova V Republike Hrvatske, Zagreb 2006.
9. Topalović, Željka "Eksternalizacija znanja i obavještajne paradigme", dokt. rad, Zagreb, 2014,
10. Kevin J. Whaley, *A Knowledge Matrix Modeling of the Intelligence Cycle: Thesis* (Air Force Institute of Technology, 2005.
11. Fredrik H. Madsen i David L. Hicks, „*Investigating the Cognitive Effects of Externalization Tools*“, Proceedings of the 2006 Intelligence Tools Workshop, (2006):5,
12. Priručnik, „Rad policije zasnovan na obavještajnim saznanjima“, OSCE, vol.13, Beč 2017,
13. Radovan VUKADINOVIĆ, Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka, Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o., Zagreb 2001.,
14. Kipling, *Kim*, Macmillan & Co. Ltd, UK, 1901
15. Sabrija Vlaholjak 2019, „VOS OS BiH-Vizija budućnosti u sklopu suvremenih sigurnosnih izazova“, ZŠŠ „Blago Zadro“, Hrvatska
16. Jerome Mellon, 2006, „Shvatanje obavještajnih službi“, London
17. E. Vajzović, 2014, „Demokracija i nacionalna sigurnost“, materijal za studente.
18. Frank Van Kapen, 2003, „*Peacekeeping Intelligence, Emerging Concepts for Future*“, International Press Oakton Virginia, USA.
19. Friedrich W. Korkisch, 2010, „*NATO Gets Better Intelligence, New Challenges Require New Answers to Satisfy Intelligence Needs for Headquarters and Deployed/Employed Forces*“, IAS, Vienna.
20. Hadžić. M, 2001, „Demokratska kontrola vojske i policije“, Beograd.
21. Lambakis, S, Reconsidering, 2005, „*Asymmetric Warfare*“, Joint Force, USA.
22. Lieberthal Kenneth, 2009, „*The US Intelligence Community and Foreign Policy, Getting Analysis Right*“, John L Thornton, China Center, The Brookings Institution, Washington, USA.
23. M. Kovač, 2003, „DKSS“, materijal za studente.
24. Ministarstvo Odbrane BiH, 2006, „Vojno obavještajna doktrina OS BiH“, Sarajevo.

25. Ministry of Defense UK, 2008, „*Field Army ISTAR Handbook*“, London UK..
26. NATO Glosary AAP-15, 2013, „*Abbreviations used in NATO Documents and Publicationa*“..
27. NATO School Oberammergau, 2010, „*Joint Intelligence Preparation of the Operating Environment*“.
28. NATO School Oberammergau, 2010, „*Intelligence Writing*“.
29. NATO School Oberammergau, 2014, „*Counterinsurgency Fundamentals*“.
30. NATO, 2011, „*Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency*”
31. Radišić Dragan, 2010, „Kontrola nad Oružanim snagama“, Defendologija centar za bezbednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, BiH.
32. Richard J.Aldrich, 2003, „*Intelligence Support for UK Low Intensiti Operations*“, International Press Oakton Virginia, USA
33. Robert D. Steele, 2010, „*Human Intelligence*“, US Army War College, Strategic Studies Institut, USA.
34. Stewart Webb, Defence Against Terrorism Review, 2014,„*Improvements Required for Operational and Tactical Intelligence Sharing in NATO*“, Vol. 6, No. 1.
35. The US Army, 2010, „*FM 2-0 Intelligence*“, USA.
36. Tomić.R.Zoran, 2012,„*Normativna polazišta za civilnu kontrolu vojske i policije*“, materijal za studente.
37. US Army Joint publication 3-24, 2013, „*Counter insurgency*“, USA.
38. US Army, 2006, „*Human Intelligence*“, HQ of Army, USA.
39. US Army, 2007, „*Geospatial Intelligence support Joint Operation*“, USA.
40. US Army, 2009, „*CCIRM Handbook*“, USA.
41. US Army, 2009, „*FM 3-55.93 (FM 7-93) Long Range Surveillance Unit Operations*“, HQ of Army, USA.
42. US Army, 2010, „*Military Decision Making Process MDMP*“, HQ of Army, USA.
43. US Army, 2012, „*FM 3-36 Electronic Warfare*“, HQ of Army, USA.
44. US Army, 2013, „*Joint Intelligence*“, Joint Publication, USA.
45. US Joint Staff, 2012, „*Joint and National Intelligence Support to Military Operations*“, USA
46. V.Azinović, 2013, „*Društveni aspekti terorizma*“, Materijal za studente, Sarajevo
47. Wentz Lary, 1998. „*Lessons From Bosnia: IFOR Experience*“, DoD CCRP, USA
48. Zakon o odbrani BiH,

49. Zakon o OSA BiH. 2005
50. Bijela knjiga odbrane BiH,2005
51. Službeni list BiH broj:88/05
52. Pravilnik o radu VOR-aOS BiH,2014.
53. Uputstva o primjeni metoda i sredstava u radu organa VOR-a OS BiH
54. Aneks 4 Dejtoskog sporazuma-Ustav BiH,1995.
55. Vojnoobavještajna doktrina OS BiH ,2007.
56. Zakon o bezbednosno-informativnoj agenciji (BIA)
57. Zakon o obrambi Republike Slovenije
58. Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu RH
59. Zakon o vojnobezbjednosnoj i vojnoobavještajnoj agenciji

Web stranice:

1. www.britannica.com
2. www.biblos.si
3. www.mod.gov.ba
4. www.parlament.ba
5. www.morh.hr
6. www.soa.hr
7. www.vba.mod.gov.rs
8. www.zakon
9. <https://www.mil.gov.ua/en/>
10. <https://www.understandingwar.org/>